

HAL
open science

An divinadelloù brezhonek hag al loened

Marie Dominique Allain-Kergus

► **To cite this version:**

Marie Dominique Allain-Kergus. An divinadelloù brezhonek hag al loened. Literature. 2019. dumas-02290894

HAL Id: dumas-02290894

<https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-02290894>

Submitted on 18 Sep 2019

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Distributed under a Creative Commons Attribution - NonCommercial - NoDerivatives 4.0 International License

Université Rennes 2

Equipe de recherche

Master Breton et Celtique

An divinadelloù brezhonek

hag al loened

Marie Dominique ALLAIN-KERGUS

Sous la direction de : Hervé LE BIHAN

2018-2019

Trugarez

Evit ober al labour-mañ em eus kemeret harp ouzh ul labour bras graet gant Gwennole ar Menn. Ur yezhoniour e oa hag ivez un enklasker war ar brezhoneg, aet da Anaon kalz re abred e 2009. A-hed e vuhez en doa Gwennole ar Menn dastumet an holl zivinadelloù a lenne pe a gleve. Pep divinadell a veze skrivet gantañ war ur fichenn gant meneg strizh dave al levr, ar gelaouenn, ar gelc'hgelaouenn... e-lec'h ma oa bet kavet. Ouzhpennet en doa war bep fichenn ur ger evit renkañ ar fichennoù hervez an danvez, ur seurt ger pouezus, pe tem. Evel-se en doa leuniet div voestad am eus gallet implijout evit ar c'hounskrid-mañ.

Trugarekaat a ran familh Gwennole ar Menn evit o aotre evit gallout ober gant e labour.

Boestadoù divinadelloù dastumad Gwennole ar Menn

Trugarez da vBrieg ar Menn evit e zegemer, e skoazell hag e alioù bepred ken poellek.

Trugarez da Herve ar Bihan, ma rener kounskrid, evit e alioù hag e sikour.

Evit o sikour hag o c'huzulioù, trugarez da zDaniel Giraudon, da vBenead al Lann, ha da Herve Gouedard.

Evel n'eus kounskrid ebet hep diell na levr ebet, trugarez evit o degemer da :

- Levraoueg Plouvara, ha levraoueg Kreizenn Sevenadurel Vreizhek Abherve e Sant-Brieg,
- Levraoueg BCA e Plerin, liammet gant levraoueg Kawan (gant an Aotrou Floury),
- Levraoueg Skol-Veur Roazhon 2,
- KEBK (Kreizenn an enklaskoù breizhek ha keltiek) e Brest (gant Marie-Rose Prigent).

Berradurioù

Dih. : Dihunamb

E.E. : Emile Ernault

E.R. : Eugène Rolland

FhB : Feiz ha Breizh

IDBE : Institut de documentation Bretonne et Européenne

KarV : Kroaz ar Vretoned

Mél. : Mélusine

RC : Revue Celtique

RTP : Revue des Traditions Populaires

SAV : Strollad ar Vrezhonegerien

Taolenn

Trugarez	2
Berradurioù.....	3
Taolenn.....	4
Digoradur	5
I- Al lennegezh dre gomz	8
A- Lennegezh pobl	8
B- Folklor ha divinadelloù	10
1- Folklor	10
2- Divinadelloù	10
a) Termenadur	10
b) Rolloù an divinadelloù	12
c) Emdroadur implij an divinadelloù.....	13
C- Ar folklorourien ha lec'hioù embann an divinadelloù	14
II- Dielfennadur an divinadelloù	25
A- Abegoù dibab al loened.....	25
B- Dielfennadur.....	27
1- Metodologiezh.....	27
2- Framm ha kompren an divinadelloù.....	29
3- Al loened	37
a) Renkadur al loened.....	38
b) Darempredoù etre al loened hag an dud.....	39
1- Loened kompagnunezh ha labour.....	40
2- Loened porzh an atant.....	46
3- Loened blevek all an atant	49
4- Loened an ti	53
5- Loened an natur	56
c) Loened ha kronologiezh	60
C- Krouiñ divinadelloù.....	63
D- An haikouioù	67
III- Implij posupl eus an divinadelloù er skolioù pe er stummadurioù	70
A- Penaos implijout an divinadelloù ?	70
B- Dibab evit ar vugale	72
C- Dibab evit an dud deuet.....	73
Klozadur	75
Levrlennadur	77
Weblennadur	80
Stagadenn 1 : an niver a zivinadelloù.....	81
Stagadenn 2 : an divinadelloù	82

Digoradur

An divinadelloù zo ul lodenn eus al lennegezh dre gomz. Asambles gante e vo kavet ivez ar c'hanaouennoù (ar gwerzioù, ar c'hantikoù...), an istorioù (ar c'hontadennoù, ar mojennoù...), ar sonerezh, ar c'hrennlavarioù, ar rimadelloù, a bep seurt troioù-lavar hag a dreuzkas mennozhioù ur bobl...

An holl stummoù-se zo anvet ar folklor. Puilh-tre eo an danvez-se e Breizh, ur gwir deñzor. E-pad pell eo bet boazet an dud d'en em vodañ pa veze erruet an noz, evit komz, farsal, klakenniñ, dañsal...D'ar c'houlz-se ne oa ket erruet an tredan en tiez c'hoazh hag an darn vrasañ eus an dud a oa o vevañ war ar-maez hag a gomze brezhoneg.

Labouret e veze start e-pad an deiz (ne oa ket mekanikoù evel bremañ) ha war-lerc'h pegen plijus c'hoarzhin d'an noz pa veze unan o kontañ un istor bennaket. Un amzer all e oa, gant an dud o labourat asambles ha, war-lerc'h, o klask kaout plijadur asambles, ar re vihan hag ar re vras, ar re vihan gant ar re vras. Ar re yaouankañ a selaoue, evel-just, hag un toullad bloavezhioù goude e kontent pe e kanent d'o zro ar pezh a oa en o memor, evit plijadur an holl. Evel-se eo bet treuzkaset ul lodenn eus o istor.

An teñzor-se a vije bet kollet hirie ma ne vije ket bet dastumet gant tud zo, anvet ar folklorourien d'ar c'houlz-se, tud tomm o c'halon ouzh o bro hag o doa remerket pegen kaer e oa an danvezioù-se.

Ar pezh a vo studiet ganimp amañ eo an divinadelloù brezhonek, hag evit bezañ resisoc'h, an divinadelloù liammet gant al loened.

Dre chañs int bet dastumet gant folklorourien (Sauvé...) hag embannet e levrioù pe kelaouennoù (Feiz ha Breizh, Dihunamb, Brud, Skol, SAV, Revue des Traditions Populaires, Revue Celtique...) adalek an XIX^{vet} kantved.

Ma oa boas ar vrezhonegerien da eskemm ur bern divinadelloù a-raok, tamm-ha-tamm int deuet da zilezel al lennegezh-se en XX^{vet} kantved. Hag ar pouezusañ, abaoe eo bet lakaet ar brezhoneg a-gostez gant an darn vrasañ eus ar Vretoned evit ar galleg (yezh an dazont hag an deskadur, neketa !), penaos e rafe an dud evit c'hoari gant ur yezh n'anavezont ket ken ?

Da gentañ hon eus renablet an holl divinadelloù kavet (gant sikour al labour graet gant Gwenole ar Menn hag ivez gant sikour Herve Bihan en deus rastellet un toullad mat a zivinadelloù ivez) evit kaout un damsell eus tipologiezh ar c'horpus. Gallout a ra an divinadelloù bezañ renket e meur a rummad : an amzer, ar c'horf, ar relijion, ar mor, an ti (ar boued, an dilhad), al loened, an natur, an ostilhoù (hag ar binvioù)...Evel-just un divinadell a c'hall bezañ renket alies e meur a rummad, da skouer :

*Un armell wenn,
Alc'houezet kloz diouzh an daou benn ?
Ur vi.¹*

An divinadell-se a c'hall bezañ renket e rumm an ti (meneget e vez ur pezh-arrebeuri, hag ouzhpenn-se e vez debret an uioù, boued eo), met e rumm al loened ivez (produ ar yar an hini eo).

Studiañ an holl zivinadelloù a vefe re a labour evit kounskrid ur master, setu perak hon eus divizet mirout an divinadelloù diwar-benn al loened (ouzhpennet eo bet al laezh hag ar vi) nemetken. An dibab a zo bet graet evit mirout divinadelloù zo e rumm al loened zo un dibab subjektivel.

En ur gevredigezh gant an darn vrasañ eus an dud o vevañ war ar maez e oa sur a-walc'h pouezus al loened. Al loened e oa ar boued da gentañ-tout, met ivez ar mekanikoù ret evit ober labourioù zo (arat...). Hag al loened a veze a-wechoù (pe alies !) speredekoc'h evit an dud. E meur a istor zo bet roet ar gomz dezhe (da skouer e-pad nozvezh Nedeleg).

Klasket hon eus studiañ an divinadelloù miret.

Petra eo roll an divinadelloù ? Pelec'h e vez kavet an divinadelloù ?

Peseurt loened a vez meneget en divinadelloù ? Pehini pe pere a vez meneget ar muiañ ? Peseurt pouez o deus al loened er gevredigezh ? Penaos eo en em droet plas al loened er gevredigezh ? Peseurt darempredoù zo etre an dud hag al loened ?

Petra eo framm an divinadelloù (gwir varzhonegoù a-wechoù gant klotennoù) ? Peseurt luniennoù stil a vez kavet enne ?

Penaos e vez savet an divinadelloù ? Daoust hag-eñ e c'hallfe an divinadelloù-se bezañ implijet gant ar skolioù divyezhek pe Diwan, pe evit an dud deuet o teskiñ brezhoneg hirie ?

---

¹ Skol niv.4, divinadell niv.182 p.10

Da gentañ e vo kinniget petra eo al lennegezh dre gomz hag en ur stumm resisoc'h e vo displeget ar folklor hag an divinadoù. War-lerc'h e vo studiet an divinadoù ha lakaet e vo ar gaoz ivez war an haikouioù, seurt barzhonegoù bihan a-vremañ a ra berzh hag a c'hall bezañ keñveriet gant an divinadoù. Er fin e vo klasket penaos e c'haller implijout an divinadoù en deskiñ brezhoneg hirie an deiz.

I- Al lennegezh dre gomz

A- Lennegezh pobl

En XVIII^{vet} kantved e voe krog an dud da zizoleiñ e oa ul lennegezh gant ar bobl : kanaouennoù (gwerzioù, sonioù, kantikoù...), istorioù (kontadennoù, pezhioù-c'hoari, mojennoù...), sonerezh, krennlavarioù, rimadelloù, divinadelloù...a bep seurt oberennoù dalc'het e memor an dud abaoe rummadoù ha treuzkaset dre gomz.

Ar c'hrennlavarioù, rimadelloù, divinadelloù... zo stummoù berr kentoc'h, un toullad linennoù peurliesañ, pa vez hiroc'h ar c'hanaouennoù pe an istorioù.

Sur a-walc'h eo James Macpherson² gant e oberenn *Ossian*³ an hini a lakaas tud all d'en em soñjal war al lennegezh-se ar muiañ.

E Breizh e teuio war-wel teñzor ar bobl gant Kêrvarker⁴ hag e oberenn vrudetañ ar *Barzaz Breiz*, embannet e 1839 evit ar wech kentañ, hag e 1845 hag e 1867 war-lerc'h. An dastumad-se a raio berzh da gentañ e Breizh met e meur a vro all en Europa ivez. Meulet e vo gant tud evel George Sand.

Kêrvarker ne oa ket an dastumer kentañ er vro. Sur a-walc'h e oa bet levezonet gant e vamm, Maria-Ursule Feydeau de Vaugien⁵, a oa krog dija da zastum kanaouennoù brezhonek gant an Itron de Saint-Prix⁶. Gouzout mat a rae Kêrvarker yezh ar bobl ha yaouank e oa pa oa-eñ krog da dreuzskrivañ war e garnedoù kanaouennoù brezhonek kanet gant an dud vunut : peizanted, micherourien, servijourien...Un touller-hent e voe evit an dastumerien all e Frañs.

E 1972 e vo krouet e Breizh ur gevredigezh anvet *Dastum* gant ar pal dastum, saveteiñ ha treuzkas an danvez sevenadurel dre gomz. Ar gevredigezh kentañ gant seurt palioù a vo e Bro-C'hall.

---

² James Macpherson, barzh skosat, 1736-1796

³ 1760

⁴ Théodore Hersart de la Villemarqué, 1815-1895

⁵ Maria-Ursule Feydeau de Vaugien, 1776-1847

⁶ Madame de Saint-Prix, 1789-1869

Er broioù all e voe dastumet teñzor ar bobl ivez : en Alamagn gant ar Vreudeur Grimm⁷ o doa embannet kontadennoù mil vrudet, e Finland e kaver ivez oberenn Elias Lönnrot⁸, ar c'hKalevala.

Ne vo ket dastumet divinadelloù gant an holl folklorourien e Breizh. Gant darn ne vo dastumet nemet kanaouennoù ha kontadennoù.

---

⁷ Jacob Grimm, 1785-1863, Wilhelm Grimm, 1786-1859

⁸ Elias Lönnrot, 1802-1884

B- Folklor ha divinadelloù

1- Folklor

Folklor eo ar ger a vo implijet e brezhoneg adalek an XVIII^{vet} kantved evit diskrivañ hengounioù ar bobl, hag ar re a vo o tastum al lennegezh-se a vo anvet da gentañ folklorourien.

Dont a ra ar ger folklor eus an daou c'her saoz « folk » ha « lore ».

« Folk » a dalv « pobl » ha « lore » kement a « kelenn, deskiñ, gouiziegezh, skiant ».

Setu penaos eo termenet ar ger « folklor » e geriadur unyezhek An Here : « hollad ar fedoù sevenadurel (hengounioù, arzoù, gouelioù, kontadennoù, kredennoù...) zo d'ar c'hevredigezhioù tud ma ne skriver ket pe ma reer nebeut. »⁹

Ma oa ur ger skiantel e brezhoneg da gentañ e oa deuet da vezañ dismegañsus kentoc'h e galleg rak liammet gant ar bobl hag a zo en ul live izel er gevredigezh. E Bro-Frañs eo kultur ar bobl ur c'hultur a eil renk.

Evel e lavar Daniel Giraudon¹⁰, graet e vez hirie gant ar gerioù « hengoun ar bobl » (« tradition populaire » e galleg) rak ar ger « folklor » a vez troet e galleg evel « un dra n'eo ket sirius » pa 'n deus miret e ster, en tu all d'ar mor, eus « un dra o tont eus ar bobl ».

2- Divinadelloù

a) Termenadur

Hervez geriadur holl vrezhonek *An Here* eo an divinadell « *un doare c'hoari, anezhañ ur goulenn a ranker divinout ur respont dezhañ* ».

Dont a ra eus al latin *divinare*.

E gallaoueg e vez implijet ar ger « devinaille », e galleg e vez kavet da skouer « devinal », « devinaille », « devinette »...pe c'hoazh « devinalha » e Katalaneg.

---

⁹ Geriadur brezhoneg An Here p. 484

¹⁰Daniel Giraudon, dastumer e Bro-Dreger, kelenner enorus, skiantour.

Gerioù disheñvel a vez kavet evit an divinadell : divinadenn, divunadenn, dihostell¹¹, divinates¹².

Abaoe pell e vez implijet an divinadelloù : er vitologiezh c'hresian en doa savet ar Sfiñs un divinadell ouzh Ædipe :

« *Peseurt boud, gant ur vouezh hepken, en deus peder gar d'ar beure, div c'har da greisteiz ha teir gar d'an noz ?* ».

Lazhet e veze gant ar Sfiñs ar re ne gavent ket ar respont, met kavet e oa bet gant Ædipe. Ha kavet eo bet ar respont ganeoc'h ?

Ne dalv ket ar boan mont da furchal war ar rouedad ma n'ouvezit ket ar respont, kavet e vo e fin ar c'hounskrid...

Ar charadenn ivez a zo ur seurt divinadell. Ur c'hoari eo gant ur goulenn evit pep silabenn eus ar respont zo da zivinout.

Setu amañ skouer un charadenn tennet eus Skol niv.4 p.19 :

« *En ur wezenn e kaver va lodenn gentañ,
Tost d'ur-vilin-zour va eil lodenn,
Hag en ur pezh e servijañ¹³ d'azezañ ar vugale : bar-lenn* »

Goulenn un divinadell a vez savet alies en ur stumm korvigellek evit diheñchañ an dud ha broudañ o c'huriusted.

Bez' ez eus divinadelloù fentus, aes, diaes, hir, berr...

Ar respont a c'hall bezañ ur ger pe ur frazenn.

Seurt c'hoari a c'hall bezañ ijinet gant forzh piv a zo o klask lakaat un tamm fent tro-dro dezhañ pe o klask lakaat ar re all d'en em soñjal tamm pe damm.

---

¹¹ Charade

¹² Enigme

¹³ Ret eo lenn « servijan »

b) Rolloù an divinaldoù

Ur roll pedagogel zo gant an divinaldoù.

Un divinadell a c'hall diskripañ un dra bennaket en un doare pizh. Ur seurt termenadur eus ur ger e c'hall bezañ. Forzh pegen aes e seblant bezañ, gant pep divinadell e vez desket un dra bennaket. C'hoari gant an divinaldoù zo neuze ur stumm da zeskiñ ur yezh ha da dreuzkas anezhi.

Ouzhpenn-se o deus lakaet skiantourien eus Skol-Veur Kalifornia¹⁴ war-wel e teskfe gwelloc'h an dud (pe ar vugale) pa vezont lakaet d'en em soñjal gant seurt goulennouigoù e penn kentañ ar prantadoù deskiñ. Evel-se e vez lakaet an empenn da labourat en ur stumm efedus evit derc'hel soñj eus muioc'h a draoù. Ar guriusted a laka takadoù ar blijadur hag ar memor da labourat. An dud o dez plijadur o klask respont an divinadell ha dalc'het e vez muioc'h soñj gante eus ar pezh a vez desket dezhe war-lerc'h.

Neuze, ouzhpenn ma vez lakaet an dud pe ar vugale da zeskiñ ar yezh, e vezont skoazellet da zerc'hel soñj eus an divinaldoù dre o stumm, ha pa na vez ket kavet ar respontoù zoken.

Ur roll kevredigezhel zo gant an divinaldoù ivez.

Pegen plijus eo evit unan bennaket lakaat unan all d'en em soñjal war ur goulenn. An hini en deus savet an divinadell en deus plijadur o welet egile o klask, hag an hini a glask en deus plijadur ivez o furchal en e benn gant c'hoant diskouel d'egile eo barrek a-walc'h evit reiñ ar respont mat dezhañ.

Aezet eo eskemm divinaldoù. E porzh ar skol evit ar vugale, en ur labourat war ar maez, pe pa vez bodet an dud, er gêr, er beilhadegoù, en ur gouel bennaket... Gwechall e oa pep emvod un digarez evit treuzkas al lennegezh dre gomz. Ar vrezhonegerien a blije dezhe c'hoari gant ar gerioù, ha graet e veze en un doare brav gant klotennoù alies.

C'hoarzhin gant ar re all a oa plijus, ha pa veze c'hoarzhed diwar-goust ar re all e oa gwelloc'h c'hoazh evel-just. Ur stumm da zistanañ ha da ankouaat al labour start e oa.

Al lennerien a blije dezhe kavout un toullad divinaldoù koachet etre div destenn en o c'helaouenn, pe c'hoazh klask kaout ar maout pa veze ur c'honkour aozet en ul lec'h bennaket.

---

¹⁴ [– States of Curiosity Modulate Hippocampus-Dependent Learning via the Dopaminergic Circuit](#) (11/06/19)

c) Emdroadur implij an divinadelloù

Gant an tredan erruet en tiez, ha war-lerc'h gant ar skinwel, ha gant an dud ivez o vont da chom muioc'h-mui er c'hêrioù o deus cheñchet ar Vretoned tamm-ha-tamm o doare da vevañ ha da eskemm. Gant an amzer eo bet dilezet al lennegezh dre gomz gant an dud. Ur seurt burzhud e oa ar skramm-se da gentañ, gwelet tud oc'h hejal evel-se en ur voest ! Neuze e veze komzet eus ar pezh a oa bet gwelet ennañ, spered an dud ne oa ket ken dedennet gant an troioù-lavar ken.

Ha gant dilez ar brezhoneg e vo ivez koll al lennegezh-se. Ar re a anavez seurt troioù-lavar hirie zo gwenn o blev kazi an holl anezhe.

Nebeutoc'h a dud war ar maez, nebeutoc'h a vrezhoneg, ar skinwel oc'h erruout en holl diez, hag an divinadelloù o vont diwar-wel peogwir ne vezont ket treuzkaset ken.

C- Ar folklorourien ha lec'hioù embann an divinadelloù

E Breizh, hag e Bro-C'hall war-lerc'h, e vo kendalc'het al labour dastum hag embann boulc'het gant Kervarkêr gant e *vBarzaz Breiz*, daoust d'an trubuilhoù a vo war-dro gwiriegezh an oberenn-se e-pad ouzhpenn 100 vloaz. Fañch an Uhel¹⁵, Jean-Marie Penguern¹⁶, Anatole ar Braz¹⁷, Eugène Rolland¹⁸, Emile Ernault¹⁹, Léopold-François Sauvé²⁰, Paul Sébillot²¹, ... a vez kavet e-touesk ar folklorourien.

Divinadelloù zo bet dastumet gant meur a hini. Embannet int bet e levrioù, evel ar *Barzaz Breiz*, da skouer, pe c'hoazh e kelaouennoù, evel ar *Revue des Traditions Populaires*, *Feiz ha Breiz*, *Mélusine*, *Feiz ha Breiz ar Vugale*, *Dihunamb*, ar *Revue Celtique*, *Ar Vro*, *Kroaz ar Vretoned*, *Skol*, *Brud*, *SAV*, *Arvorig*...

Er *Barzaz Breiz* e vez kavet divinadelloù en ur ganaouenn, *Troad ann Eginane*²², e-lec'h ma vez displeget ar pezh a veze graet gant an dud da goulz ar Bloaz Nevez pa 'z aent da galanna a di da di.

Evel hon eus lavaret e penn kentañ ar c'hounskrid-mañ, Gwennole ar Menn en doa notennet hag urzhiet an divinadelloù en doa kavet e-pad e vuhez. An divinadelloù er c'helaouennoù meneget a-us zo bet fichennet gantañ evel-se en un doare pizh.

Renablet en doa ivez an niver a zivinadelloù kavet e kelaouenn-mañ-kelaouenn.

---

¹⁵ Stumm brezhoneg anv François-Marie Luzel, barzh eus Bro-Dreger, 1821-1895

¹⁶ Jean-Marie Penguern, 1807-1856

¹⁷ Anatole ar Braz, 1859-1926

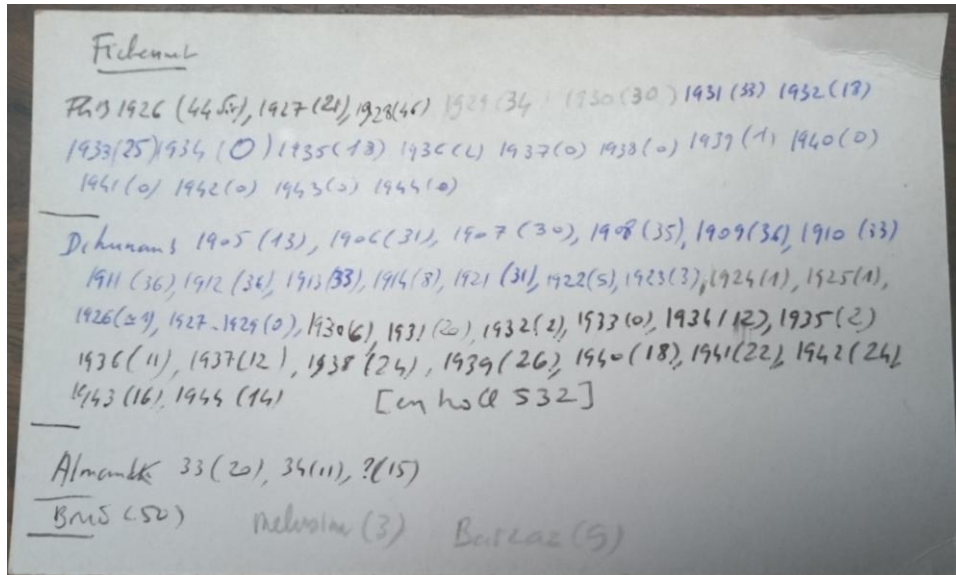
¹⁸ Eugène Rolland, ganet e 1846-1909 e Metz

¹⁹ Emile Ernault, 1852-1938

²⁰ Léopold-François Sauvé, 1837-1892

²¹ Paul Sébillot, 1843-1918

²² *Barzaz Breiz*, 1867, p. 447-449

Fichenn renabliñ eus dastumad Gwennole ar Menn

Gant al labour graet gant Gwennole ar Menn hon eus bet ur c'horpus eus an divinalelloù brezhonek diwar-benn al loened ha bet eo kalz aezetoc'h dimp adkavout lec'h an divinalelloù evit gwiriañ pep hini.

Bremañ emamp o vont da reiñ deoc'h un toullad displegadennoù diwar-benn folklorourien zo ha diwar-benn un toullad kelaouennoù ivez e-lec'h zo bet meneget divinalelloù gant Gwennole ar Menn.

A-raok 1882 e oa dastumad divinalelloù Léopold-François Sauvé²³ an hini pouezusañ nemetken. Ma oa bet ganet Sauvé e Breizh-Uhel e Sant-Jord-Restembaod e teuas da labourat e Breizh-Izel hag deskiñ a reas brezhoneg eno. Abred e teuas da vezañ ur folklorour hag e vuhez-pad e kendalc'has da zastum hengounioù ar bobl, e Breizh da gentañ hag e Bro-C'hall war-lerc'h.

Divinalelloù Sauvé zo bet embannet er Revue Celtique, levrenn IV²⁴ e 1879-1880. Niverennet int betek 167, ha renket int bet hervez o stumm, hervez an danvez zo enne. Meneget eo ivez pelec'h int bet dastumet, ha gant piv ma n'eo ket Sauvé. Un toullad zo bet dastumet gant Emile Ernault²⁵ e Bro-Dreger hag e Bro-Oueloù.

²³ Léopold-Ferdinand Sauvé, 1837-1892

²⁴ Etre p. 60 ha 103

²⁵ Kelenner e Sant-Brieg, yezhoniour, 1852-1938

En e levr *Lavarou koz a Vreiz-Izel*²⁶, Léopold-Ferdinand Sauvé a adembannas divinadelloù an danvez en doa dastumet.

Mammenn : Internet Archive

Ar *Revue Celtique*²⁷ savet e 1870 gant Henri Gaidoz²⁸ a oa ur gelaouenn c'hallek renet gantañ. Pledañ a rae gant ar studioù keltiek. Gant ar RC e felle da c'hGaidoz lakaat an dud dedennet gant ar sevenadur keltiek d'en em vodañ.

Mélusine, ur gelaouenn all gant un toullad divinadelloù, a voe savet ivez gant Gaidoz un tamm diwezhatoc'h, e 1877.

Ar gelaouenn *Revue des Traditions Populaires* a voe krouet gant Paul Sébillot e Paris e 1886, ur bloaz war-lerc'h ar *Société des Traditions Populaires*.

Paul Sébillot a oa un tudoniour, skrivagner ha livour ganet e Breizh, e Matignon. Graet en doa studioù war ar gwir, ha kendalc'het en doa gant studioù war al liverezh. Bet e oa bet levezonet gant Emile Souvestre²⁹ hag e *Foyer Breton*³⁰ hag e krogas abred da dreuzskrivañ kanaouennoù kozh, divinadelloù hag a bep seurt traoù a veze kanet pe lavaret gant ar beizanted pe ar vevelien. Treuzskrivañ a reas ivez ar pezh a ouie e vatezh kozh, ar c'hontedennoù en doa klevet ganti pa oa bihan. Evel-se e stagas gant an dastum, tamm-ha-tamm, ar pezh a gendalc'has d'ober e-pad e vuhez, hag ouzhpenn-se e Bro-C'hall a-bezh.

²⁶ Paris, 1878

²⁷ 1870-1933

²⁸ Henri Gaidoz, 1842-1932

²⁹ Emile Souvestre, breutaer, kazetenner, skrivagner, 1806-1854

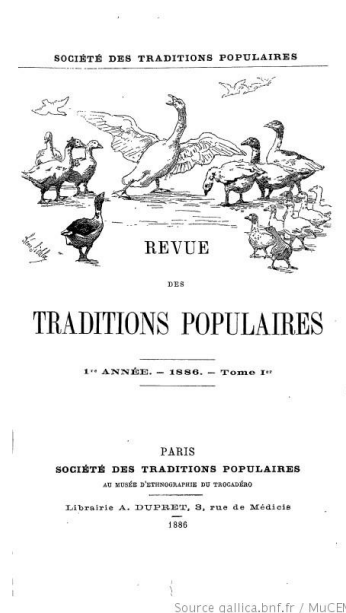
³⁰ Marvailhoù breizhat embannet e galleg e 1844

Labourat hag eskemm a rae gant folklorourien all evel Luzel, Henri Gaidoz, Eugène Rolland, ha Kêrvarker ivez. Remerket en doa ne oa ket prez war Bro-C'hall, evel ma oa e broioù all eus Europa, evit klask ha saveteiñ hengounioù ar bobl. En abeg da se e voe krouet ar RTP gantañ.

Klasket en doa kinnig ur roll-goulennoù evit sikour ar folklorourien en o labour : e 1880 en doa embannet *Essai de questionnaire pour servir à recueillir les traditions, les superstitions et les légendes*. Betek-henn e rae pep hini hervez e soñj, ar pezh en doa lakaet diaes Kêrvaker e-pad ur prantad gant ar Barzaz Breiz.

Ouzhpenn e labour dastum e oa bet studiet ha renket mat e zanvezioù gant Sébillot evit ober e oberenn embannet dindan an anv *Le Folk-lore de France*³¹. Puilh-tre eo bet e embannadurioù diwar-benn al lennegezh dre gomz e Breizh hag e Bro-C'hall.

Labourer en doa evit ar RTP betek e varv e 1918. Divinadelloù diwar-benn al loened zo e darn eus ar gelc'hgelaouennoù-se etre 1890 ha 1912, el levrennoù V, VII, X, 26 ha 27. Ar re eus al levrenn V zo sinet P.M. Lavenot³², ar re eus al levrenn VII G. Le Calvez³³, G. Milin³⁴ evit al levrenn X ha J. Frison³⁵ evit al levrennoù 26 ha 27.

Mammenn : Gallica-BnF

³¹ 1904-1906

³² Pierre-Marie Lavenot, beleg, folklorour eus Morbihan, 1838-1895

³³ Mestr-skol e Perwenan, Bro-Dreger

³⁴ Gabriel Milin, skrivagner, barzh breizhat, 1822-1895

³⁵ Joseph Frison, Morbihan, 1888-1967

Ar gelaouenn vrezhonek Feiz ha Breiz a oa bet embannet adalek 1865 betek 1884 da gentañ. Ar gelaouenn sizhuniek kentañ e brezhoneg penn-da-benn eo, evit ar Vretoned katolik tomm o c'halon ouzh o bro. Bet eo savet gant tud a iliz eus eskopti Kemper evit annezidi an eskopti, hag he rener kentañ a oa Goulven Morvan, ur beleg, brezhoneger ampart eus ar Forest-Landerne.

FhB a oa bet embannet goude etre 1899 ha 1944 rak an Iliz a wele mat e vanke ur gelaouenn evit ar gatoliked e Breizh-Izel hag aon he doa e vefe troet kein dezhi gant an dud o vont muioc'h-mui war ar galleg. E 1911 e oa bet lakaet Yann-Vari Perrot³⁶ e penn ar gelaouenn. Labourat a rae eviti abaoe 1902 ha deuet e oa da vezañ eilrener abaoe un nebeud bloavezhioù. Yann-Vari Perrot en doa klasket unvaniñ un tamm an doare-skrivañ, ar pezh ne oa ket betek-henn. Lakaet en doa da implijout *doare-skrivañ emglev 1907*, un emglev sinet e Sant-Brieg gant Emile Ernault ha Frañsez Vallée e-touesk ar sinerien. Skignet e oa neuze FhB en Eskopti Kemper ha Leon, ha betek tachenn vrezhonek eskopti Sant-Brieg ha Treger war-lerc'h.

Yann-Vari Perrot a oa chomet rener Feiz ha Breiz betek e varv e 1943.

Ur genstrivadeg diwar-benn divinadelloù brezhonek a oa bet graet adalek penn kentañ an XX^{vet} kantved gant Feiz ha Breiz. Ur stumm e oa evit lakaat an dud da gemer perzh en o c'helaouenn.

Mammenn : archive.org

³⁶ Yann-Vari Perrot, beleg katolik ha skrivagner brezhoneg, 1877-1943

Ma oa FhB ur gelaouenn vrezhonek evit an dud deuet e oa Feiz ha Breiz ar Vugale hini ar re yaouank. Adalek 1933 e oa bet embannet enni meur a dra evit ar vugale : ar relijion, istor Breizh (o istor), kontadennoù, kentelioù brezhoneg, divinadelloù,...

Mammenn : Wikipedia

Ur gelaouenn all hag he deus embannet divinadelloù eo ar gelaouenn Dihunamb e Bro Gwened, savet ha renet gant Loeiz Herrieu³⁷. Dont a reas er-maez bep miz etre 1905 ha 1944 (nemet e-pad ur prantad e 1940). A bep seurt danvez a veze kavet enni : kontadennoù, kanaouennoù, krennlavarioù, divinadelloù... Yann-Bêr Kalloc'h³⁸ en doa kemeret perzh er gelaouenn-se ivez.

Mammenn : Collections – Musée de Bretagne

Kroaz ar Vretoned a oa ur gelaouenn sizhuniek bet savet gant Frañsez Vallée hag a voe embannet etre 1898 ha 1920 e Sant-Brieg. E brezhoneg penn-da-benn e oa gant un toullad divinadelloù enni. Da gentañ e skrive Frañsez Vallée e galleg e *La Croix des Côtes du Nord* met tamm-ha-tamm e oa bet aotreet da skrivañ e brezhoneg hag ar pezh a oa ur bajenn da

³⁷ Loeiz Herrieu, skrivagner e gwenedeg, 1879-1953

³⁸ Yann-Bêr Kalloc'h, skrivagner ha barzh ganet en Enez Groe, 1888-1917

gentañ a oa deuet da vezañ ur gelaouenn a-bezh diwezhatoc’h. Da gentañ e oa e bennadoù diwar-benn ar relijion dreist-holl, met war-lerc’h e veze kavet kanaouennoù, pennadoù diwar-benn al labour-douar, istor Breizh, ar yezh... Tud eus Bro-Dreger pe Kerne-Uhel e oa ar skrivagnerien dreist-holl.

Mammenn : IDBE, KarV 4/11/1917

Ar gelaouenn vizeiek vrezhonek Ar Vro a oa bet krouet gant Frañsez Jaffrenou³⁹, Taldir e anv drouiz, e 1904, evit bezañ ul liamm etre ar Vretoned. Padet he doa betek ar brezel-bed kentañ. Ur skrivagner entanet gant e vro e oa-eñ. E 1900 en doa savet ton brudet kan broadel Breizh « Bro Gozh ma Zadoù » diwar hini Kembre (Hen Wlad fy Nhadau).

Dindan an anv *Seiz-ha-Seiz-Ugent divunaden brezonek* zo bet embannet divinidadelloù gant Taldir Jaffrenou, adalek miz Meurzh betek miz Here 1905. Bet int dastumet gant Taldir en e barrez e Karnoed.

Mammenn : Gallica – BnF

³⁹ Frañsez Jaffrenou, skrivagner, kazetenner, barzh, 1879, 1956.

Un dastumad brav a zivinadelloù a vez kavet er gelaouenn Skol niv.4.⁴⁰

Ar gelaouenn Skol zo ur gelaouenn bedagogel e brezhoneg bet savet gant Armañs ar C'halvez⁴¹ e 1954. Ur skol gristen vrezhonek a oa bet savet ha renet gantañ etre 1958 ha 1961 e Ploueg-ar-Mor (Bro-Oueloù). Dedennet e oa gant kudennoù ar yezhoù bihan ha klask a rae ar stumm da lakaat anezhe da vezañ desket.

En niverenn 4 eus ar gelaouenn Skol en deus embannet divinadelloù en doa kavet er c'helaouennoù (Feiz ha Breiz, SAV, Dihunamb, Arvorig...). An dastumad-se a oa evit ar skolioù dreist-holl. En e raklavar e tispleg Armañs ar C'halvez penaos implijout an divinadelloù : « *Setu penaos en em gemer : skrivañ un divinadell war an daolenn-zu (pe wer !) hep ar respont ; lakaat ar vugale da lenn ; displegañ dezho ar goulenn, hag ar respont mar n'he c'havont ket. Neuze e c'hellint diskrivañ an divinadell war ur c'haier ispisial hag ober un dresadenn bennak. Kement-se a c'hell bezañ graet div pe deir gwech ar sizhun, goude kreisteiz ; ar skolidi a stago gant o labour gant kalz a vall hag a blijadur. Pezh a zo ivez a- bouez ».*

Armañs ar C'halvez en doa merzet ar pezh a vo studiet ha lakaet war-wel er bloavezhioù 2000 gant skiantourien eus Skol-Veur Kalifornia. Hep gouzout dezhañ e implije kuriusted ar vugale hag o flijadur evit sikour anezhe da zerc'hel soñj.

Armañs ar C'halvez en doa kinniget an divinadelloù evel ma oant bet kavet gantañ evit an darn vrasañ anezhe, un nebeud nemetken a oa bet adkempennet gantañ.

Mammenn : IDBE

⁴⁰ Er Skol niv.4 e vez skrivet 'ˆ' e-lec'h '˜', abalamour d'ar skriverez sur a-walc'h.

⁴¹ Armañs ar C'halvez, beleg katolik brogarour, kelenner, 1921-1972

E 1966 e oa bet adembannet ar gelaouenn-se dindan an niverenn 4 (31bis). Ur mouladur nevez e oa gant muioc'h a zivinadelloù ennañ eget e 1955. An divinadelloù kavet er gelaouenn Skol niv. 4 a oa niverennet eus 1 betek 300. Er Skol niv.4 (31bis) eo bet niverennet an divinadelloù nevez eus 301 da 334.

Ar gevredigezh SAV a oa bet krouet e 1935 gant brezhonegerien Kelc'h Keltiek Pariz a oa krog d'en em vodañ, da gentañ evit komz brezhoneg nemetken. Da-heul e oa bet savet ar gelaouenn drimiziec gant ar memes anv, SAV⁴², e 1936. Ar gelaouenn-se a embanne muioc'h a zanvez dudi evit danvez studi evit chom tostoc'h d'ar re ne oant ket gwall zesket, er c'hontrol eus ar pezh a oa bet graet gant ar gelaouenn « Gwalarn »⁴³.

An divinadelloù diwar-benn al loened meneget amañ zo bet embannet e 1941 ha 1942 er gelaouenn SAV. Sur a-walc'h e teuont eus dastumad L.F. Sauvé rak an holl a vez kavet eno.

Ur gelaouenn all he deus embannet divinadelloù eo ar gelaouenn Brud, en niverenn 50 en hañv 1975. Niverennet int eus 206 da 255 gant ar respontoù er fin. Ar gelaouenn lennegel Brud a oa bet savet e 1957. E brezhoneg e oa penn da benn. Bet eo embannet betek 1976 ha war-lerc'h eo deuet da vezañ Brud Nevez e 1977.

Meneget hon eus kelaouennoù zo o doa embannet divinadelloù, met evel-just zo re all c'hoazh ha ne vo ket meneget an holl amañ.

Ur folklorour all a c'hall bezañ meneget eo Jules Gros⁴⁴ (Jul ar Groz e brezhoneg). Ur yezhoniour breizhat e oa, bet ganet e Pariz. Bihan-tout e oa bet kaset da di e vamm-gozh e Bro Dreger, e Tredraezh-Lokemo. Eno en doa desket brezhoneg, yezh nemeti an darn vrasañ eus an dud d'ar c'houlz-se c'hoazh. Dedennet-tre e oa gant ar yezhoù hag abred e oa krog da dreuzskrivañ ar pezh a veze klevet gantañ, pe gwerzioù, kanaouennoù dibunet gant e vamm-gozh, pe istorioù kontet ganti ivez, pe a bep seurt troioù-lavar (krennlavarioù, divinadelloù...). Abred en doa bet emskiant eus dañjer ar galleg evit ar brezhoneg komzet. Ar brezhoneg bev c'hoazh, brav ha pinvidik gant un bern troioù-lavar treuzkaset betek-henn a rumm da rumm er beilhadegoù, er gouelioù (euredoù...), er vuhez pemdeziek (er stank o

---

⁴² SAV a oa kenrenet gant Herve Maze (Herve ar Sperneier), Andrev Daniel ha Alberz Gwilhou.

⁴³ Gwalarn, 1925-1944, savet ha renet gant Roparz Hemon.

⁴⁴ Jules Gros, 1890-1992

kannañ...), a oa o vont da get ha poent-bras e oa saveteiñ anezhañ. Ar pezh en doa gallet ober Jules Gros en e vro. E-pad bloavezhioù ha bloavezhioù en doa dastumet danvez, bep taol ma tistroe e kave un dra bennaket da verkañ war e garned bihan bepred en e c'hodell. Ha war-lerc'h en doa embannet e oberenn « Le Trésor du Breton parlé », peder levrenn⁴⁵ en holl. A-drugarez dezhañ eo bet miret lennegezh dre gomz ar c'horn vro-se.

Niverus eo bet ar folklorourien e Bro Dreger, tud entanet gant o yezh gant c'hoant gwareziñ anezhi (Fañch an Uhel da skouer...). Gant o labour dastum eo deuet ar pezh a veze lavaret da vezañ skrivet ha neuze gouarnet.

A-zoug-kamm eo deuet ar folklor da vezañ ur skiant, gant Paul Sébillot da gentañ ha dreist-holl gant labourioù Arnold Van Gennep⁴⁶, tudoniour ha folklorour gall a c'houle e vije anavezet ar folklor evel ur gwir skiant.

An darn vrasañ eus an divinadelloù a vez adkavet e meur a gelaouenn all.

Divinadelloù dastumet gant Sauvé da skouer (embannet e-tro 1879), ha war-lerc'h adkavet e SAV (embannet e-tro 1941), e Skol niv.4 (embannet e-tro 1956), e Brud (embannet e 1975)...

Evel homañ :

Pevar emaint o redek an eil war-lerc'h egile :

An eil a zebr ar c'hentañ,

An trede a zebr an eil,

Hag ar pevare a zebr anezho holl ?

Ur c'had, ul louarn, ur c'hi hag ur bleiz.

E dastumad Sauvé e oa meneget divinadelloù heñvel kavet e levr Eugène Rolland⁴⁷, da lavaret eo e Bro-C'hall pe e broioù all c'hoazh. Eugène Rolland en deus dastumet divinadelloù e teir yezh a-wechoù : alamaneg, galleg ha saozneg, da skouer. Met pelec'h eo bet savet an

---

⁴⁵ Levrenn 1, Le langage figuré, 1966

Levrenn 2, Dictionnaire français-breton des expressions figurées, eil embannadur, 1977

Levrenn 3, Le style populaire, 1974. El levrenn-se zo bet lakaet tredoù kognek (^) e-lec'h lakaat tildenoù (~). Evel m'eo un afer moullañ, sur a-walc'h, hon eus lakaet tildenoù en divinadelloù embannet ganimp amañ.

Levrenn 4, Le Trésor du Breton parlé, 1989.

⁴⁶ Arnold Van Gennep, 1873-1957

⁴⁷ *Devinettes ou énigmes populaires de la France*, Paris, 1877

divinadelloù ? Diaes da c'houzout ! An divinadelloù a veaj eus un den d'egile, troet e vezont, gallout a reont cheñch un tamm evit bezañ tostoc'h da sevenadur ar vro, ken eo diaes-kenañ lavaret eus pelec'h e teuont resis a-benn ar fin. Met pep bro he deus he divinadelloù dezhi hec'h-unan ha souezhus eo gwelet e c'hall ar memes divinadell bezañ kavet e kement a vroioù.

II- Dielfennadur an divinadelloù

Ar gwerzioù, ar c'hontadennoù, ar c'hrennlavarioù zo lodennoù eus al lennegezh dre gomz e Breizh hag a zo bet studiet kalz, ha n'eo ket achu, pa n'eus ket bet graet kalz labourioù war an divinadelloù brezhonek betek-henn.

A- Abegoù dibab al loened

Ur bern divinadelloù zo hag implijout an holl a vefe re evit ur master. Ret eo bet dimp ober un dibab hag ar choaz hon eus graet eo mirout ar re a zo liammet gant al loened.

An divinadelloù zo kozh a-walc'h memestra. An darn vrasañ anezhe zo bet dastumet pe embannet e fin an XVIII^{vet} kantved pe e penn kentañ an XIX^{vet} kantved, d'ur c'houlz ma oa muioc'h a dud o vevañ war ar maez evit er c'hêrioù, d'ur c'houlz ma oa bev c'hoazh ar brezhoneg e Breizh-Izel ha yezh vamm kalz a dud. E 1914 diwar 3,3 M a dud o chom e Breizh e oa 1,4 M a vrezhonegerien.

Evit ar gevredigezh-se e oa pouezus al loened. E pep menaj e veze kavet a bep seurt loened : un toullad yer, gwazi ha houidi laosket da redek er porzh, ur c'hi, ur c'hazh, ur pemoc'h pe zaou, saout, a-wechoù ejened, ur gazeg...Evel-se e veze vioù gant ar yer, un dra brizius pa ne oa ket erru an tredan c'hoazh, gant ar pemoc'h e veze kig evel-just met lard-teuz ivez..., gant ar saout a veze laezh hag amann war-lerc'h, ar c'hi a roe da c'houzout pa veze unan bennaket o tostaat ouzh ar menaj, ar c'hazh a rede war-lerc'h al logod, hag an ejened hag ar penn-kezeg a sikoure an dud da labourat an douar pe da vont buanoc'h eus an eil lec'h d'egile. Ar c'harr-tan a oa o paouez erruout e fin an XIX^{vet} kantved hag an traktorioù ne oant ket erruet a-raok an XX^{vet} kantved. A-raok ar mekanikoù-se e oa ret-holl al loened er menajoù.

Pep loen en doa un dalvoudegezh ha doujañs a veze evite. Un anv a veze da bep ki, pep buoc'h, pep penn-kezek, gant ar c'hog... Tremenet e veze kalz amzer gant al loened. Goroet e veze ar saout gant an dorn, ar pezh a zo bet graet gant mekanikoù war-lerc'h. Ret e oa d'an dud boueta al loened, ar pezh a vez graet alies bremañ en ur stumm emgefreak gant

mekanikoù c'hoazh. An dud a gompren mat al loened, pa veze unan klañv e veze graet war e dro diouzhtu. Kustumet e oa an dud da gomz gant al loened ivez. Al loened a anaveze mat o mistri ha kompren a raent mat ar pezh a veze lavaret dezhe ivez. Chas Anjela Duval a gompren mat o mestrez, ne vanke nemet ar gaoz dezhe, hervezi !

Ha n'eo ket Mab-Den ul loen ivez a-benn ar fin ? Un den-loen speredekoc'h evit al loened all, a soñj dezhañ, peogwir eo gouest da gaozeal. Met ne wel ket eo gouest al loened da gomz en ur stumm all. N'eo ket pal ar c'hounskrid-mañ klask ar bevennoù etre an den hag al loen, met ken tost eo mab-den d'al loened ken hon eus kavet dedennus mirout an divinadelloù diwar-benn al loened (hag ar vi hag al laezh) evit gwelet penaos e vezent deskrevet ha klask al liamm a c'hall bezañ etreze.

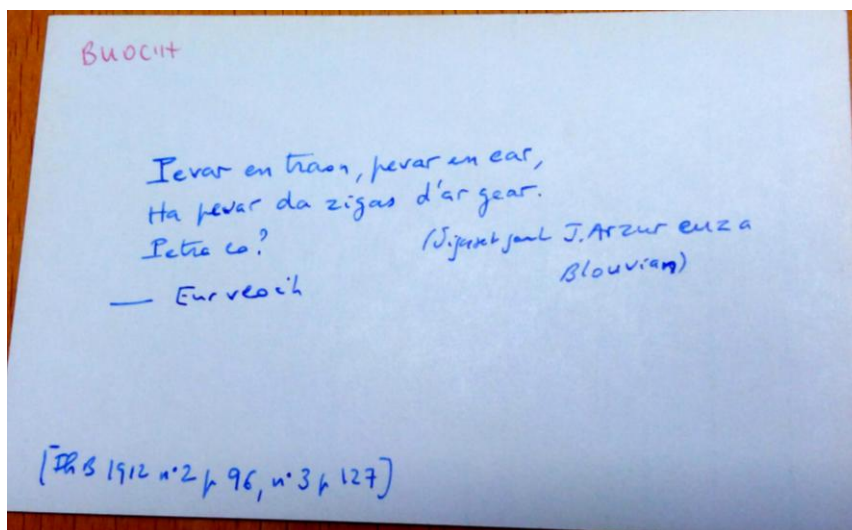
B- Dielfennadur

1- Metodologiezh

Divizet ez eus bet renkañ fichennoù divinadelloù Gwennole ar Menn hag an holl zivinadelloù all evel e oa krog d'en ober, da lavaret renkañ anezhe dindan un anv hervez ar pezh a veze kavet e divinadell-mañ-divinadell.

Ar choaz en doa graet Gwennole ar Menn n'eo ket bet miret bewech, met alies-tre memestra, ha pa n'eo ket bet miret eo tost-mat an hini a zo bet dibabet ganimp.

Setu skouer ur fichenn savet gant Gwennole ar Menn diwar-benn ar vuoc'h :

Ur fichenn eus dastumad Gwennole ar Menn

Evit pep loen (pe dost) zo divinadelloù disheñvel, hag alies zo bet kavet divinadelloù tost-heñvel e meur a lec'h.

Da skouer hon eus renablet 27 divinadell diwar-benn ar vuoc'h, met e gwirionez ez eus 15 divinadell zisheñvel nemetken.

Evit ar pemoc'h zo bet renablet 32 divinadell, met n'eus nemet 5 stumm disheñvel dezhe.

E-touesk an divinadelloù dibabet ganimp eo bet kavet al loened-mañ : ar brennig, ar vuoc'h, ar vuzhugenn, ar c'hwenenn, an dañvad, an ejon, ar c'hi, ar fured, ar c'havr, ar c'helaouenn, ar gazeg-koad, ar c'hazh, ar gelienenn, ar gevridenn, al louarn, ar c'hilhog, al leue, al labous,

al laou, al lapin (pe ar c'had), al logod, ar marc'h, ar melc'hwed (hag ar melc'hwed-krogennek), ar big, ar pemoc'h, ar pesk, ar gwenan, an teureug, ar yar, ha neuze, ouzhpennet eo bet al laezh hag ar vi.

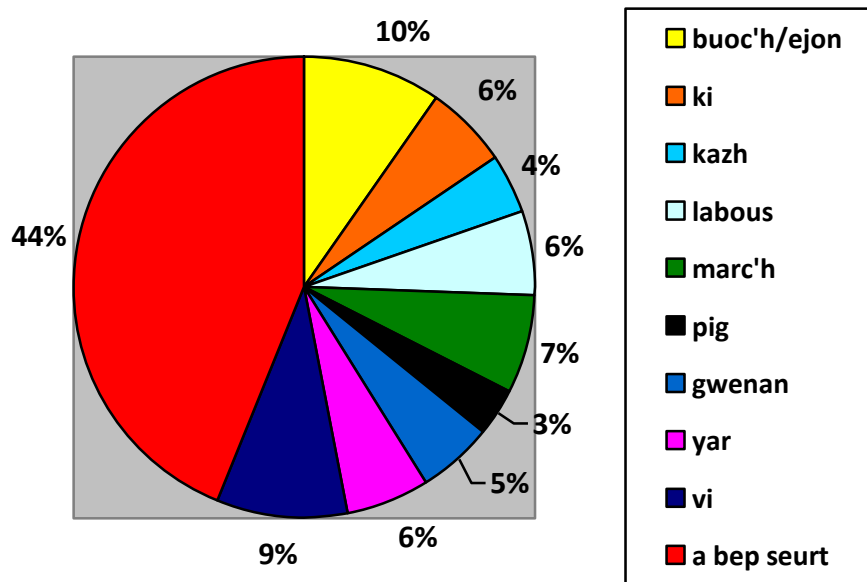
Er roll-se hon eus lakaet liesterioù hag unanderioù kichen-ha-kichen peogwir e vezont roet e mod-se evel respontoù en divinadelloù.

Hag evit priz an divinadelloù niverusañ...eo aet ar maout gant...ar vi !

58 gwech hon eus kavet un divinadell liammet gant ar vi, ha 16 divinadell gant stummoù disheñvel a oa.

En eil plas e vez kavet an divinadelloù diwar-benn ar vuoc'h gant 15 stumm disheñvel.

Kavout a reot amañ ur grafiek a ziskouez deoc'h dasparzh an divinadelloù disheñvel diouzh al loened :

Grafik 1 : al loened en divinadelloù.

Evit pep loen e kavot renablet e taolenn ar stagadenn 1 an niver a zivinadelloù disheñvel hag ivez an niver a zivinadelloù dastumet en holl.

Er stagadenn 2 eo bet lakaet roll an holl zivinadelloù. 173 divinadell zisheñvel niverennet zo, ha 440 divinadell en holl (gant lizherennoù ouzhpennet dirak an niverennoù evit stummoù heñvel un divinadell).

2- Framm ha kompren an divinalloù

An divinalloù zo goulennoù savet evit lakaat an dud d'en em soñjal ha da gaout plijadur pe da zeskiñ un dra bennaket war ar memes tro. Met an holl zivinalloù n'int ket goulennoù nemetken, darn a zo gwir barzhonegoùigou gant klotennoù.

Ur gwir labour krouiñ a oa bet graet evite.

Da skouer :

*Un ti bihan a-dreñv va zi,
Rannet e mil ha mil ti,
E pep ti neizioù e-leizh,
Ul labousig e pep neiz⁴⁸,
Pa gan unan anezho,
E kanont holl war-un-dro ?
Ur gestennad wenan.⁴⁹*

C'hwec'h gwerzenn a ya d'ober an divinalloù-mañ, ur c'hwec'hadenn eo, ha pep gwerzenn a glot gant an hini a zeu war he lerc'h (AABBCC).

Seizh pe eizh troad zo e pep gwerzenn.

Amañ e vez kavet klotennoù kenson, gant ar c'hensonennoù n, l, s, lakaet da glotañ kenetreze. War ar memes stumm e vez kavet vogalennoù heñvel hag a glot kenetreze (da skouer : an, i, ei), klotennoù vogalenn a vez graet anezhe. Ar c'hlotennoù a c'hall mont diwar wel ma vez cheñchet ur ger bennaket e-pad treuzkas an divinalloù.

Gant ar c'hlotennoù e vez roet lusk ha buhez d'an divinalloù. Amañ e vez « klevet » ar gwenan en o zi !

N'eus ket bet kavet klotennoù diabarzh en divinalloù studiet amañ.

---

⁴⁸ Perak ez eus un « h » da « leizh » ha n'eus ket da « neiz » pe « neizioù » ? Vioù-koukoug sur a-walc'h. An divinalloù zo skrivet en o skritur orin, gant ar vioù-koukoug miret enne.

⁴⁹ Skol niv.4, div. 251

Ur skouer all :

*Ann tad a zo rouzard,
Touzard ha melinouzard;
Ar vamm a zo rouzerez
Touzerez ha melinourez;
Ar vugale a zo rouzerienn
Touzerienn ha melinerienn.
Ar raeden, ar vamm hag ar re vihan⁵⁰. (Poullan)*

Er c’hwec’hadenn-mañ c’hoazh e vez kavet klotennoù dibenn (hervez ar framm AABCC).

Ar gerioù zo o tont eus an hevelep familh : *rouzard, rouzerez, rouzerienn*, pe c’hoazh *touzard, touzerez, touzerienn*, ha c’hoazh *melinouzard, melinourez, melinerienn*, ha c’hoazh *tad, mamm, bugale, ar re vihan*.

Ar ger « melinourez », marteze, a oa skrivet « melinerez » a-raok, evel e vez kavet « melinerienn ». Gant ar ger « melinerez » en divinadell-mañ e vefe klotennoù pinvidik an holl glotennoù dibenn (ouzard/erez/erienn). Amañ ivez e vez kavet klotennoù kenson (z, r,...) ha klotennoù vogalenn (a, ou...) hag a sikour an dud da empentiñ al loened rous-se o labourat. An hini a vez o tibuniñ an divinadell-se a vez un tamm o kanañ hag o tiskanañ, hep gouzout dezhañ (*rouzard, touzard / rouzerez, touzerez / rouzerienn, touzerienn*).

Ar gwerzennoù a ya war hiraat. Kroget e vez gant ur werzenn c’hwec’htroadek evit echuiñ gant unan a eizh troad.

Setu un divinadell gant peder gwerzenn :

*Bez 'em euz eun amezogez
Ganti zo feson tiegez
Meurbed ez eo labourerez
Koulz ha n'euz forz pe seurt nezerez.
Ar gewnidenn⁵¹. (Plouguin)*

---

⁵⁰ RC IV niv.40a, Sauvé

Le père est roussâtre, Tondue, meunier; La mère est roussâtre, Tondue, meunière; Les enfants sont roussâtres, Tondus, meuniers.
- Le rat, sa femelle et ses petits (qui ont le poil roux et ras, et réduisent le bois menu comme farine avec leurs dents).

Er stumm peurunvan : *An tad a zo rouzard, Touzard ha melinouzard; Ar vamm a zo rouzerez, Touzerez ha melinourez; Ar vugale a zo rouzerien, Touzerien ha melinerien.*
Ar razhedenn, ar vamm hag ar re vihan.

⁵¹ FhB 1922 niv.10 p.5 couv, niv.12 p.383

Er stumm peurunvan : *Bez 'em eus un amezogez, Ganti zo feson tiegezh, Meurbed ez eo labourerez, Koulz ha n'eus forzh peseurt nezerez.*
Ar gevridenn.

Ur bevaradenn eo gant dibennglotennoù war ar stumm AABB (gez/erez) ha gant ar memes dibenn (ez) evit ar peder gwerzenn. « Amezegez » eo stumm leonek ar ger « amezegez ». An divinadell-se zo bet dastumet e bro Leon met sur a-walc'h e vez kavet e lec'hioù all, neuze gant ar stumm *amezegez* enni ha klotennoù pinvidik (egez/erez).

Ur personeladur a vez kavet amañ gant kevnid deskrivet evel merc'hed. Gant al lunienn stil eo luziet an divinadell. Ne dalv ket ar boan klask ur respont sklaer d'ur goulenn amsklaer. Ret eo diluziañ an divinadell en ur glask peseurt kodoù a c'hall bezañ bet implijet evit luziañ anezhi. Skeudennoù a vez implijet er divinadelloù.

Kavet e vez ivez divinadelloù gant teir gwerzenn :

*Pedir dimezel o c'hont gad ann hent,
Goude ma rafe glo kement ha mein,
Ne rafe bered ebet war ho c'hein.
- Pedir bronn ar veuc'h.*⁵²

An triadennoù a vez gant dibennglotennoù ar peurliesañ. Bronnoù ar vuoc'h a vez deskrivet evel ma vefe merc'hed. Graet e vez dimezell anezhe ! Ur personeladur an hini eo evel evit ar gevnidenn.

An divinadell-se, a oa bet dastumet gant Sauv e e-tro 1878, a zo bet desket gant ar familh Konan e Montreal e 1956, ha bet eo klevet gant Daniel Giraudon e Plouizi ivez. Pebezh beajourez an divinadell-se ha n'eo ket an hini nemeti !

A-wechoù ne vo nemet div werzenn :

*Ur vuoc'hig velen am eus em frad,
Hag a ziskar an holl baotred vat ?
Ur voutailhad hini kreñv.*⁵³

---

⁵² L-F. Sauvée, 29a, Braspars

Quatre demoiselles s'avancent sur le chemin,
Et quand il ferait de la pluie grosse comme des pierres,
Sur leur dos goutte ne tomberait

- Les quatre pis de la vache. (Cf. une devinette française de Tr meloir : Quatre petites demoiselles dans le milieu d'une cour, quand i(l) tombe de la pluie, jamais i' n'se mouillent. – Les quatre triyons (trayons) d'une chèvre.)

Er stumm peurunvan :

Peder dimezell o vont gant an hent, goude ma rafe glav kement ha mein, ne rafe berad ebet war o c'hein.

Peder bronn ar vuoc'h.

⁵³ Skol niv.4, div. 229

Un divwerzennad, pe ur goubladenn, a vez graet eus ar stumm-se gant dibennglotennoù adarre.

Ar respont n'eo ket ul loen met miret eo bet an divinadell-se memestra evit diskouel penaos un dra, amañ ar voutailh, a c'hall bezañ deskrivet evel ul loen. Gwir eo e veze diskaret tud gant ar saout. Pa veze ezhomm da cheñch park dezhe pe da gas anezhe d'ar gêr pe da zispartiañ un tropellad bennaket ha ne c'houlent ket...eo ar paotr hag en em gave war an douar, kaer en doa bezañ kreñv !

Evit kompren mat an divinadell-se eo ret derc'hel soñj e oa kalz a dud war ar maez gwechall o labourat an deiz-pad dindan an heol. D'ar park e veze kaset gante peadra da zebriñ ha da ...evañ. Hag ur voutailhad hini kreñv a roe kalon ha nerzh (gant ma ne vefe ket evet re memestra !) d'an devezhierien ! D'ar c'houlz-se ne oa ket kirri-tan da vleniañ gant archerien o klask ar re o dez evet re.

Met perak e vez graet buoc'hig eus ar voutailh ? Marteze eo peogwir e vez denet ar vuoc'hig gant he leue pa 'n dez sec'hed, evel ma c'hall bezañ denet ar voutailh gant an devezhier pa 'n dez sec'hed ivez...Ne vez ket lavaret « ul leue hag a zen mat n'en deus ket ezhomm da zebriñ », pa gomzer just a-walc'h diwar-benn un den hag a blij dezhañ evañ.

Diaes-tre eo kavout seurt respont, dreist-holl hirie pa eo bet cheñchet ar stumm da vevañ ha da labourat war ar maez.

Setu div skouer war batrom an divinadell gent a ziskouel mat penaos e vez lakaet an dud da soñjal e vo ar respont ul loen pe un den pa ne vez ket se tamm ebet. A-ratozh-kaer e vez heñchet fall an dud, muioc'h a blijadur zo evel-se.

Petra a zebr dre an traoñ, hag a gac'h (a ra ezhomm) dre an nec'h ?

*Ar siminal.*⁵⁴

Sklaer eo, unan hag a zebr hag a gac'h zo ur boud, unan bennaket bev, pe un den pe ul loen. Tamm ebet amañ ! N'eo nemet ar siminal deskrivet evel ul loen, met gwir eo ar pezh a vez lavaret, lakaet e vez koad en oaled, e traoñ ar siminal hag ar maged ac'h a kuit en ur sevel, dre an nec'h.

Piv en deus dent houarn, ha pa vez o chaokat e kri bepred, hag a grog alies en hini a ro dezhañ da zebriñ ?

*An heskenn.*⁵⁵

---

⁵⁴ Skol niv. 4, div. 42

⁵⁵ Skol niv. 4, div. 216

Amañ ivez e vo klasket un den pe ul loen (dent, chaokat, kregiñ, debriñ) pa eo ur benveg ar respont.

Pegen brav eo respont an divivadell-mañ :

Ano a zo bed euz unan hag a zo bed gweled o pignad gand tour Lanvelleg, heb sikour dorn na troad. An neb en-eus c'hoant e weled, her havo, hirio an deiz, war beg an tour, lojed brao en e di ?

- Penn da benn gand an tour beteg ar beg,

En deiz all,

Ti hag all,

Ez eo pigned ar velhwedenn grogeneg,

Heb sikour dorn na troad,

Evel m'her hreder ervad.⁵⁶

War a seblant eo an divivadell ur goulenn hep klotenn hag ar pezh a vez klasket zo un den kentoc'h (unan, dorn, troad, ti). Ar personeladur zo al lunienn stil a vez kavet c'hoazh amañ. Seurt lunienn stil a vez implijet stank en divivadelloù.

Ar respont zo kaer, gant dibennglotennoù war ar framm ABBACC. Ar gwerzennoù gant ar memes hirder eo ar re a glot an eil ouzh eben. Hirder disheñvel ar gwerzennoù a ro ul lusk d'ar respont.

Amañ e kaver klotennoù etre an divivadell hag ar respont :

Divin ur marvailh ?

Ur bramm kog en ur voutailh.⁵⁷

Hag evit an divivadelloù n'int ket frammet evel barzhonegoù e vo kavet meur a stumm : re verr, re hir, re sklaer ar respont, re all dibosupl da gompren ma ne vije ket roet ar respont gant an divivadell.

---

⁵⁶ Brud, div. 254

Er stumm peurunvan : *Anv a zo bet eus unan hag a zo bet gwelet o pignat gant tour Lanvelleg, hep sikour dorn na troad. An neb en deus c'hoant e welet, her c'havo, hiziv an deiz, war beg an tour, lojed brav en e di ?*

- Penn da benn gant an tour betek ar beg, En deiz all, Ti hag all, Ez eo pignet ar velc'hwedenn grogeneg, Hep sikour dorn na troad, Evel m'her c'hreder ervat.

⁵⁷ Jules Gros, levrenn 3, p.335

Devine une merveille?

Un pet de coq dans une bouteille.

Er stumm peurunvan : *Divin ur marvailh ?*

Ur bramm kog en ur voutailh.

Divinadelloù zo a grog gant ur frazenn savet war ar memes patrom gant ar gerioù divin, divinadell, evel an divinadell gent...Gant ar frazenn-se e krog an dud da gaout plijadur o kompren mat ar pezh a zo o vont da c'hoarvezout hag o lakaat o spered prest da zegemer ar goulenn ha da glask ar respont.

Da skouer :

Divin din-me eun divinadenn

Kant pouloutenn en eur gahadenn? (Plouguernew)

*Kahadenn eur haor.*⁵⁸

Peurliesañ e vez kinniget an divinadelloù en ur stumm a seblant bezañ luziet, met pa vez sellet a-dost oute gant sikour ar respont e vez komprenet mat ar pezh a veze displeget en divinadell.

Da skouer an divinadell-mañ :

*Seiz troad, peder skouarn hag eul lost.*⁵⁹

Diouzhtu e vez soñjet en ul loen gant ar gerioù troad, skouarn ha lost. Met penaos kaout seiz troad ha peder skouarn hag ul lost nemetken ! Peseurt euzhvil eo al loen-se ? Ma n'eus nemet ul loen zo re a dreid ha re a skouarnioù, ha ma vez kaoz eus daou loen, e vank un troad hag ul lost. Marteze eo daou varc'h gant unan anezhe bet gloazet ha bet troc'het un troad hag e lost dezhañ (paour-kaezh loen !), pe o sevel un troad emañ...

An ijin a dro ha meur a respont (droch) a c'hall bezañ kavet. Ha pa vez gwelet ar respont :

*Eur c'hochon bihan (pe eul loen all bennaket) o tibin bouet e-barz eur pout houarn.*⁶⁰

Dont a ra an divinadell da vezañ sklaer : ar c'hochon (pe ul loen bennaket) en deus pevar zroad (kentoc'h pavioù eget treid alies, met arabat bezañ re bismiger gant an divinadelloù !), div skouarn hag ul lost, ha gant ar pod-houarn e vo kavet an tri zroad hag an div skouarn all.

Ma veze implijet seurt podoù-houarn gwechall gozh, hirie an deiz ne vezont ket kavet nag implijet ken. Cheñchet eo bet ar stumm da aozañ ar boued evit an dud kement hag evit al loened. Gwechall e veze poazhet plusk patatez en ur pod-houarn en ul loch bennaket pe en ti kozh. Ar boued-se a oa evit ar yer pe evit al lapined, pe c'hoazh evit ar moc'h. Ne veze ket

---

⁵⁸ D. Giraudon, Jeux verbaux, p.222.

Er stumm peurunvan : *Divin din-me un divinadenn,*
Kant pouloudenn en ur gac'hadenn?

Kac'hadenn ur c'havr.

⁵⁹ Er stumm peurunvan : *Seiz troad, peder skouarn hag ul lost.*

Dastumet gant Emile Ernault, Perwenan, RC IV, 65, cf. Mél., 92, col. 261 - E.R., 42

⁶⁰ Er stumm peurunvan : *Ur c'hochon bihan (pe ul loen all bennaket) o tebriñ boued e-barz ur pod-houarn.*

kollet boued er menajoù. Hag evel-just e veze laeron a-wechoù (moc'h, kizhier...) o tont betek ar pod-houarn hag o tebriñ ar pezh a veze ennañ.

Hep ar respont e vefe digomprenus seurt divinadelloù hirie an deiz.

Hag a-wechoù e seblant bezañ dic'hallus kompren divinadelloù zo, pa vez roet ar respont zoken :

Ped lost loë

Zo deuz duze

Da Vene-Bre?

Unan (mar be hir awalc'h).⁶¹

Petra lavaret diwar-benn seurt divinadelloù graet evit plijadur an den a sav ar goulenn hag a oar mat ne vo ket kavet ar respont ? Torr-penn evit an hini a glask, pa vez laosket da glask e-pad pell dreist-holl.

Evit divinadelloù all e vo ken splann ar respont ken e vo techet an dud da glask pemp troad d'ar maout :

Peseurt loen a zo an heñvelañ ouzh ur c'hazh ?

Ur gazhez.⁶²

Ha perak n'eo ket skrivet amañ : « *Peseurt loen eo an heñvelañ ouzh ar c'hazh ?* » ?

Marteze eo bet troet ar goulenn-se diwar ar galleg ?

Neuze evit ma vefe un tamm diaesoc'h e vez ouzhpennet resisadennoù evit koll an dud :

Petra a zo an heñvelañ ouzh penn gwenn ur gazeg,

E prenestr an ti kozh e kastell Kervadeg ?

Penn gwenn ur marc'h.⁶³

Hag an dud oc'h en em soñjal war « prenestr an ti kozh e kastell Kervadeg » en deus echuet ar goulenn ! Gallout a reont klask e-pad pell...

Divinadelloù klasel zo evel :

Pe da vare a ve ar muia plun war ar iar ?

Pa ve ar c'hillock war he gorre.⁶⁴ (Ar Faou)

---

⁶¹ Taldir, 39

Er stumm peurunvan : *Pet lost leue, Zo eus du-se, Da Venez-Bre ?*
Unan (mar bez hir a-walc'h).

⁶² Skol niv. 4, div. 74

⁶³ Skol niv. 4, div. 104

War ar memes patrom e vez kavet an dañvadez hag ar maout, pe ar c'havr hag ar bouc'h. Seurt divinadelloù a vez kavet er beilhadegoù hirie an deiz c'hoazh.

Gwir skoulmadoù a vez kavet e divinadelloù zo :

Per, eme Fanch, ro d'in eun danve hag em bo kement ha te. Per a respont : ro d'in kentac'h unan euz da zenvet, hag em bo ann hantar muiac'h evidout.

Pet denvet zo e bandenn Fanch hag e bandenn Per ?

- *Pemp ha seiz.*⁶⁵ (Ploare)

Un digarez evit ober un tamm jedoniezh er skol e c'hall bezañ seurt divinadell. A-wechoù eo ar gwazi a vez kontet ivez pe ar c'hezeg, forzh peseurt loen e vo ne cheñcho ket ar respont.

Divinadelloù zo n'eus anv-kadarn ebet enne, nemet er respont :

Mar teuont ne teufont ket;

Mar ne teuont ket e teufont.

- *Ar pijonet hag ar piz.*⁶⁶ (Braspars)

Gant seurt divinadell e vo meur a respont posupl, setu un toullad kinnigoù all hag a c'hallfe bezañ graet evit ar respont :

- Ar c'hizhier hag al logod.
- An archerien hag al laeron.
- Ar c'houmoul hag an taolioù-heol.
- An evned hag ar buzhug.
- Ar mouilc'hi hag ar c'herez...

---

⁶⁴ RC IV, 146,

En quelle saison la poule a-t-elle le plus de plumes?- Quand le coq est sur elle. (Cf. E. R., 352. – Indov., XLIV.)

Er stumm peurunvan : *Pevare e vez ar muiañ a bluñv war ar yar ?*

Pa vez ar c'hilhog war he gorre

⁶⁵ L-F. Sauvé, 161

Pierre, dit François, donne-moi une brebis, et j'en aurai autant que toi. Pierre répond : donne-moi plutôt une des tiennes, et j'en aurai la moitié plus que toi.

Combien de brebis dans la bande de François et dans celle de Pierre ?

- Cinq et sept. $x + 1 = y - 1$; $y + 1 = 2(x - 1)$.

Er stumm peurunvan :

Pêr, eme Fanch, ro din un dañvad hag em bo kement ha te. Pêr a respont : ro din kentoc'h unan eus da zeñved, hag em bo an hanter muioc'h evidout.

Pet dañvad zo e bandenn Fañch hag e bandenn Pêr ?

- *Pemp ha seizh*

⁶⁶ L-F. Sauvé, 120

S'ils viennent, ils ne viendront pas;

S'ils ne viennent pas, ils viendront. (Braspartz)

- Les pigeons et les pois. (Cf. E. R., 69. – Fanch-Cos, p. 22.)

Notenn gant Sauvé : "Les énigmes auxquelles sert de pivot une restriction mentale constituent un genre dont on n'abuse en aucun pays plus volontiers qu'en Bretagne."

Pep hini a laka e ijin da labourat. Hervez oad an dud (tud deuet pe bugale), o micher,... e vo graet ar respont-mañ-respont gante.

Setu un divinadell gant komzoù a c'hall bezañ kavet lampr :

Prestet d'in-me ho tra douzet

Da lakat va zra blenvek;

Me roio d'hoc'h tri devez reorek.(Primelin)

*Eur foennek, eur marc'h ha tri vi.*⁶⁷

Gant seurt divinadelloù n'eo ket en ur prad nag en ur marc'h e veze soñjet da gentañ ! An dud a blijed dezhe farsal ha seurt goulevadoù a veze kavet stank war ar maez.

Hag evel-just, dre zivinadelloù e vez graet goap eus a bep seurt danvezioù evel da skouer ar relijion :

Pe seurt differanz a zo etre eur beleg hag eur marmous ?

*- Eur beleg n'euz tamm bleo war gorre he benn, hag eur marmous n'euz ket war he reor.*⁶⁸

Ar beleg a c'hall bezañ eskemmet gant forzh piv (hag a zo moal) hag e vo graet goap eus unan bennaket all.

Evel e vez lavaret, etre bourd ha fars e vez lavaret ar wirionez da galz, neketa !

3- Al loened

An divinadelloù zo skeudennoù eus ar gevredigezh. Deskiñ divinadelloù d'ar vugale, d'an dud, zo deskiñ ar vuhez dezhe peogwir e vo kavet deskrivadur un dra bennaket graet en ur stumm dic'hortoz alies, met gwir memestra. Gant an divinadelloù diwar-benn al loened emaoamp o vont da welet penaos e oa ar gevredigezh d'ar c'houlz-se, petra e oa al liammoù, an darempredoù etre al loened hag an dud, hag ivez an emroadur a zo c'hoarvezet.

---

⁶⁷ RC IV, 39

Prêtez-moi votre tondu, Pour y mettre mon poilu; Je vous baillerai trois journées de c..

- Un pré, un cheval et trois œufs. (Cf. E. R., 37.)

Er stumm peurunvan : *Prestet din-me ho tra douzet, Da lakaat va zra blevek;Me roio d'hoc'h tri devezh revrek.*

Ur foennek, ur marc'h ha tri vi.

⁶⁸ L-F. Sauvé, 152

Quelle différence y a-t-il entre un prêtre et un singe ?

- Le prêtre n'a pas de cheveux sur le dessus de la tête (la tonsure), et le singe n'en a pas sur le c...

Er stumm peurunvan : *Peseurt diferañs a zo etre ur beleg hag ur marmouz ?*

- Ur beleg n'eus tamm blev war gorre e benn, hag ur marmouz n'eus ket war e revr.

a) Renkadur al loened

Da gentañ hon eus klasket renkañ al loened kavet en divinadelloù e pemp rummad evel-henn :

- Rummad 1 : loened kompagnunezh ha labour : ki, kazh, marc'h, ejon.

Er strollad-se e vez kavet al loened o deus ur garg pe meur a hini hag a sikour an dud er menajoù.

- Rummad 2 : loened porzh an atant : kog, yar (hag ar vi), gwazi, lapin (ha koulin), kanig, gwenan.

Anvioù al loened a vez roet ganimp evel int bet kavet e respontoù an divinadelloù, evel-se e vez kavet liesterioù e-kichen unanderioù.

Amañ e vez kavet al loened a vez gwelet o pourmen e porzh an atant pe ar re a vez serret warnezhe hag a chom er porzh memestra, evel al lapined en o c'hrevier. Ar ruskennoù, alies en ur c'horn eus ar porzh, a vez kavet er strollad-se. Ar pemoc'h n'eo ket bet lakaet er strollad-se, daoust dezhañ bezañ laosket da bourmen ur c'houlz zo bet.

- Rummad 3 : loened blevek all an atant : buoc'h (hag al laezh), leue, pemoc'h, dañvad, gavr.

Dibabet ez eus bet lakaat ar pemoc'h er rummad-mañ. Amañ e vez kavet al loened blevek savet dreist-holl evit o c'hig pe evit un dra bennaket all a vez debret (laezh...).

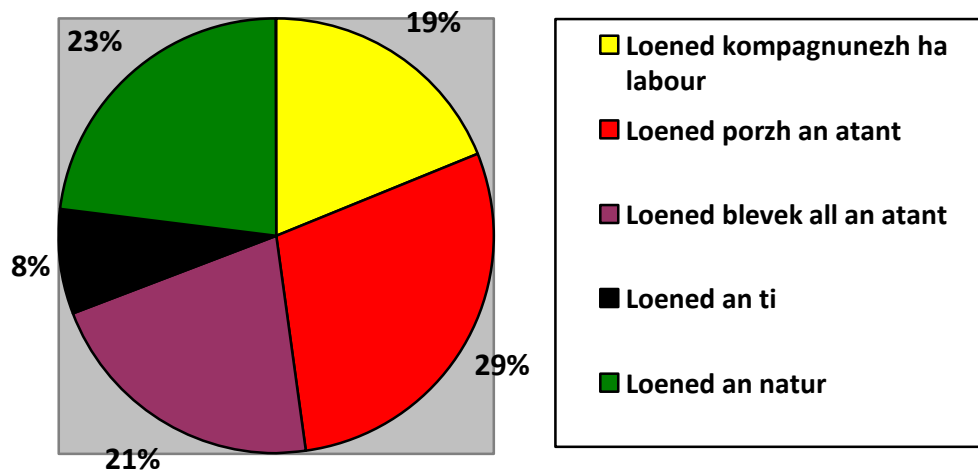
- Rummad 4 : loened an ti : logod, c'hwenenn, laou, kevnidenn, kelienn, teureug.

Al loened-mañ ne blijont ket d'an dud. Kavet e vezont en ti hag en atant ivez. An dud a glask skarzhañ anezhe er-maez.

- Rummad 5 : loened an natur : gad, gelaouenn, buzhugenn, fured, koukoug, kazeg-koad, louarn, labous, moualc'h, golvan, dridi, pichoned, razh, melc'hwedenn (hag ar velc'hwedenn-grogennek), touseg, brennig, pesk, marmouz.

Amañ e vez kavet loened gouez kentoc'h. Gwir eo e c'hallfe bezañ lakaet ar pichoned e strollad loened ar porzh ivez, met dibabet hon eus leuskel anezhe er strollad-mañ.

Setu ur grafik gant dasparzh an holl zivinadelloù miret ganimp diwar-benn al loened diouzh o rummad :

Grafik 2 : An divinadelloù diouzh ar rummadoù loened.

Evit ar strollad *loened porzh an atant* eo e vez kavet ar muiañ a zivinadelloù (29%), ar pezh zo reizh a-walc’h peogwir e vez kavet ar vi er strollad-se. Kempouez a-walc’h eo an niver a zivinadelloù etre an daou strollad *loened an natur* ha *loened blevek all an atant*, war-dro 22% pep hini. War-lerc’h e vez kavet ar rummad *loened kompagnunezh ha labour* (19%). 8% eus an divinadelloù hon eus renket er strollad *loened an ti*. Ar rummad bihanañ eo.

b) Darempredoù etre al loened hag an dud

A-viskoazh eo bet stank an darempredoù etre al loened hag an dud. Pet istor a vez kavet gant un den ennañ, a-wechoù ur roue pe un doue, treuzfurmec en ul loen bennaket ?

Sklaer eo al liammoù-se a vez kavet deskrivet en dro-lavar-mañ : « Etre an dud hag al loened, n’eus nemet ar vadeziant ».

Gant al loened e kav an dud boued, sikour, kamaraded all...

Da goulz an divinadelloù, en XIX^{vet} kantved, hag a-raok, e oa tost-tre an dud d’al loened er menajoù rak ne oa ket kalz anezhe. Neuze en doa pep hini un dalvoudegezh vras. Pep loen, ar re vrasañ dreist-holl evel ar vuoc’h pe ar gazeg, a oa anavezet mat gant e berc’henn. Kazi an holl loened o doa un anv hag a anaveze mat anezhañ. Evel ma oa an dud o labourat e-pad an deiz e-touesk al loened e oa reizh seurt darempredoù.

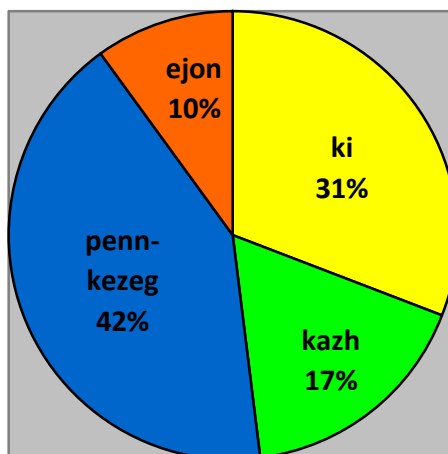
Evit an dud e oa gouest al loened da gaozeal, pell zo bremañ. Pet istor, pet tro-lavar zo gant loened o respont d'an dud ! Nozvezh Nedeleg zo brudet evit bezañ ur mare ma vez adkavet ar gomz gante. Met arabat mont da glask selaou anezhe ! Dre guzh e oa aet ur peizant da selaou e gezeg o komz etreze ha bet e oa spontet pa en doa klevet anezhe o lavaret e vefe kaset d'an douar gante an deiz war-lerc'h. Deuet e oa buan d'e wele, ha pa oa bet kavet marv d'ar beure ...e oa bet kaset d'ar vered gant e gezeg !

1-Loened kompagnunezh ha labour

Er grafik 3 e weler al lodenn tapet gant pep loen eus ar rummad « loened kompagnunezh ha labour ». El lodenn-mañ ez eus 84 divinadell, 25 diwar-benn ar c'hi, 14 diwar-benn ar c'hazh, 34 diwar-benn ar penn-kezeg, 8 diwar-benn an ejon, ha 3 a bep seurt. Divinadelloù zo a vez kavet meur a wech. An divinadelloù lakaet er strollad *a bep seurt* zo divinadelloù diwar-benn ar pemoc'h, met graet war memes patrom ha re all diwar-benn ar c'hazh. Laosket int bet asambles.

Un dibab zo bet graet evit lakaat pep divinadell e rummad-mañ-rummad. Da skouer hon eus dibabet lakaat an divinadell diwar-benn ar c'hi, al louarn hag ar yar er rummad *loened porzh an atant*, abalamour d'ar yar. Met gallout a rafe bezañ bet lakaet er rummad *loened kompagnunezh*, abalamour d'ar c'hi, pe er rummad *loened an natur*, abalamour d'al louarn.

Neuze eo brasjedet an dregantadoù, arnesadoù int.

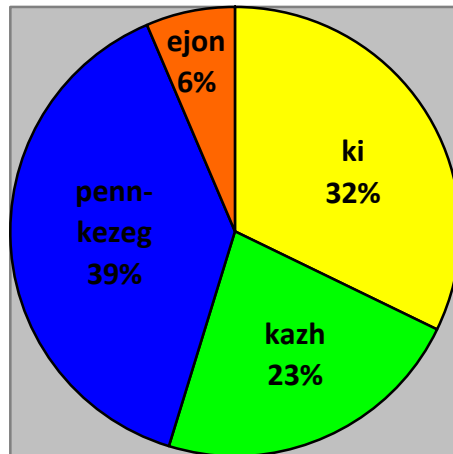

Grafik 3 : Dasparzh an holl zivinadelloù er rummad kentañ.

Un tamm muioc'h evit an hanter eus an divinadelloù kavet er rummad-se zo diwar-benn ar penn-kezeg hag an ejon, loened labour, hag an hanter bihan all zo diwar-benn ar c'hi hag ar c'hazh, loened kompagnunezh kentoc'h.

Pouez ar penn-kezeg a vez merzet diouzhtu, gant 42% eus an divinadoù diwar e benn.

Ma vez graet un dasparzh gant an divinadoù disheñvel kavet evit pep loen, lodenn ar marc'h hag an ejon a ziskenn da 45 %. 10 divinadell zisheñvel a vez kavet diwar-benn ar c'hi, 7 evit ar c'hazh, 12 divinadell zisheñvel diwar-benn ar penn-kezeg ha 2 diwar-benn an ejon nemetken, da lavaret 31 divinadell zisheñvel etre tout.

Grafik 4 : Dasparzh an divinadoù disheñvel er rummad kentañ.

Mignon bras an den e oa ar c'hi. Gant ar baotred e veze kentoc'h. Heuliañ a rae e vestr : forzh pelec'h ez ae, ar c'hi ne veze ket pell dioutañ. Ha pa veze ar mestr o tebriñ e veze alies ar c'hi dindan an daol en e gichen. Ar c'hi a harzhe pa gleve unan bennaket o tostaat, ret e oa d'al laeron diwall ! Ha diouzh ar pezh a c'hoarveze e veze disheñvel e zoare da harzhal : ne harzhe ket war memes ton pa veze unan bennaket oc'h erruout er menaj ha pa veze un avalaouer kollet e-kreiz ar porzh !

Ouzhpenn bezañ un diwaller e oa ar c'hi ur mêsaer saout pe deñved. Gant ur c'hi ne oa ket ezhomm mont betek penn all ar park evit klask ar re na c'houlent ket distreiñ d'ar gêr : ar c'hi a yae da glask anezhe ha plijout a rae dezhañ kregiñ enne un tamm evit lakaat anezhe da redek. Chas speredek a oa, gouest da gompren mat o labour. Ar mestr n'en deze ket ezhomm da lavaret dezhañ ar pezh en deze c'hoant e rafe. Gant ur jestr ec'h ouveze diouzhtu ar pezh a veze ret dezhañ ober.

Un istor, gwir evel-just, a gont penaos e oa barrek ar chas da gomz ivez, ur c'houlz zo. Evit pinijañ anezhe e oa bet tennet ar gomz digante. Met ur mignon ha na gomz ket n'eo ket ken fall a-benn ar fin peogwir n'eo ket gouest d'ober rebechoù deoc'h !

Ar c'hi a oa ivez un tamm medisin...gant e deod ! Pet bugel zo bet lipet dezhañ e benn-glin gloazet dre forzh kouezhañ.

Heñvel e oa ar c'hi ouzh e vestr dre un dra, d'an nebeutañ :

*Petra en deu dra ienan e zo édan en daol épad pred?
Fri er hi ha glin er mestr*⁶⁹

Brudet e oa fri ar c'hi evit bezañ yen, adkavet e vez ar meneg-se en un divivadell all :

*Pegeid a zo etre an tommder hag ar yenion (yenijenn) ?
Hed ur c'hi : ur c'hi a vez tomm e revr ha yen e fri.*⁷⁰

Setu skeudenn ar c'hi : ul loen yen e fri, tomm e revr, hag a dro a-raok mont en e c'hourvez, ar pezh a vez fentus da welet bepred. Met ...

*Perag e tro ar hi teir gwech a-raog kousked?
Dre ma ne gav penn ebed d'e wele.*⁷¹

Kreñv e oa al liamm etre ar c'hi hag e vestr, ken kreñv ken en em laoske ar c'hi da vervel alies pa varve ar mestr.

Ne veze ket graet kement-se gant ar c'hazh, pell ac'hane ! Mont a rae da logota, ar pezh ne oa ket fall dija en ur gevredigezh e-lec'h ma oa greun aezet da zebriñ er menajoù ha neuze kalz a logod.

Setu skeudenn ar c'hazh diverret en un divivadell dastumet e Plouilio gant Daniel Giraudon :

*Eur ribod foer
Daou brenestr gwer
Peder vaz verr hag eun hir?
Eur haz.*⁷²

Ar c'hazh a oa neuze « ur ribod foer », ar pezh n'eo ket gwall enorus, gant e zaou lagad, e bevar fav hag e lost.

---

⁶⁹ Dih. 1938 niv.327 p.135, niv.328 p.151.

Er stumm peurunvan : *Petra eo an daou dra yenañ a zo dindan an daol e-pad ar pred ?
Fri ar c'hi ha glin ar mestr*

⁷⁰ J. Gros p. 334

Quelle distance y a-t-il entre la chaleur et le froid ?
La longueur d'un chien : un chien a le derrière chaud et le nez froid.
Pegeit er stumm peurunvan.

⁷¹ Brud, div. 235

Er stumm peurunvan : *Perak e tro ar c'hi teir gwech a-raok kousket?
dre ma ne gav penn ebet d'e wele*

⁷² D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 223

Er stumm peurunvan : *Ur ribod foer, Daou brenestr gwer, Peder vazh verr hag un hir?
Ur c'hazh.*

Ar c'hazh a dremene kalz amzer o kousket :

*Febe o vont d'e wele,
Daou a-raok Febe;
Febe o vont d'e wele,
Pevar o tougen Febe;
Febe o vont d'e wele,
Daou o selaou Febe;
Febe o vont d'e wele,
Unan war-lerc'h Febe ?
Ur c'hazh o vont da gousket.*⁷³

Amañ, ar c'hazh zo anvet Febe, mont a ra da gousket gant e zaoulagad araokañ, douget gant e bevar fav, e zivskouarn o selaou hag e lost war e lerc'h.

Pa veze ar c'hi gant ar mestr e veze ar c'hazh gant ar vestrez kentoc'h. Evel-henn e veze gwelet er c'hraou saout o c'hortoz e vije roet ur bannac'h laezh dezhañ, pe en ti o kousket e-kichen an oaled. Hag arabat d'ar vestrez ankouaat un tamm boued bennaket war an daol, debret e veze gant ar c'hazh hag a oa ul laer ivez, pa ne veze ket o chaseal pe o kousket.

Brudet e oa ar c'hizhier evit diouganañ an amzer : pa dremene ur c'hazh e pav drek e skouarn e veze glav o tont, pe erc'h ma rae an dra-se e-pad ar goañv.

Ma oa ar c'hi mignon bras ar mestr, ul loen all a blije muioc'h d'ar mestr c'hoazh : ar penn-kezeg ! Gwir eo e oa ar penn-kezeg, ur gazeg alies, ul loen prizius ha pouezus er menajoù. Un anv gallek a veze roet d'al loen-se alies (Tambour, Napoléon,...), pa oa deuet ar galleg da vezañ yezh an dazont, ur yezh gant talvoudegezh.

Ment ar menajoù a veze liammet gant an niver a gezeg a veze enne. Ma veze kezeg e oa peogwir e veze douaroù da labourat, ha seul vuioc'h a zouaroù a veze da labourat, seul vuioc'h a gezeg a veze ezhomm da gaout, ha brasoc'h ha pinvidikoc'h en em gave seurt menajoù eget ar re all neuze.

Penaos ober al labourioù douar hep nerzh al loened-se ? Diaes-tre e vije bet !

*Bev a-raok,
Marv er c'hreiz,
Badeziant war-lerc'h ?
Ar marc'h, an alar, ar paotr.*⁷⁴

Ar marc'h (bev) o sachañ war an arar (marv) gant ar mestr (badezet) war-lerc'h.

---

⁷³ Skol niv.4, div. 227

⁷⁴ Skol niv.4, div. 261

Keneil labour ar mestr e oa ar penn-kezeg. Poaniañ a raent asambles, a-hed an deiz, dindan an heol pe ar glav. Evel-just e komze ar mestr gant e loen evit lavarout dezhañ petra ober. An urzhioù a veze komprenet mat gant ar penn-kezeg. Ouzhpenn an urzhioù e kleve trubuilhoù ar mestr ha buhez ar familh ivez. Ur gwir guzhuter e oa evit ar mestr !

Graet e veze brav war-dro ar c'hezeg, gwelloc'h evit war-dro an dud alies. Roet e veze dour ha boued dezhe evel o deze ezhom. Bep noz ez ae ar mestr da welet e gezeg a-raok mont da gousket, ha bep beure ez ae da deurel ur sell warne c'hoazh a-raok e zijuniñ. Leur ar marchosi a veze pavezet alies, ha naet e chome ar c'hezeg bepred. Ne veze ket laosket an teil dindane, skarzhet e veze bemdez. Broustet e veze ar c'hezeg ivez, ret e veze dezhe bezañ brav bepred. Ne c'houzañve ket ar mestr klevet komzoù fall diwar-benn e gezeg, gwelloc'h e oa dezhañ klevet seurt kaozioù diwar e benn pe diwar e familh kentoc'h.

Evitañ e oa pouezusoc'h e gezeg evit e wreg pe e vugale. Prenet e veze da gentañ ar pezh a veze ezhom evit ur penn-marc'h klañv ha ma chome un toullad gwenneien e veze prenet louzoù evit bugale glañv ar mestr. Ha pet mestr en deus garmet pa eo marvet e benn-kezeg, ar pezh n'en doa ket graet moarvat pa oa aet unan bennaket eus e familh d'an Anaon.

Ha gant ar gazeg e veze un ebeul bep bloaz hag a veze pe gwerzhet, ar pezh a rae un toullad gwenneien, pe savet evit bezañ miret er menaj.

Meur a stumm a vez kavet en divinadelloù evit deskrivañ ar penn-kezeg :

Kant o ficha

Pevar o lopa.

*Eur marc'h oc'h en em zigeilhena; e lost o ficha hag e bevar droad o lopa.*⁷⁵ (St Noug)

Gwir eo e vez bepred ar c'helien tro-dro d'al loened e-pad an hañv, dreist-holl tro-dro d'an daoulagad. Pegen displejus eo evite, ha penaos lakaat an amprevaned-se da vont kuit hep sikour un dorn ? Graet e vez gant al lost hag e vlev, evel-just !

Peder bah fang

Ur chubelen hag ur bank ?

*Ur jau*⁷⁶

Amañ e vez keñveriet lost ar jav gant ur skubellenn. Naetaet e vez kalz traoù gant al lost, evel gant ur skubellenn, brav eo ar skeudenn-se. Ha kein ar penn-kezeg zo plaen ha kalet a-walc'h

---

⁷⁵ FhB 1920 niv.12 p.384, niv.13 p.406

Er stumm peurunvan : *Kant o fichañ, Pevar o lopañ.*

Ur marc'h oc'h en em zigeliñ; e lost o fichañ hag e bevar zroad o lopañ.

⁷⁶ Dih.1906 niv.9 p.162, niv.10 p.167

Er stumm peurunvan : *Peder bazh fank, Ur skubellenn hag ur bank ?*

Ur jav

evel ur bank, gwir eo. Ar peder gar zo deskrivet evel peder bazh a ya er fank pa vez gleb an amzer. An divinadell-se a vez implijet evit deskrivañ ar vuoc'h ivez.

Tammoù all eus korf ar jav a vez kavet amañ :

*Peder baz-frañs hag ur frañserez, toull ar varrenn-houarn hag un diskargerez?
Ar gazeg, he feder gar, he lost, he genou hag he revr.*⁷⁷

Bepred e vez degaset fent gant ar stummoù-se da zeskrivañ ul loen ha plijadur a vez o klask ur respont.

Ouzhpenn bezañ implijet evit labourat er menajoù eo bet implijet ar c'hezeg evit lakaat an dud da vont buanoc'h eus un eil lec'h d'egile ivez, a-raok e oa arru ar c'hirri-tan. D'ar c'houlz-se e oa ar c'hezeg ar c'hefluskerioù a gase war-raok ar c'hirri skaonek. Pegen brav e oa evit ar vistri kaout seurt « kefluskerioù ». Ar c'hezeg zo loened speredek gant ur memor bras. Pa gasent o mistri d'ul lec'h bennaket e ouient mat dre belec'h e oant tremenet hag an hent-se an hini eo a veze adkemeret gante evit dont en-dro d'ar gêr. Evel-se e c'halle ar vistri evañ chopinadoù ha war-lerc'h ober un tamm kousk er c'harr skaonek... Neuze e oa ar c'hezeg un tamm ar pezh a vez anvet e galleg hirie « *GPSoù* ». Un diforc'h bras zo memestra : ar « *GPSoù* » a gomz hag a lavar d'ar vleinerien da belec'h mont, heñchet e vez an dud, e-lec'h ar c'hezeg ne lavaront netra met kas a reont an dud d'al lec'h ma vez ezhomm, o-unan, hep kaout ezhomm eus sikour an dud. Kalz gwelloc'h e oa ar c'hezeg neuze rak heñchet ha « bleinet » e veze ar c'hirri skaonek gante. Hirie ne c'hall ket ar vleinerien kousket e-keit ma vez ar c'hirri o kas anezhe d'ar gêr. N'eo ket un gwall araokadenn ar c'hirri-tan a-benn ar fin ! Gwir eo n'hon eus ket komzet eus an tizh amañ, nag eus pegen pell o doa ezhomm an dud da vont...

Betek ar c'haoc'h kezeg a veze deskrivet en divinadelloù :

*Eun tousek bridet war lein ann erw,
Touzet he benn, touzet he reor,
Tremenet dre ar pout mitonn,
Malet gant ar vilin askorn.
- Koc'h marc'h pe vioc'h.*⁷⁸

Priziet mat e oa ar c'haoc'h peogwir e veze graet barzhonegoù evitañ.

---

⁷⁷ J. Gros p.333

Quatre bâtons à franges et une frangeuse, le trou de la barre de fer et une déchargeuse ?
Les quatre jambes d'une jument, sa queue, sa bouche et son derrière.

⁷⁸ L-F. Sauvé, 127.

Un crapaud attaché sur un sillon, Sa tête est tondue et son c.. aussi;
Il a passé par la marmite à mitonner, Après avoir été moulu par le moulin à os.
- Du crottin de cheval ou de la bouse de vache. (Langoat)

Ma oa an ejened ur sikour bras gant o nerzh er menajoù, ne oant ket ken tost d'ar mestr hag ar c'hezeg. Implijet e vezent evit al labourioù er parkoù dreist-holl. Divinadelloù heñvel a vez kavet evit an ejened hag ar c'hezeg, deskrivet pa vezent o sikour an dud.

Koad er c'hreiz ha kig en daou du ?

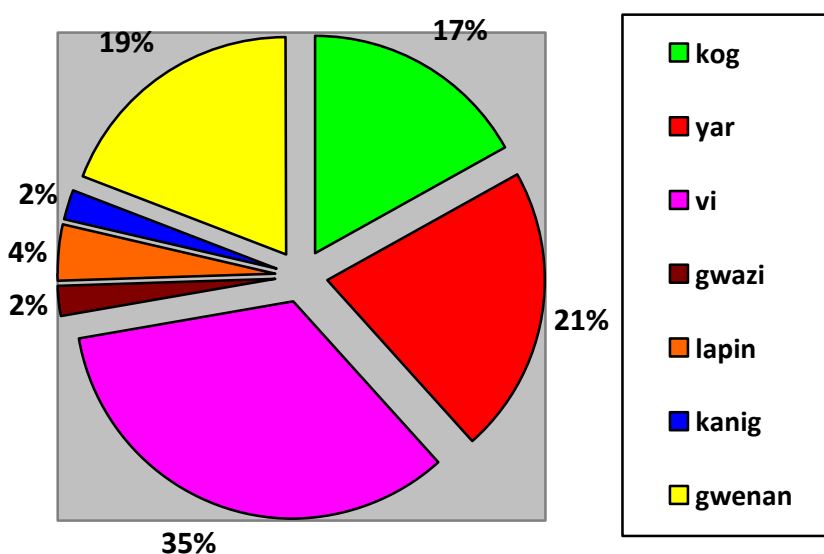
An ejened ouzh ar c'harr.⁷⁹

Pep ejon en deze e du evit labourat, kustumet e oant da labourat evel-se, unan en tu-kleiz d'an arar hag egile en tu-dehou. Ha ma veze cheñchet tu dezhe e vezent kollet naet.

An ejened a oa loened solutoc'h eget ar c'hezeg. Loened marc'hadmatoc'h e oant ivez. Abalamour da se ne vezent ket ken priziet gant o mistri hag ar c'hezeg marteze.

2-Loened porzh an atant

Evit *loened porzh an atant* ez eus bet renablet 127 divinadell en holl, ha 47 divinadell zisheñvel (s.o. stagadenn 1).

Grafik 5 : Dasparzh an divinadelloù disheñvel er rummad *loened porzh an atant*.

Porzh an atant a oa ul lec'h leun a vuhez gant a bep seurt loened ennañ. Bed al loened pluñv e oa dreist-holl, gant ar yer, ar c'hog, an houldi hag ar gwazi o vont hag o tont hervez o soñj. Ar girzi a oa gwir ziwallerien, evel ar chas, dreist-holl pa veze ar gwazi o c'horiñ. Pet bugel en

⁷⁹ Skol niv.4, div. 128

deus bet e gof-gar piñset gant ur garz ! Drouk-mat e vezent alies, o redek war-lerc'h ar re a dremene en o c'hichen. A-wechoù e veze lakaet vioù gwazi da c'horiñ d'ar yer. Ar yer gor gwellañ e oa ar yer korr, ha pa zifluka an evned bihan e veze ar yer korr mammigoù ar gwazigoù... Pegen fentus gwelet ar gwazigoù o vont da guzhat a-drek o mammoù a zeue buan-tre da vezañ kalz bihanoc'h evite. Ne vern, ar mammoù a zifenne anezhe hep kudenn.

Mestr ar porzh a oa ar c'hog, gwisket brav gant e bluñv liesliv.

*N'oun ket roue, hag e tougan eur gurunen;
n'oun ket marc'heg, ha koulskoude am eus gentrou;
n'oun ket skrivagner, hag e tougan eur bluen;
n'oun ket keginer, hag e roan da zebri.
Eur c'hilhog.⁸⁰*

Lorc'h a veze ennañ bep beure oc'h ober e labour kanañ evit dihuniñ an holl. Ur gwir labour dihunter en doa, betek ar sakrist a veze dihunet gantañ : « *Ar bek askourn a zifun an den kousket...*⁸¹ ». Met arabat e oa dezhañ kanañ e-pad an noz rak an dra-se a oa hervez-kont un doare da ziouganañ e oa unan bennaket eus ar familh o vont da vervel, ar pezh ne blije ket tamm ebet d'ar vestrez na veze ket pell a-raok lazhañ ar c'haner ha... debret ar paourkaezh diouganer !

Brudet e oa ar c'hog evit komz evel al loened all. Degemer a rae ar mestr : « arri eo ar mestr er gêr » a gane ! Hag ar c'hazh a responte « *mezv eo, mezv, mezv* ». Dre chañs, ar mestr ne gomprens ket ar pezh a lavare e loened !

Gant al loened pluñv-se e veze kig ha vioù da zebriñ. Kaout vioù bemdez a oa pouezus pa ne oa ket tredan evit yenaat pe skornañ ar boued.

*Petra eo eun arbelig venn
N'e deuz nag alc'huez na prenn?
Eur vi⁸²*

---

⁸⁰ FhB 1912 niv.5 p.160, niv.6 p.190. (*digaset gant paotr an Aber, Lanildut*)

Er stumm peuruvan : *N'oun ket roue, hag e tougan ur gurunenn; n'oun ket marc'heg, ha koulskoude am eus kentrou; n'oun ket skrivagner, hag e tougan ur bluenn; n'oun ket keginer, hag e roan da zebriñ.*

Ur c'hilhog.

⁸¹ RTP t.X, janvier 1895 p. 54.

Er stumm peuruvan : *Ar beg askorn a zihun an den kousket...*

⁸² FhB 1903 niv.1 p.27

Er stumm peuruvan : *Petra eo un arbelig wenn*

N'he deus na alc'hwez na prenn?

Ur vi.

Ouzhpenn-se e chome naet diabarzh ar vioù bepred, gwarezet e vezent gant ar gloenn. Souezhus eo, pa soñjer, kavout un dra ken ront, ken naet, ken bresk ivez, o tont eus korf ul loen, hag ennañ div lodenn dispartiet mat, ar melen hag ar gwenn. Graet e vez traoù brav memestra gant Mari Glazioù ! Daoust hag-eñ eo an dra-se en deus awenet an dud evit kaout kement a zivinadelloù diwar-benn ar vioù ?

Al lapined a veze alies en ur c'horn eus ar porzh, gwarezet mat en o c'hrevier. A bep seurt boued a veze debret gante. Ar pezh a gavent mat e oa ar geot hag ar melchon dreist-holl, met arabat laoskel tamm gleizh ruz ebet en o mesk rak lazhet e veze al lapined gant ar plant-se. Setu un divinadell a vez kavet diwar o fenn :

*Va zad hen deuz lazhet ar pezh ne wele ket,
Ha drebet ar pezh ne oa ket ganet,
Ha poazhet gant geriou. (Beuzek)
Eur vamm lapin, re vihan gant-hi, hag a oa poazhet gant kaierou koz leun a c'heriou.*⁸³
Savet e veze al lapined evit bezañ debret evel-just.

Ruskennoù a veze kavet ivez en ur c'horn bennaket. Gouzout a rit mat a-walc'h penaos e veze savet ar ruskennoù :

*Un tiig-plouz, un treuzoù mein,
Ur gazeliad plouz war al lein ?
Ur ruskenn.*⁸⁴

D'ar c'houlz-se e veze graet ar ruskennoù gant plouz ha mein a veze implijet evit an treuzoù.

Ha petra a oa enni ?

*Ur wezenn e penn ma zi, mil brank enni, un neiz war bep brank, un evn e pep neiz, pa ganont e kanont toud en ur vouez ?
Ur goloënn wenan.*⁸⁵

---

⁸³ RC IV, 36

Er stumm peuruvan : *Va zad en deus lazhet ar pezh ne wele ket,
Ha debret ar pezh ne oa ket ganet,
Ha poazhet gant geriou.
Ur vamm lapin, re vihan ganti, hag a oa poazhet gant kaierou koz leun a c'heriou.*
Mon père a tué ce qu'il ne voyait pas,
Et mangé ce qui n'était pas né,
Après l'avoir fait cuire avec des mots.

- Une lapine pleine que l'on a fait cuire au moyen de vieux cahiers couverts de mots. (Beuzec-Cap-Sizun)

⁸⁴ Skol niv.4, div. 185

⁸⁵ J. Gros p.334.

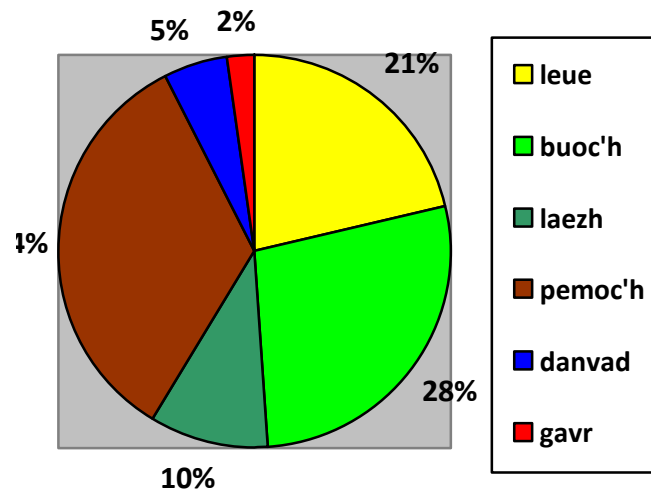
Un arbre au bout de ma maison, qui a mille branches, un nid sur chaque branche, un oiseau dans chaque nid, quand ils chantent, ils chantent tous d'une même voix (à l'unisson) ? Une ruche (d'abeilles).

Kenveriet e vez amañ ar gwenan gant evned. Met gwir eo e nijont hag e kanont o-daou. Gant ar gwenan e veze mel, ar pezh a veze implijet gant an dud pa vezent klañv. Ul louzoù mat e oa ha naturel dreist-holl. Diaezamant a veze gant seurt dimezelled : o chom re dost d'an dud, e veze flemmadennoù. Pa veze ezhomm da dremen re dost dezhe e save droug alies en unan anezhe hag a yae da flemmañ an hini en doa kredet dont war he zachenn.

Ar moc'h n'int ket bet lakaet e-barzh ar strollad-se, koulskoude e vezent gwelet er porzh ivez, o turiañ an douar un tamm e pep lec'h. Betek e-barzh an ti e vezent a-wechoù gwechall. E strollad *loened blevek all an atant* int bet lakaet.

3-Loened blevek all an atant

Er rummad-mañ e vez kavet 94 divinadell en holl, ha 37 divinadell zisheñvel.

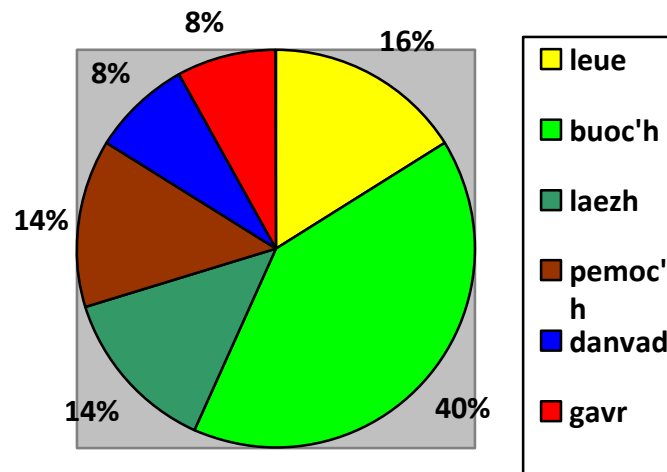
Grafik 6 : Dasparzh an holl zivinadelloù er rummad *loened blevek all an atant*.

An hanter eus an holl zivinadelloù zo diwar-benn ar vuoc'h hag al leue (49%). An dregantad a gresk betek 59% pa vez ouzhpennet al laezh.

34% eus an holl zivinadelloù diwar-benn ar rummad *loened blevek all an atant* zo liammet gant ar pemoc'h.

Disheñvel e vo an dasparzh o vezañ ma 'z eo graet diouzh an divinadelloù disheñvel kavet evit pep loen rak n'eus nemet 5 divinadell zisheñvel evit ar pemoc'h, da lavaret n'eus nemet 14% eus an divinadelloù disheñvel a zo liammet gant ar pemoc'h (grafik 7).

Evit ar vuoc'h, al leue hag al laezh eo ar c'hontrol : ma vez kavet 59% eus an holl zivinadelloù diwar o fenn (grafik 6), an dregantad-se a gresk betek 70% evit an divinadelloù disheñvel (grafik 7).

Grafik 7 : Dasparzh an divinadelloù disheñvel er rummad *loened blevek all an atant*.

Ar moc'h a oa loened a veze kavet e pep menaj, pe dost. Pa vezent lazhet e veze a bep seurt boued da zebrñ : silzig, gwadegennoù, pastez, tammou kig, anduilh, ha kement zo. Pa ne oa ket c'hoazh eus ar yenereziou nag eus ar skornereziou e veze lakaet an anduilh ha kig all da vogediñ. Ur stumm all implijet evit mirout ar c'hig e oa sallañ anezhañ. Ur gouel e veze al lazhadenn-se, gant an amezeien o tont evit kaout o lodenn. Pa ne oa ket arru an tredan e veze dispartiet ar c'hig etre meur a diegezh. Evel-se e veze kig fresk evit an holl evit ur pennad. Ha goude e veze lazhet ur pemoc'h gant un amezeg all, hag un tamm kig evit an holl adarre... Lazhet e veze ar moc'h pa veze yen an amzer, evel-se ne veze ket re a gelien tro-dro d'ar c'hig.

Ur bern divinadelloù a zo diwar-benn ar pemoc'h, ouzhpenn 30 zo bet kavet ganimp. Met iskis eo gwelet n'eus ket kalz divinadelloù disheñvel : 4 nemetken.

Setu an div zivinadell a vez kavet an aliesañ :

Unan o toulla, daou o weled toulla, daou o chilaou toulla, pevar o tougen da doulla, hag unan all o skei war eun toull da doulla?

*Eur pemoc'h o turc'hia (E fri, e zaoulagad, e ziskouarn, e dreid hag e lost war doull e rer).*⁸⁶

⁸⁶ Taldir, 43

Er stumm peuruvan : *Unan o toullañ, daou o welet toullañ, daou o selaou toullañ, pevar o tougen da doullañ, hag unan all o skeiñ war un toull da doullañ ?*

Ur pemoc'h o turiañ (E fri, e zaoulagad, e ziskouarn, e dreid hag e lost war doull e revr).

Deskrivet e vez ar pemoc'h amañ, evel e vez displeget er respont.

An divinadell all kavet alies eo homañ :

Daou 'zo o vont gant an hent

Unan a lavar gwir, eun all a lavar gaou

Hag ar memes tra a lavaront o daou.

Eur wiz hag eun hoc'h (houc'h) (o daou e lavaront : oc'h, oc'h).⁸⁷

Boazet e oa an dud da welet ar moc'h o pourmen er maez, er porzhioù pe tro-dro d'ar menajoù, ha gant kaozioù al loened-se (« oc'h, oc'h ») e oa bet awenet unan bennaket evit skrivañ an divinadell-se...

Gant moc'h er menajoù ne veze ket kollet boued. Debret e veze an holl restachoù gante, pa chome restachoù !

Ar pezh a veze priziet gant ar moc'h e oa an druzoni. Ganti e veze lardet ur bern traoù, ar billig da skouer pa veze krampouezh d'ober.

Ma oa ar penn-kezeg loen ar mestr e oa ar vuoc'h loen ar vestrez kentoc'h. Komprenet e vez mat seurt liammoù : ar mestr a veze gant e gezeg o labourat hag ar vestrez eo a c'horoe ar saout bemdez.

Peseurt koulz an deiz

'Vez ar muiañ a eonenn etre diouharr eul labourerez-douar? (Mellionec)

Deuz ar beure ha deuz an noz

Pa vez o hoerad (o horo) ar zaout.⁸⁸

---

⁸⁷ SAV 21/34, 22/35

Er stumm peurunvan : *Daou 'zo o vont gant an hent*

Unan a lavar gwir, un all a lavar gaou

Hag ar memes tra a lavaront o daou.

Ur wiz hag un hoc'h.

⁸⁸ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 242

A quel moment de la journée

Une fermière a le plus de mousse entre les jambes?

Le matin et le soir

quand elle traite les vaches.

Er stumm peurunvan : *Peseurt koulz an deiz*

'Vez ar muiañ a eon etre divhar ul labourerez-douar?

Diouzh ar beure ha diouzh an noz

Pa vez o c'horoe ar saout.

E-pad pell e veze goroet gant an dorn. Tost e oa ar vestrez d'he saout, anavezout a rae mat pep loen, ar re gant tezhioù tener, ar re gant bronnoù berr, hir pe tev. Darn anezhe a veze pell o reiñ o laezh, pa veze kanet dezhe e teue buanoc'h ! Darn all a skoe bep taol ma veze stoket oute, ret e oa mont gorrek gante.

Dek o c'hoari gant pevar a-istribilh ?

*Ur plac'h o c'hor.*⁸⁹

Pep vuoc'h he doa hec'h anv evel-just, ha pa oa krog an dud da glask anvioù gallek evit ar c'hezeg e oa chomet ar saout gant anvioù brezhonek. Ar brezhoneg ne oa ket ken priziet hag ar galleg, evel ar saout na oant ket ken priziet hag ar c'hezeg.(evel na oa ket ken priziet ar saout hag ar c'hezeg)

Un diforc'h all etre ar saout hag ar c'hezeg : pa veze skarzhet an teil dindan ar c'hezeg bemdez, ne veze ket graet kemend-all gant ar saout bepred. Ha neuze e veze lous revrioù ar saout, gant kaoc'h sec'h chomet peg oute alies. Ar memes tra e oa evit o lostoù : an tammoù kaoc'h sec'h a oa evel meinigoù e penn al lostoù. Ha kaout un taol lost a rae poan, me lavar deoc'h ! E-keit-se e veze ar c'hezeg gant revrioù naet hag ul lost brav, kribet alies.

Er menajoù re baour evit kaout ur penn-kezeg e veze ur vuoc'h alies memestra. Gant ar vuoc'h e veze sur an dud da gaout laezh kazi bemdez (nemet pa veze prest ar vuoc'h da halañ), un dra bouezus pa ne veze ket kig ken da zebriñ en tiez. Diaes e c'hall bezañ an dra-se da gompren evit darn bremañ, dreist-holl evit ar vugale a wel gourmarc'hadoù un tamm e pep lec'h gant boued e-leizh enne. Gant al laezh e veze graet amann, evit an tiegezh, hag evit mont da werzhañ er marc'had pa veze trawalc'h.

Du evel un tok ha pa gouez e ra " plok ! " ?

*Ar c'haoc'h-saout.*⁹⁰

Gwir eo e oa ar c'haoc'h-saout war an douar un tamm heñvel ouzh ur bered, un dra plad awalc'h ha ront.

---

⁸⁹ Skol niv.4, div. 149

⁹⁰ J. Gros p. 334

Noire comme un chapeau et quand elle tombe elle fait " floc ! " ?
La bouse de vache.

Divinadelloù a vez kavet diwar-benn al leue ivez, pa vez hemañ e kof e vamm, pe pa vez o tenañ :

*Eun hibil kik 'n eun toull kik
Ha pa 'teu kuit e ra "flip!" (Huelgoat)
- Eul leue e tena d'he vamm.⁹¹*

Hag evel-just e vo techet an dud da soñjal en un tamm kig all, ar pezh a lakao da c'hoarzhin an hini a vo o tibuniñ an divinadell !

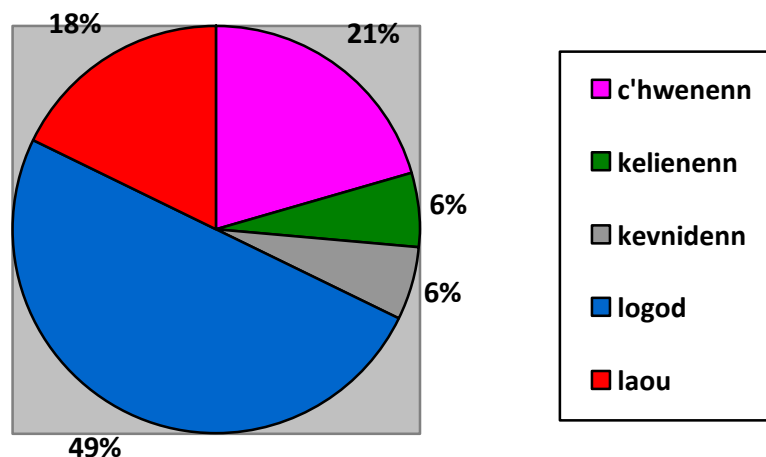
N'eus ket bet kavet kalz a zivinadelloù diwar-benn an deñved pe ar givri.

Ar givri a oa priziet evit o laezh ha kemer a raent plas ar vuoc'h er menajoù paour. Ne oant ket loened a c'houlenne kalz : staget gant ur chadenn o tebriñ drez ha mat pell zo !

Loened ar rummad *loened blevek all an atant* a dremene kalz amzer er-maez evit klask o boued dreist-holl. Mêsa ar saout e oa labour ar vugale d'ar c'houlz-se. War-lerc'h e oa arru ar « paotr saout » tredan evit ober an dra-se.

4-Loened an ti

8% eus an holl zivinadelloù zo diwar-benn *loened an ti* : ar strollad-mañ eo ar strollad gant an nebeutañ a zivinadelloù. 34 divinadell a vez kavet en holl, ha 12 stumm disheñvel.

Grafik 8 : Dasparzh an holl zivinadelloù er rummad *loened an ti*.

⁹¹ L-F. Sauvé, 27

Une cheville de chair dans un trou de chair,
Quand elle en sort, elle fait "flip!".

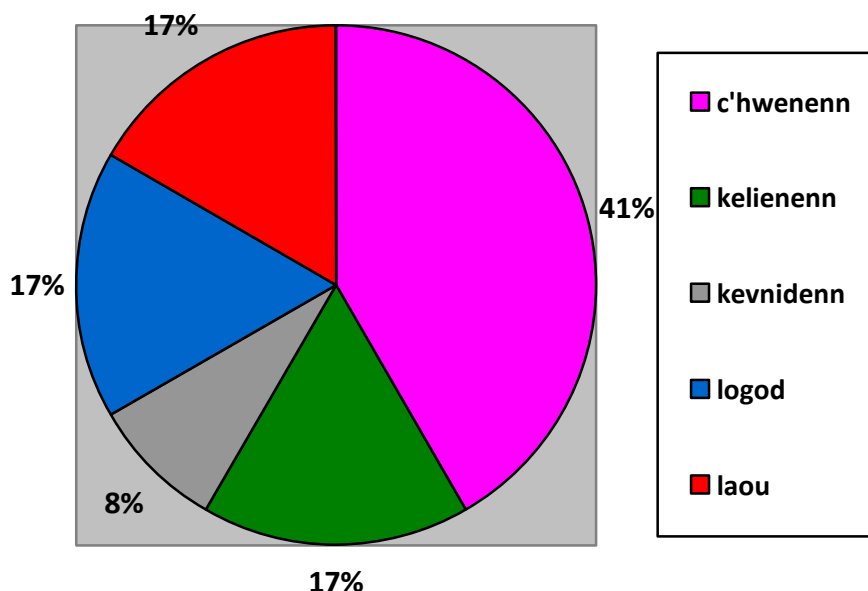
- Un veau qui tette sa mère. (Cf. E. R., 290.)

Er stumm peurunvan : *un ibil kik 'n un toull kik, Ha pa zeu kuit e ra "flip!" - Ul leue o tenañ e vamm*

Er rummad-mañ eo gant al logod eo aet ar maout gant 17 divinidadell en holl, da lavaret an hanter eus an divinidadelloù. Ar c’hwen hag al laou a vez kavet en eil plas, e-tro 20% eus an divinidadelloù, ha war-lerc’h ar c’helien hag ar c’hevnid gant 6% eus an divinidadelloù diwarne.

Ar maout a ya gant ar c’hwen pa vez keñveriet an niver a zivinidadelloù disheñvel : 41% eus an divinidadelloù disheñvel zo diwar o fenn.

Met an dregantadoù a c’hall cheñch buan evel m’emaomp gant un niver bihan a zivinidadelloù evit pep loen.

Grafik 9 : Dasparzh an divinidadelloù disheñvel er rummad loened an ti.

Al loened nozus a vez kavet amañ. Merk al loustoni hag ar baourentez zo gante ha ne blij da zen ebet kaout anezhe er gêr.

Kaseit onn, displij e hran d'en ol ha neoah ne vern émen é onn, betag er vraùan merh ieuank em hlask.

Un huennen⁹²

Kavet e vez fent memestra evit deskripañ ar c’hwenenn.

⁹² Dih. 1913 niv.95 p.259, niv.96 p.287

Er stumm peurunvan : *Kasaet on, displijout a ran d'an holl ha neoazh ne vern pelec’h emeon, betek ar vravañ merc’h yaouank am c’hlask.*

Ur c’hwenenn.

Penaos displegañ an divinidadell-mañ ?

*Eul loen hag en deuz triugent troad hag eur filbousierez?
Eur c'hoanen*⁹³

Kozh-mat eo an divinidadell-mañ, dastumet e 1895 er RTP. Marteze e oa aezetoc'h da gompren d'ar c'houlz-se rak bremañ eo digomprenus.

C'hoariet e vez gant ar gerioù :

*Pa vez ganen m'her c'hlask bepred;
Pa vez aet kuit, n'her c'hlaskan ket. (Plouneour-Traezh)
Eur c'hoanenn*⁹⁴

Aes eo empentañ pegen diaes e veze skarzhañ al loened-se.

*Aet eo ma mamm ha ma c'hoar da chaseal; ar pezh a dapint a chomo eno, hag ar pezh na dapint ket a zeuio d'ar gêr?
O kribat o fenn e lezont ar pezh a dapont; ar pezh na dapont ket a rank dont ganto d'ar gêr.*⁹⁵

Kaer o deus an dud chaseal al laou, an holl ne vezont ket tapet war ar seblant. Chaseoù all a vo ret ober c'hoazh... Ha war-lerc'h e vo laou da fritañ. N'eo ket e ti ar re binvidik e vez fritet ar muiañ a laou, neketa !

An divinidadell vray-mañ a vez kavet diwar al logod (evit ar razh e vefe mat ivez). Dastumet eo bet meur a wech hag e meur a lec'h :

*Eun oac'hik bihan toullmouzer,
Rouz ha moal ha miliner,
E vreg a zo toullmouzeres,
Rouz ha moal ha milinerez,
E vugale toullmouzerien,
Rouz ha moal ha milinerien.
Al logod.*⁹⁶

---

⁹³ RTP janvier 1895 t.x p.55

Er stumm peurunvan : *Ul loen hag en deus tri-ugent troad hag ur filbousierez?Ur c'hwenenn.*

⁹⁴ FhB 1925 niv.3 p.120, niv.4 p.159

Er stumm peurunvan : *Pa vez ganin me he c'hlask bepred; Pa vez aet kuit, n'he c'hlaskan ket.*

Ur c'hwenenn

⁹⁵ Skol niv.4 (31bis), 1966, div. 311 p. 26

⁹⁶ Taldir, 121

Er stumm peurunvan : *Un ozac'hig bihan toullmouzer, Rous ha moal ha miliner,
E vreg a zo toullmouzeres, Rous ha moal ha milinerez,
E vugale toullmouzerien, Rous ha moal ha milinerien.
Al logod.*

Deskrivet brav eo ar familh-se, an holl rous, moal, toullmouzerien ha milinerien. Sur a-walc'h e vezent kavet e pep ti, evit plijadur vras ar c'hizhier.

En un doare kaozeek e vez anvet *kaoc'h logod* ar seurt mel a vez kavet e divskouarn an dud.

Eun dra ha n'eo ket bet gaelet biskoaz.

*Eun neiz logod e skouarn ar c'haz.*⁹⁷

Ul liamm a vefe etre an divinadell-se hag ar c'haoc'h logod ? Pe an hini en deus ijinet an divinadell-se zo bet awenet gant anv all ar mel-skouarn...

Ha piv e oa an *dud all* o vevañ en ti ?

Un damezél é valé dré me zi

Ur vantel du geti? (Pléheneg)

*Er gelionen*⁹⁸

Gant ar c'helien e veze kavet ar c'hevrid ivez, deskrivet evel labourerezed dreist. Fentus eo gwelet penaos e veze skeudennet al loened disprizet-se evel tud a-feson.

5-Loened an natur

23 % eus an holl zivinadelloù zo diwar-benn *loened an natur*, da lavaret 101 divinadell en holl, ha 46 divinadell zisheñvel.

Al loened-se a vez kavet en natur war ar maez, pe er mor. Dindan an anv « laboused all » hon eus bodet ar voualc'h, ar golvan, an dridi, ar pichoned, ar goukoug, ar gazeg-koad. Er strollad « a bep seurt » e vez kavet ar brennig, ar fured, al louarn, ar marmouz, an touseg, ar c'helaouenn hag an teureg. Bodet int bet rak n'eus ket kalz a zivinadelloù diwar-benn pep hini.

---

⁹⁷ Martin, 42

Une chose qu'on a jamais vue.

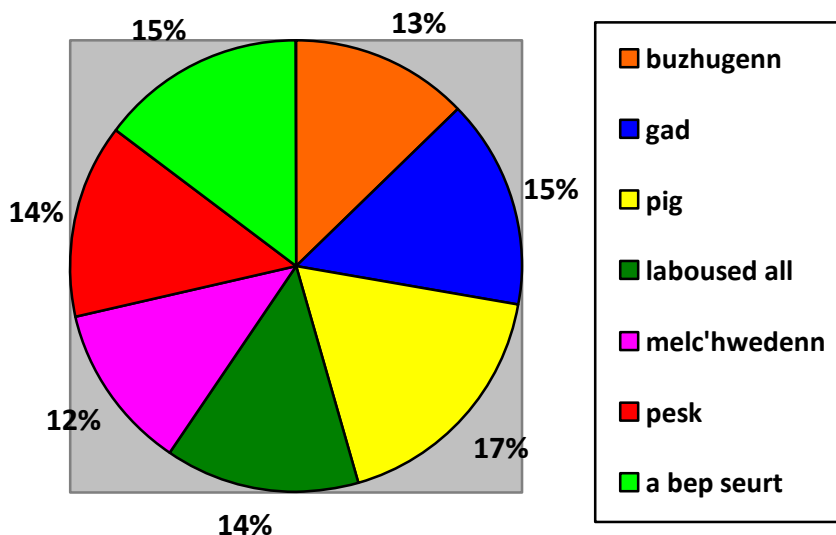
Un nid de souris dans l'oreille d'un chat.

⁹⁸ Dih. 1908 niv.33 p.38, niv.34 p.52

Er stumm peurunvan : *Un dimezell o vale dre ma zi*

Ur vantell du ganti?

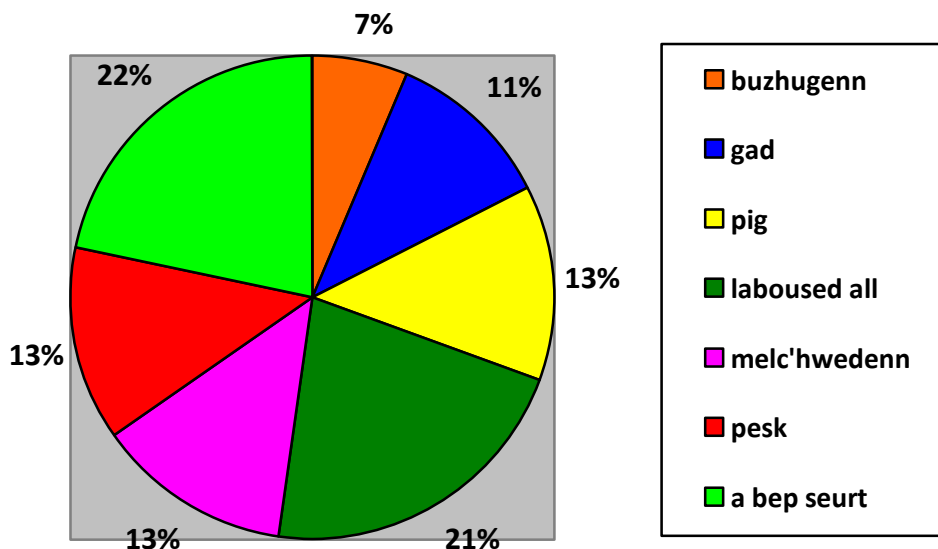
Ur gelienenn.

Grafik 10 : Dasparzh an holl zivinalloù er rummad *loened an natur*.

Kempouez a-walc’h eo dasparzh an holl zivinalloù etre ar vuzhugenn, ar c’had, ar big, al laboused all, ar velc’hwedenn (hag ar velc’hwedenn-grogennek) hag ar pesk, war-dro 14% evit pep strollad.

Diskenn a ra dregantadoù ar vuzhugenn (7%) hag ar c’had (11%), ha kreskiñ a ra lodenn al « laboused all » (21%) pa vez keñveriet an niver a zivinalloù disheñvel.

Grafik 11 : Dasparzh an divinalloù disheñvel er rummad *loened an natur*.

Ar beizanted hag ar besketaerien a veve gant al loened-se pa vezent o labourat war ar maez, e-kichen ar c’hoadoù, war bord an aod pe war ar mor. Hag ar marmouz e vez implijet e skeudenn evit ober goap ouzh unan bennaket, ar beleg amañ.

Pet bugel en deus « c'hoariet » dastum buzhug pa veze e dad oc'h arat ar park, evit reiñ anezhe d'ar yer war-lerc'h ha kaout plijadur o welet al loened pluñv-se oc'h en em gannañ evit debriñ ar paour-kaezh buzhug. Setu un divinadell vrudet diwar-benn al loenig-se :

*Petra a ya gand an hent hep na daoulagad
na dent hag a lavar stagañ ar c'hog hag ar yar ha lezel ar c'hi da harzal?
Ar vuzugenn.*⁹⁹

Evit ar c'had e vez kavet ur stumm dic'hortoz evit deskrivañ he favioù ha he divskouarn :

*Peder dibedibedipës,
Diou wibewibewipës,
Hag eur lost besk 'n ou mesk.*¹⁰⁰

Ouzhpenn dibedibedipës e vez kavet gerioù all e divinadelloù zo evit ar paviou (olifantenn, dipadapa, gwalladañs, tik-tik, tik-tak...) hag evit an divskouarn ivez (dipi-dapenn, goulaouenn, lañserez, ibilig sonn...). Seurt divinadelloù zo plijus da glevout evit ar vugale dreist-holl : dont a reont da vezañ seurtou rimadelloù a-benn ar fin.

Hag gant al lost besk, penaos ober evit dont a-benn d'ober traoù zo ?

*Péré int en tri zra diésan d'obér ar en doar?
Skolmein lost ur had ; revinein ur peur; obér ur gordenn get jibl.*¹⁰¹

N'eus ket da dortal, ret eo bezañ barrek-kenañ evit ober se memestra.

Setu penaos e vez deskrivet an evned en divinadelloù :

*Divin pera ez a buhen heb mannea he ziviskarr war eun hent n'e ket meinet? (Ploare)
Al labous.*¹⁰²

---

⁹⁹ J. Gros p.334

Er stumm peurunvan : *Petra a ya gand an hent hep na daoulagad
na dent hag a lavar stagañ ar c'hog hag ar yar ha lezel ar c'hi da harzal? Ar vuzugenn.*

¹⁰⁰ E. Ernault, le Mot "Dieu", p. 29.

Quatre pattes, deux oreilles, et, au milieu, une queue écourtée.

Er stumm peurunvan : *Peder dibedibedipës, Diou wibewibewipës,
Hag ul lost besk 'n o mesk*

¹⁰¹ Dih. 1941 niv.362 p.303, niv.363 p.327.

Er stumm peurunvan : *Pere eo an tri zra ziaesañ d'ober war an douar?
Skoulmañ lost ur c'had ; rivinañ ur paour; ober ur gordenn gant jimbl.*

¹⁰² RC IV, 47.

Devine ce qui va vite, sans remuer les jambes, sur un chemin où l'on n'a pas mis de pierres ?
- L'oiseau. (Ploaré)

Er stumm peurunvan : *Divin petra a ya buan hep maneañ e zivesker war un hent n'eo ket meinet?
Al labous.*

E-touesk an evned eo ar piged o deus fromet ar muiañ Mab-Den, o neizh pergen :

*Un ti krouget inwel
Hemb kalvé na menuzèr?
Neh pik.*¹⁰³

Graet e vez labour vrav gante, dornet mat int... daoust dezhe bezañ hep dorn !

Ar melc'hwed hag ar melc'hwed-krogennek zo loened rukunus kentoc'h : keñveriet e vez ar velc'hwedenn gant ur vuoc'h lart en un divinadell dastumet gant Daniel Giraudon. Koulskoude ez eus bet savet divinadelloù a-feson diwar o fenn :

*O tremen du-man en deiz all,
Em oa gwelet eur strollad peorien mud ha dall,
O vont, o tont, sevel disken hag o tibri
Ha c'hoaz, 'oa eur samm war gein pep hini? (Kleder)
Ar melfed krogennek.*¹⁰⁴

Gant an divinadelloù eo digor an ijin hag un dra, ul loen a c'hall bezañ deskrivet e stummoù disheñvel-tre. Divinadelloù zo a vo gwir dermenadurioù aezet da gompren pa vo divinadelloù all skeudennoù luziet kazi digomprenus.

Amañ ar pezh a vez klasket a vez keñveriet gant ar yer :

*Bevi e ra e lec'h ma varvfe ar ier; n'hen euz na pao nag askell hag ez a buhen. (Douarnenez)
Ar pesk.*¹⁰⁵

Gallout a rafe bezañ ar vuzhugenn ar respont, ma ne vije ket komzet eus an tizh... rak en douar e varvfe ar yer ha betek-henn n'eus ket bet gwelet buzhugenn ebet gant pavioù pe eskell... Fentus eo komz eus ar yer rak n'o deus netra da welet gant ar pesked. Klask koll an dud a zo o klask ar respont ha koulskoude lavaret traoù gwir diwar-benn ar pezh a vez klasket, setu plijadurioù an divinadelloù.

---

¹⁰³ RTP nov. 1890 t.V p.667

Maison haut suspendue sans charpentier ni menuisier ? - Nid de pie.

Er stumm peurunvan *Un ti krouget uhel, Hep kalvez na munuzer? Neizh pig.*

¹⁰⁴ FhB 1935 niv.5 p.221, niv.7 p.305.

Er stumm peurunvan : *O tremen du-mañ en deiz all,*

Em boa gwelet ur strollad peorien mut ha dall,

O vont, o tont, sevel diskenn hag o tebriñ

Ha c'hoazh, 'oa ur samm war gein pep hini?

Ar melc'hwed- krogennek.

¹⁰⁵ RC IV, 43

[Quest-ce qui] vit où mourraient les poules, n'a ni pattes ni ailes et va vite ?

- Le poisson.

Er stumm peurunvan : *Bevañ a ra e-lec'h ma varvfe ar yer; n'en deus na pav nag askell hag a ya buan.*

Ar pesk.

c) Loened ha kronologiezh

En divinadelloù hon eus studiet e vez deskrivet ur gevredigezh, an hini a oa d'ar c'houlz-se, war-dro fin an XIX^{vet} kantved. Met cheñchet he deus, gant an dud o vont da vevañ muioc'h-mui er c'hêrioù, ha gant ar vodernelezh o tegas e lod a nevezadennoù kalvezel.

Ha penaos eo en em droet al liammoù stank ha start a oa etre al loened hag an dud ?

Ma 'z eo bet tost-tre an dud d'o loened war ar maez, an dra-se n'eo ket ken gwir hirie an deiz. Gwechall e veze goroet ar saout gant an dorn, bep beure ha bep abardaez. Evit en ober e chome ar plac'h (ral a wech ar paotr) e-kichen ar vuoc'h evel-just. Ul liamm kreñv a oa etreze. War-lerc'h eo deuet an tredan hag ar mekanik da c'horro, ar c'horroerez. Ret e oa d'ar plac'h stagañ ar pod dindan ar vuoc'h hag al labour goro a veze graet hepti. Al laezh a veze lakaet eus ar pod en ur c'helorn evit bezañ kaset betek ar veol laezh. Ha lamet eo bet ar pod hag ijinet ez eus bet tuellennoù evit kas al laezh war-eeun eus ar vuoc'h betek ar veol. Neuze ne veze ket tremenet kement a amzer ken gant pep loen : amzer da stagañ ar c'horroerez ouzh bronnoù ar vuoc'h, hag amzer da zistagañ anezhi goude pa ne veze netra ken en tezhioù. Hag an distag zo bet graet en ur stumm emgefreak war-lerc'h... Tamm-ha-tamm eo pellaet an den (ne vez ket merc'hed ken alies-se ken) ha hirie e vez staliet muioc'h-mui a robotoù goro. Ar saout a zeu pa o dez c'hoant ha goroet e vezont gant ar robot. Ur c'holier zo en-dro da c'houzoug pep hini gant un niverenn, evel-se e vez anavezet an holl gant ar robot. Divizet e vez gant ar robot goro ur vuoc'h pe chom hep en ober. Ma vez goroet e vez roet un tamm bleud dezhi, un dra hag a gav mat, evit reiñ c'hoant dezhi da zont ur wech all. Div wech bemdez e vo goroet pep hini. Gant ar robot n'eo ket ret d'ar menajer bezañ d'an eur bep beure ha bep abardaez evit goro ken, ar pezh a oa pouezus a-raok, kuit d'ar saout da zont arwez en o zezh. Met ne wel ket kalz e loened ha diwezhat e vez a-wechoù o welet ar c'hudennoù. Ouzhpenn-se int kalz niverusoc'h rak ar menajoù zo deuet da vezañ brasoc'h-brasañ. Gant ar robot n'en deus ket ezhomm ar menajer da c'horro ken. Met ret eo d'ar saout chom tost d'ar robot, ne c'hallont ket mont da beuriñ er parkoù un tamm pell diouzh ar staoliañ ken. Neuze o deus ar venajerien muioc'h a labour evit kas ar boued d'al loened bremañ. N'eo ket ar memes darempredoù gant al loened, tamm ebet. Ne vez ket komzet gante evel gwechall, ne vez roet anv ebet dezhe. Bremañ eo deuet pep hini da vezañ un niverenn e-touesk an niverennoù all.

Ma oa ur c'hi d'an nebeutañ e pep menaj a-raok, n'eo ket gwir e pep lec'h hirie ken. Alies eo bet miret memestra, rak un diwaller mat diouzh al laeron eo. Evit ar c'hazh eo un tamm heñvel : ne vez ket kavet e pep lec'h, met mestr al logod a gav labour er menajoù e-lec'h ma 'z eo bet miret.

Ar chas hag ar c'hizhier a vez kavet muioc'h-mui er c'hêrioù, o vevañ en tier (pell diouzh an natur) pa vez o mistri o labourat en embregerezhioù.

Abaoe an XX^{vet} kantved eo bet kemeret plas an ejened hag ar c'hezeg gant an traktorioù. Gante o deus gallet ar menajoù brasaat tamm-ha-tamm. Met n'eus liamm kalon ebet etre ar bern houarn yen anvet « traktor » hag ar menajer, pa oa ul liamm kreñv etre an den hag e ejened a-raok, ha kreñvoc'h c'hoazh gant e gezeg.

Hirie an deiz e vez implijet ar c'hezeg evit an dudi kentoc'h, evit pourmen, mont war varc'h. Un dornad tud a implij kezeg-tenn evit mont e lec'hioù bresk pe diaes evit ar mekanikoù : da skouer evit diboullañ koad er c'hoadoù, ar pezh a vez graet gant Serj al Louarn eus Larruen. Ar penn-kezeg a c'hall tremen etre ar gwez hep distrujañ netra.

Un nebeud menajoù a zo chomet « mod kozh » hag a implij ejened hirie c'hoazh, evel menaj Jean-Bernard Huon e Rieg. Eno e vez goroet an 10 buoc'h gant an dorn c'hoazh. Ur vuhez kalet eo, met tost d'al loened ha d'an natur, un dra bouezus evitañ. Evel gwechall e pep lec'h e vez kavet er menaj-se a bep seurt loened (yer, givri, lapined, moc'h...) ouzhpenn ar saout hag an ejened. N'eus ket ezhomm da brenañ kalz boued, an darn vrasañ a vez produet er gêr.

Bremañ e vez savet al loened en un doare greantel. A-raok en deze pep hini un toullad yer hag un toullad moc'h. Bremañ e vez kavet savadurioù bras leun a yer pe leun a voc'h enne.

Ar menajoù zo deuet da vezañ arbennik : yer (vioù pe gig), moc'h (gwizi pe voc'h da lardañ), saout (laezh pe gig), lapined, givri...Menajoù bras gant kalz loened a-wechoù ha tachenn douar ebet. Ar magañ loened ezdouar a vez graet eus an dra-se. Liamm ebet etre al loened hag an douar aze !

Gant al loened e kreske ar vugale gwechall, kustumet e oant da welet anezhe, da welet ar pezh a raent. Pep loen a veze anavezet mat gante. Met bremañ ne vez ket gwelet al loened kement-

se ken, ha ne vez ket gouvezet gant ar vugale penaos e vev pep hini. Neuze e teu da vezañ diaes-tre kompren an divinalelloù zo bet savet d'ar c'houlz-se.

Penaos bezañ gouest da gompren piv eo an *dimezelled o vont gant an hent* (pa n'a ket ar saout er-maez kalz ken) ? Hag evit an divinadell *daou gostez koad hag en o c'hreiz kig* (ur marc'h el limon) e vefe gwelloc'h lavaret hirie *pevar c'hostez houarn hag en o c'hreiz kig* (un den en un traktor !).

Ruskennoù ar gwenan a veze graet gant kolo da gentañ, ha war-lerc'h zo bet implijet koad. Met daoust hag-eñ e vo eus an dimezelled-se e-pad pell c'hoazh, pa vez gwelet pegement a vez o vervel abalamour d'ar produioù a vez implijet evit louzaouiñ ar parkeier ? Dont a ra ar ruskennoù da vezañ maneroù didrouz !

Ne vez ket kavet kalz loened noazus en tiez ken. Etre an aozadoù kempenn hag an dafaroù adeiladiñ eo bet trec'het al logod ha kalz amprevaned. N'eus ket douar palumet e-barzh an tiez ken. Skarzhet er-maez dimezelled o mantell zu (ar c'helien), ar meurbet labourerezed (ar c'hevrid) hag ar familh milinerien (al logod). Hirie e vez sikouret ar chaseourien laou gant an apotiker, evel-se ne bad ket re bell ar chase.

Dre forzh « naetaat » an natur ha lazhañ loened zo, ne chom ket trawalc'h a voued evit al loened all. Krog eo an evned da gaout nebeutoc'h a amprevaned da zebriñ. Nebeutoc'h a evned a vez ivez. Met arabat eo da vMab-Den ankouaat eo ur seurt loen ivez, ha dre forzh lazhañ al loened all emañ o vont d'en em lazhañ e-unan ivez.

C- Krouiñ divinadoù

Pa 'z eus deuet divinadoù zo dastumet en XIX^{vet} kantved hag en XX^{vet} kantved da vezañ skeudennoù ur gevredigezh kozh hag aet da get eo erru poent krouiñ re nevez.

Ha penaos e vez savet divinadoù ?

Da gentañ eo ret dibab ar pezh a vo klasket, un anv ar peurliesañ. Ezhomm zo d'en em soñjal evit klask penaos displegañ an anv-se, penaos deskrivañ anezhañ en un doare ha na vo ket kavet er geriadurioù, da lavaret en un doare divoas. Ret eo dispenn an anv evit gwelet penaos e c'hall bezañ displeget.

Kemeromp ur skouer : *an divinadell*.

Ur ger gwregel eo. Un doare c'hoari eo hag a vo implijet evit c'hoarzhin, evit kaout plijadur gant unan bennaket. Gallout a rafe bezañ keñveriet gant un dimezell fentus neuze.

An divinadoù n'int ket sklaer, luziet int a-ratozh-kaer evit klask koll an dud, evit diheñchañ o empenn. Fentus eo gwelet unan bennaket o poaniañ evit klask ar respont, ma vije re anat ne vije ket kement a blijadur. Lakaet e vez ur seurt gwiskamant d'an anv evit koach anezhañ un tamm.

Ha da betra a c'hall servij c'hoazh an divinadoù ? Da zeskiñ un dra bennaket evel-just ! Arabat ankouaat ar roll pedagogel zo gante. Neuze e vez gouiziegezh enne ha gante, pa vez kavet respont ar goulenn. Hag ar goulenn zo ur seurt kudenn hag he deus ezhomm da vezañ diskoulmet a-benn ar fin.

Setu kinnig un divinadell evit ar ger *divinadell* :

Un dimezell fentus on,

Gwisket evit diheñchan an empenn,

Ha leun a ouiziegezh zo ennon,

Pa vez diskoulmet ar gudenn.

Piv on ?

Klasket hon eus ober klotennoù dibenn. Al lunienn stil implijet amañ zo ur « mise en abîme » : displegañ ar ger *divinadell* gant un divinadell.

Ur personeladur a vez kavet amañ ivez. Komzet e vez eus an divinadell evel ma vefe un den.

Gallout a ra an divinadelloù kregiñ gant ur frazennig evel *divin*, pe *divinit*, pe *divin an divinadenn*, hag all...Evel-se e krog an dud da gaout plijadur da c'hortoz ma vint dibunet.

Ur stumm all zo evit an divinadelloù : ar charadennoù. Amañ e vo dibabet un anv, gant meur a silabenn. Evit pep silabenn e vo klasket un termenadur, un displegadenn. Savet e vo ar charadenn evel-henn : ma lodenn gentañ..., ma eil lodenn..., stagit an div lodenn ha...pe en ur stumm all, ma c'hentañ..., ma eil..., (ma zrede...), ma hollad...

Setu ur kouer krouet gant div silabenn : amañ eo ar ger *azenez* a zo bet dibabet.

Troc'het eo bet e daou damm : *aze* hag *enez*.

Ma lodenn gentañ n'emañ ket amañ,

Ma eil lodenn zo un tamm douar e-kreiz ar mor,

*Stagit an div lodenn hag e teuan da vezañ anv ul loen doñv.*¹⁰⁶

Ur skouer all gant teir silabenn : ar ger dibabet eo ar ger *gwennili*. Troc'het eo bet e tri zamm : *gwenn*, *il* hag *i*.

Ma lodenn gentañ n'eo ket du,

E Roazhon e kaver ma eil lodenn,

Ma zeirvet lodenn eo amzer-da-zont ar verb mont en eil gour unan,

*Stagit an teir lodenn hag e kavot ul loen liammet gant an nevezamzer.*¹⁰⁷

Bet eo savet ar charadennoù-se e-pad kentelioù noz gant tud deuet o teskiñ brezhoneg abaoe 2 pe 3 bloaz.

Divinadelloù pe charadennoù a c'hall bezañ krouet gant forzh piv, bugale pe tud deuet.

Gant bugale e vo savet an divinadelloù gant o gerioù. Bed al loened a blij dezhe alies. Da gentañ eo ret sikour anezhe da glask mennozhioù, gerioù, troioù-lavar diwar-benn loen-mañ-loen hag a vo bet dibabet gante. Ha war-lerc'h e vo savet an divinadelloù gante. Ne dalv ket ar boan klask ober klotennoù da gentañ. Ma vez re ziaes e vefont digalonekaet ha n'eo ket se pal an divinadelloù.

---

¹⁰⁶ Savet gant Herve Dupuis.

¹⁰⁷ Savet gant Herve Dupuis.

Al labour-se zo bet graet gant Skol Sant Jozef/Santez Mari en Erge-Vras e fin 2017. Skolidi klasoù ar CE1 hag ar CE2 o deus krouet divinadelloù e brezhoneg diwar-benn al loened. Desket o deus penaos skrivañ un divinadell. Pleustret o deus evit dibuniñ mat an divinadelloù a-raok mont da ginnig anezhe da vugale ur c'hlas all hag o deus kavet kazi an holl respontoù. Seurt labour zo dedennus e meur a geñver : deskiñ gerioù, ober frazennoù reizh gant ur ster dezhe (ul labour skrivañ), ha war-lerc'h deskiñ ar frazennoù-se evit bezañ gouest da zibuniñ anezhe dirak bugale all pe tud all. Ul labour kompren diwar selaou a vo graet gant ar re a vo o klask respontoù an divinadelloù. Hag un eskemm dre gomz a vo etre an holl, ar re o deus dibunet an divinadelloù o klask heñchañ ar re all betek ar respont.

Meur a respont a c'hall bezañ ijinet evit un divinadell alies. Setu respontoù dic'hortoz hag a vez kavet a-wechoù gant tud deuet :

*Un damezél é valé dré me zi
Ur vantel du geti? (Pléheneg)
Er gelionen¹⁰⁸*

Evit an divinadell-se eo bet kinniget ar respontoù-mañ : gwreg an Ankoù, merc'h an Ankoù, ur gevridenn, ul logodenn, ur gazhez zu, ur verienenn.

Hag evit an divinadell-mañ :

*A-dreist ma zi unan a daolan,
Da glask pa 'z an, tri a gavan?
Eur vi.¹⁰⁹*

Setu ar respont kinniget gant un den hag n'oueze ket e oa ar vi ar respont « gwir » :

*A-dreist ma zi em boa taolet un tamm bara klouar,
Da glask pa oan bet em boa kavet tri war an douar,
Da gentañ em boa gwelet an tamm bara taolet,
En e gichen e oa ur bern tammoù bara fresk,
E-kichen an tammoù bara e oa un den; an den-se en doa lavaret din « Shalom Alekhem ».
Ne oa ket ur bouloñjer, ha koulskoude en doa liesaet an tammoù bara.
Piv a oa an den-se ?
O ma Doue benniget, Jezuz an hini e oa !!!¹¹⁰*

---

¹⁰⁸ Dih. 1908 niv.33 p. 38, niv.34 p. 52

Er stumm peurunvan : *Un dimezell o vale dre ma zi, Ur vantell du ganti? Ur gelienenn.*

¹⁰⁹ Brud, 230

Er stumm peurunvan : *ur vi*

¹¹⁰ Respont savet gant Jakez Herry

Klotennoù dibenn a vez kavet evit en div werzenn gentañ. Hir spontus eo ar respont savet e-keñver ar respont « mat ». Ur gwir labour zo bet graet gant saver ar respont, luskedet gant ar fent hag ar c'hoant c'hoari !

Setu divinadelloù all bet krouet gant tud deuet o heuliañ kentelioù noz brezhoneg e bro Sant-Brieg :

Glebiet e vezan bemdez, bep mintin ha bep abardaez. Piv on ?

*Ar broust-dent.*¹¹¹

Ar respontoù-mañ a oa bet kinniget gant izili ar strollad : ar glizh, ar mor, ar vaneg-walc'hiñ, an traezh, an dar.

Un divinadell all :

Petra zo gwenn ha tomm er-maez,

ha du ha yen e-barzh ?

*Ar yenerez.*¹¹²

Plijadur o doa bet an dud o sevel divinadelloù hag o kinnig anezhe d'ar strollad.

Lakaat an dud da labourat ha da gaout plijadur oc'h en ober zo pouezus hag a c'hall bezañ graet a-drugarez d'an divinadelloù.

---

¹¹¹ Savet gant Michèle Bassaler.

¹¹² Savet gant Martine Creff

D- An haikouioù

Gwelet hon eus penaos e c'hallfe an divinadelloù bezañ un tamm evel barzhonegoùigoù. Gallout a rafent bezañ keñveriet gant un dra hag a ra berzh hirie an deiz, da lavaret eo an haikouioù.

An haikou zo un doare barzhoneg a zeu eus Bro-Japan. Berr eo, n'eus nemet 17 silabenn ennañ, dasparzhet en teir linenn evel-henn : 5/7/5. Barzhonegoù bihanañ ar bed int, gant ar ment-se. Ar pemp silabenn gentañ zo anvet « ar pemp eus al lein » pe « gwerzenn al lein ». Arabat ankouaat e vez skrivet e japaneg eus al lein d'an traoñ. War-lerc'h eo anvet ar seizh silabenn, « ar seizh eus ar c'hreiz » pe « gwerzenn ar c'hreiz ». Ar pemp silabenn ziwezhañ hag a zo en traoñ zo anvet... « ar pemp eus an traoñ », pe « gwerzenn an traoñ », pe c'hoazh « diazez ar barzhoneg ».

Savet e vezont gant reolennoù resis : e pep haikou eo ret kavout ur ger pe un dro-lavar liammet gant ur mare-bloaz (ar c'hkigo a vez graet anezhañ), hag un troc'h. Ar mare-bloaz a vez divinet alies gant gerioù o teskrivañ an natur. Iskis eo gwelet an holl reolennoù a c'hall bezañ evit un destenn ken bihan.

Setu skouer un haikou :

Dañsit, ebatit,

Balafennedigoù drant ;

*Buan 'teu ar goañv.*¹¹³

E-pad pell e voe disprizet an haikouioù e Bro-Japan. Met gant ar barzh japanat Matsuo Bashô (1644-1694) e voe roet talvoudegezh en-dro d'ar varzhoniezh-se. Brudet eo an haikou-mañ savet gantañ :

Stank azaouezus

Ur ran a spluj

Sourradenn an dour

An haikou-se eo troidigezh an hini a oa bet savet gant Bashô e japaneg, abalamour da se eo ne vez ket kavet al lusk 5/7/5.

---

¹¹³ Youenn Brusk, *Eun haykou bennag*

Setu un nebeud alioù evit ar re o dije c'hoant da sevel haikouioù :

Da gentañ eo mat lenn haikouioù brudet evit splujañ don enne ha klask ober anaoudegezh gante. Klasket e vo ar gerioù pe an troioù-lavar liammet gant ur mare-bloaz.

En ec'honder bleunioù kolza

Er reter al loar

*Er c'hornog an heol*¹¹⁴

Amañ eo gant ar bleunioù kolza e vez gouvezet pehini eo ar mare-bloaz : an nevez-amzer.

Trawalc'h a vez gant ur ger pe un dro-lavar liammet gant ar mare-bloaz. Arabat ankouaat n'eus nemet 17 silabenn en haikouioù. Ar gerioù dibabet a vo gerioù resis, liammet gant ar vuhez pemdeziek ha gant lusk enne. Doujañ d'ar ment 5/7/5 n'eo ket ur redi, met un ali kreñv memestra rak skeudenniñ a ra lusk ar vuhez.

Ne dalv ket ar boan implijout re a verboù. N'eus ket ezhomm da lavarout an traoù en un doare resis-kenañ : gant ur rener hep verb e vo komprenet mat an ober. Evel n'eus ket kalz a c'herioù en haikouioù eo ret dibab anezhe mat hag arabat lakaat gerioù evit lavarout traoù deuet da vezañ anat gant ar gerioù all.

War an uhelioù

E kan an eostig

*Hag e klevan e vouezh*¹¹⁵

Amañ n'eus ket ezhomm eus ar verb *kanañ* nag eus ar verb *klevout*. Gouvezet e vez eo an eostig ur c'haner evel e vez gouvezet e vez klevet ur vouezh ! Gwelloc'h eo klask pinvidikaat an haikou-se gant gerioù all.

Ret e vo d'ar barzhoneg kaout un troc'h. An troc'h-gwerzenn (pe ar c'hkireji) a vez anvet an doare-lavar-se. Alies e vo ur ger (pe zaou) hag a verko ur santad a estlamm. Gallout a ra bezañ plijadur, laouenidigezh, tristidigezh,...pe santadoù all. N'en deus plas resis ebet en haikouioù, gallout a ra bezañ kavet e penn kentañ ar werzenn, en he c'hreiz pe en he dibenn.

Sot gant al loargann

An nozvezh-pad am eus graet

*Tro al lenn*¹¹⁶

Gwelet e vez pegen fromet eo ar barzh japanat gant an troc'h-gwerzenn « sot gant ». Gallout a reer empentiñ temz-spered Bashô o sellet ouzh astr an noz, al loar, gant plijadur vras.

---

¹¹⁴ Yosa Buson, barzh japanat, 1716-1783

¹¹⁵ Kunihiko Fujii, *Koroll an haiku*

¹¹⁶ Matsuo Bashô en *Koroll an haiku*

Ha bremañ, deoc'h-c'hwi da gutuilh gerioù evit deskrivañ ar pezh a c'hoarvez en-dro deoc'h. Pa vo achu hoc'h eostad e c'hallot kregiñ da sevel haikouioù hervez ar reolennoù gwelet a-raok.

E meur a yezh e vez skrivet haikouioù hirie an deiz.

E brezhoneg e vezont savet ivez. Miz Meurzh eo miz an haikouioù e brezhoneg : evit ar pedervet gwezh e oa bet aozet ur seurt c'hoari anvet *Haiskrivmeurzh* gant FEA (Formation Education Animation) ha Fanny Chauffin. Bemdez e vez bet roet ur ger gante. Da bep hini da glask sevel un haikou gant ar ger-se ha da gas anezhañ dezhe dre Facebook. E 2019 ez eus bet kaset 240 haikou skrivet gant ur 15 den bennaket. E 2018 e oa bet 11 den o sevel 244 haikou.

Er gelaouenn Al Liamm n°423 eus Miz Gouere/Miz Eost 2017 e oa bet embannet an haikouioù savet e Miz Meurzh 2017. Setu ur skouer, gant ar ger kinniget « diwanañ » :

*War vord ar prenestr
e tiwan an tomatez
promesa pizza¹¹⁷*

Ur genstrivadeg all a vez aozet bep bloaz gant FEA, e Kemperle e-pad ar gouel Taol-Kurun. Ar wech-mañ e c'hall an dud skrivañ, e galleg, e brezhoneg pe e gallaoueg, 3 haikou d'ar muiañ pep hini. E 2019 e oa bet savet 1161 haikou (gant 782 den) diwar-benn an tem roet, *ar stêr*, pa ne oa bet nemet 720 haikou skrivet e 2018 ha 900 e 2017. Setu un haikou savet gant ur bugel e 2019 :

*An tren o tremen
an heol bras a-us d'ar bed
an dour o fiñval*

Kenstrivadegoù all a vez aozet gant skolioù pe gevredigezhioù un tamm e pep lec'h : e Breizh, e Bro-C'hall, met e Bro-Senegal, e Bro-Ganada, Bro-Roumania...ivez.

Barzhonegoù bihan int marteze, met gant ur berzh bras er bed a-bezh hag a gendalc'h da greskiñ.

---

¹¹⁷ Kirill Giraudon

III- Implij posupl eus an divinadelloù er skolioù pe er stummadurioù

A- Penaos implijout an divinadelloù ?

O vezañ ma vez dalc'het soñj gwelloc'h eus ur gentel pa vez kroget gant un divinadell da glask, anat eo eo ret kregiñ ur prantad labour gant ...un divinadell (pe ziv !) da zivinout !

Evit an dud deuet o heuliañ kentelioù noz e c'hallfe pep kentel kregiñ gant ar c'hoari-se. N'eus ket ezhomm e padfe pell : amzer da lakaat un tamm fent er strollad, ha war-lerc'h e c'hallfe un divinadell bezañ roet dezhe da glask er gêr ivez. Respontoù droch ha dic'hortoz a vez kinniget a-wechoù.

Evit ar vugale eo mat ar pezh a oa bet kinniget gant Armañs ar C'halvez e raklavar ar gelaouenn Skol niv.4 e 1955, da lavaret eo : kregiñ ar prantad labour goude kreisteiz gant un divinadell. Evel-se e krogfe gwelloc'h ar vugale gant o labour. Pa vezont arru un tamm skuizh goude ar pred e c'hallont bezañ dihunet gant ar c'hoari hag ar blijadur a zo gantañ. Gallout a rafe al labour-se bezañ graet bep eil devezh da skouer.

Setu ur c'hinnig a c'hallfe bezañ graet evit ober gant an divinadelloù, gant bugale, pe gant tud deuet : lenn an divinadell da gentañ, un divinadell dibabet diouzh oad ha live ar strollad evel-just. Neuze e vo ar strollad o klask kompren diwar selaou. War-lerc'h e vo skrivet an divinadell war an daolenn : aze e vo klasket kompren diwar lenn. Displeget e vo ar gerioù diaes ha ster an divinadell gant ar c'helenner (pe ar gelenner). Un eskemm dre gomz a vo etre ar c'helenner hag ar re a zo o teskiñ (bugale pe tud deuet). Tamm-ha-tamm e vo heñchet ar re a zo o klask an divinadell, betek ar respont.

Hag evit ar vugale eo mat-tre ar pezh a oa bet kinniget gant Armañs ar C’halvez c’hoazh : skrivañ an divinadell war kaieroù ispisial hag ober un dresadenn bennaket liammet gant an divinadell.

Ur c’hoari brav zo bet graet gant TES (Ti-Embann ar Skolioù) diwar-benn an divinadelloù e 2016. Gallout a ra bezañ implijet adalek al liveoù CE-CM gant ar vugale.

Kinniget e vez daou stumm evit c’hoari. Da gentañ ur seurt loto gant 5 c’hoarier d’ar muiañ (pe ober skipailhoù pa vez muioc’h a dud) : 5 plankenn zo gant tresadennoù ha pep c’hoarier d’e dro a lenn ur gartenn d’ar 4 c’hoarier all. Gounezet e vez ur jedouer (pe ar gartenn) gant an hini en deus kavet ger ar gartenn hag en deus an dresadenn a glot war e blankenn.

Ar stumm all da c’hoari zo tost eus ar c’hoari « Klask ar ger » krouet gant Sten Charbonneau. Ar wech-mañ e vez implijet ar c’hartoù gant un dresadenn hag ur ger warne. Ret eo da bep c’hoarier lakaat ar re all da zivinout ger ar gartenn en deus kemeret. An hini a gav ar respont mat a vir ar gartenn. Ha ret eo kaout ar muiañ a gartoù posupl...

Ur c’hoari mat eo evit klask lakaat an deskarded da gomz.

Kavet e vez ar c’hoari-se en-linenn¹¹⁸ ivez gant mouezhioù (ha pouezmouezhioù) disheñvel, ar pezh a zo mat evit klevet brezhoneg eus lec’hioù all.

---

¹¹⁸ <http://www.reseau-canope.fr/tes/aaa/dl/divinadellou/HTML5/index.html> (12/06/2019)

B- Dibab evit ar vugale

Un dibab zo bet graet e-touesk an divinadelloù, kozh a-walc'h an darn vrasañ anezhe, a vez kavet en eil stagadenn. Klasket eo bet ar re a c'hallfe bezañ kinniget d'ar re yaouank hirie an deiz c'hoazh. Evel-just e vo ret sikour anezhe, heñchañ anezhe betek ar respont. Met war an hent-se e vo traoù da zizoleiñ ha da zeskiñ evite !

Setu un nebeud skouerioù amañ. Ar re all a vo kavet en eil stagadenn, gant ar skeudenn-mañ evit diskouel int mat evit ar vugale :

O niverenn eo an hini a vez kavet en eil stagadenn.

3b- Kazh

*Febe o vont d'e wele,
Daou a-raok Febe;
Febe o vont d'e wele,
Pevar o tougen Febe;
Febe o vont d'e wele,
Daou o selaou Febe;
Febe o vont d'e wele,
Unan war-lerc'h Febe ?
Ur c'hazh o vont da gousket.*¹¹⁹

12- Ki

*Pe sort boull a ra aoun d'al laer?
Eur bouldog*¹²⁰

21b- Marc'h

*Kant o ficha
Pevar o lopa. (St Nouga)
Eur marc'h oc'h en em zigeilhena; e lost o ficha hag e bevar droad o lopa.*¹²¹

---

¹¹⁹ Skol niv. 4, div. 227

¹²⁰ Martin 93

¹²¹ FhB 1920 niv.12 p. 384, niv.13 p. 406

C- Dibab evit an dud deuet

An divinadelloù dibabet evit ar vugale a c'hall bezañ impljet evit an dud deuet evel-just. Ar skeudenn-mañ a ziskouel hon dibab : .

Setu an toullad divinadelloù ouzhpenn dibabet evit ar re vras, kavet en eil stagadenn ivez :

30e- Seizh troad

Seiz troad, peder skouarn hag eul lost. (Perwenan, E.E.)

Eur c'hochon bihan (pe eul loen all bennaket) o tibin bouet e-barz eur pout houarn.

31f- Tri

Pere eo an tri rouesañ tra a wel ar c'hantonier oc'h ober hent ?

div vaouez hep kaozeal,

ur pemoc'h hep roc'hal,

hag ur c'hi hep trotal.¹²²

41- Kilhog

Abalamour da betra n'eus ket a bavioù gant ar c'hog e beg tour an iliz ?

- N'eus mann da skrapat digant ar veleien !¹²³

72a- Yar

Pegoulz e vez ar muiañ pluñv war ar yar ?

- Pa vez ar c'hog warni.¹²⁴

75- Yar

Petare differans zo 'tre eur beleg hag eur iar ? (Perwenan)

- Ar beleg a c'hone he dewez dre ar geno, hag ar iar dre ar revr.¹²⁵

---

¹²² Skol niv.4, div. 264

¹²³ Dastumet gant Herve ar Bihan e Planiel e 1980

¹²⁴ Dastumet gant Herve ar Bihan e Planiel e 1980

¹²⁵ L-F. Sauvé, 154

Quelle différence y a-t-il entre un prêtre et une poule ? (Penvenan)

- Le prêtre gagne sa journée par la bouche, et la poule par le c...

76- Yar

Peseurt diforc'h a zo etre un alvokad hag ur yar ?

An alvokad a c'honez e voued dre e c'henou, hag ar yar dre he fenn a-dreñv.¹²⁶

95 – Gavr

Pegoulz a ve ar muia a vleo war ar c'haor?

Pa ve ar bouc'h warni.¹²⁷

138f – Gad / tri

Pere eo an tri zra diaesañ d'ober evit un den ?

Skoulmañ lost ur c'had o redek,

rivinañ ur paour,

hag ober ur gordenn gant traezh.¹²⁸

151– Marmouz

Pe seurt differanz a zo etre eur beleg hag eur marmous ? (Ar Faou)

- Eur beleg n'euz tamm bleo war gorre he benn, hag eur marmous n'euz ket war he reor.¹²⁹

---

¹²⁶ Skol niv.4, div. 35

¹²⁷ Taldir, 76

¹²⁸ Skol niv.4, div. 277

¹²⁹ L-F. Sauvé, 152

Quelle différence y a-t-il entre un prêtre et un singe ? (Le Faou)

- Le prêtre n'a pas de cheveux sur le dessus de la tête (la tonsure), et le singe n'en a pas sur le c...

Klozadur

Ar c'hounskrid-mañ n'eo nemet ar c'hammed kentañ er studiañ an divinalloù brezhonek. Ar gaoz zo bet lakaet war an divinalloù liammet gant al loened. Gwelet hon eus penaos en deus cheñchet ar bed-se. Divinalloù all a chom da studiañ c'hoazh hag a ziskouez emdroadur ar gevredigezh ivez.

Gwelet ez eus bet penaos eo plijus, talvoudus a-fet gouiziegezh ha pouezus labourat war an divinalloù ha gante. Gallout a reont bezañ gwelet evel benvegoù evit deskiñ ur yezh.

Gwir eo ne vez ket implijet kalz an divinalloù brezhonek hirie an deiz. Koulskoude e chom tud zo evit kenderc'hel da ober gante : da skouer Edubreizh (ul lec'hienn evit deskiñ brezhoneg) hag ar chadenn skingomz Arvorig FM, gant Erwan Denez.

Abaoe miz Even 2018 e vez kinniget ur c'hoari, anvet *Divin divinadenn*, bep sizhun gante : ret eo klask respont un divinadell vrezhonek (pe ur charadenn). Embannet e vez un divinadell bep lun vintin, hag ar respont bep gwener d'abardaez.

Hervez Erwan Denez eo ar c'hoari-se un doare da zeskiñ gerioù, ar pezh a zo gwir penn-da-benn.

E 2017 e oa bet implijet divinalloù gant Skol Diwan Lannuon ivez. Bep meurzh e-pad mizvezh ar brezhoneg, da lavaret eo e miz Meurzh, e oa bet lakaet divinalloù da zivinout en-linenn war « Pennek ar brezhoneg », o lec'hienn. An divinalloù implijet gante a vez kavet er c'helaouennoù meneget ganimp er c'hounskrid-mañ.

Kinniget eo bet divinadell ar Sfiñs deoc'h e penn kentañ ar c'hounskrid-mañ : « Peseurt boud, gant ur vouezh hepken, en deus peder gar d'ar beure, div c'har da greisteiz ha teir gar d'an noz? ». Ha kavet eo bet ar respont ganeoc'h ?

Setu ar respont : « mab-den » an hini eo. Ar pezh a vez displeget evel un deiz eo ar vuhez a-benn ar fin : mont a ra war e grabanoù pa vez bihan, war e sav e vez war-lerc'h, ha war-bouez ur vazh e vale e fin e vuhez !

Kenderc'hel da implijout an divinalloù brezhonek zo pouezus evit treuzkas ar yezh en un doare plijus. Displegañ an divinalloù eo displegañ penaos e oa ar gevredigezh d'ar c'houlz ma oant bet savet. Evel e teu an darn vrasañ eus an divinalloù da vezañ kozh-mat eo poent

krouiñ divinalloù all. Ha perak ne vefe ket adc'hraet ar pezh a zo bet graet gant kelaouennoù zo e fin an XIX^{vet} kantved hag e penn-kentañ an XX^{vet} kantved ? Da lavaret eo ober ur seurt kenstrivadeg evit lakaat al lennerien da gas divinalloù brezhonek hag embann anezhe bep sizhun (pe bep eil miz, diouzh ar c'helaouennoù) war-lerc'h. Graet e vez an dra-se gant an haikouioù : roet e vez ur ger d'al lennerien dezhe da sevel un haikou war-lerc'h. Reiñ ur ger d'al lennerien ha goulenn digante sevel un divinadell a vefe dedennus evit kavout meur a zivinadell diwar-benn ur ger bennaket.

Evel-se e vefe klasket nevesaat an divinalloù hag e vefe kavet ostilhoù nevez evit ar gelennerien pe ar stummerien war ar brezhoneg.

Dedennus e vefe studiañ ar c'heriaoueg, al liveoù yezh, ar stummoù rannyezhel kavet en divinalloù brezhonek. Studiañ penaos e c'hall an divinalloù beajiñ, penaos kavout stumm orin un divinadell...

Bed an divinalloù zo ur bed plijus ha pinvidik a chom da ergerzhout c'hoazh.

Levrlennadur

Levrioù

Antonini, Jean, *Anthologie du HAIKU en France*, Aléas, 2003.

Ar Menn, Gwennole, *Où en sont les études sur la langue bretonne ?*, Extrait du Bulletin de la « Société Archéologique du Finistère » Tome XCIX – 1972/2.

Bouëssel du Bourg, Malo, *Daoulagad ar Werc'hez*, Keit Vimp Bev, 2014.

Brusk, Youenn, *Eun haykou bennag*, Brud Nevez, 1984.

CRBC, *An dud hag al loened*, aktoù dastumet gant Daniel Giraudon, Brest, 2003.

Ernault, Emile, *Le Mot « DIEU » en Breton*, éditions Protat, 1906.

Fujii, Kunihiko, *Koroll an haïku*, lakaet e brezhoneg gant Alain Kervern ha Fañch Peru, Skol Vreizh, 1999.

Giraudon, Daniel, *Le trésor du breton rimé, Jeux verbaux, c'hoari gand ar geriou*, Brest, 2012.

Giraudon, Daniel, *Traditions populaires de Bretagne, Du coq à l'âne*, Yoran Embanner, 2013.

Gros, Jules, *Le trésor du breton parlé, Eléments de Stylistique Trégorroise, Troisième Partie 1974, LE STYLE POPULAIRE*, supplément à la revue BARR-HEOL n°88, Lannion, 1976.

Kervern, Alain, *Istor an haïku a-vremañ / Histoire du haïku contemporain*, Morlaix, 2015.

Konan, Karnedigoù ar Gonaned : Jakez, Ewan, Herve ha Gireg, *Tro ma c'hanton*, Lannion, 2004.

La Villemarqué, Théodore Hersart de, *Barzaz Breiz*, Paris, 1963, édition identique à celle de 1867.

Martin, Pierre, *Mouez Kerne, Echo de la Cornouaille*, An Oriant, 1929.

Postic, Fañch, *Paul Sébillot (1843-1918), Un républicain promoteur des traditions populaires*, Brest, 2011.

Rolland, Eugène, *Devinettes ou Enigmes Populaires de la France*, Paris, 1877.

Sauvé, Léopold-François, *Proverbes et dictons de la Basse-Bretagne / Lavarou koz a Vreiz-Izel*, Paris, 1980, réimpression de l'édition de Paris de 1878-1885.

Sébillot, Paul, *Croyances, mythes et légendes des pays de France*, Paris, 2002.

Van Gennep, Arnold, *Manuel de folklore français contemporain, tome 3*, Picard, 1988, réimpression de l'édition de 1937.

Van Gennep, Arnold, *Manuel de folklore français contemporain, tome 4*, Picard, 1988, réimpression de l'édition de 1938.

Kelaouennoù

Al Liamm, niv.7, Meurzh/Ebrel 1948. En-linenn digor war :
http://bibliotheque.idbe-bzh.org/data/cle_62/Al_Liamm_1948_niv_06-11.pdf (10/06/2019).

Arvorig, 1913 (niv.8-10), 1914 (niv.3-4). En-linenn digor war :
http://bibliotheque.idbe-bzh.org/liste_theme.php?id=arvorig-889&l=fr (12/06/2019)

Ar Vro, Seiz-ha-Seiz-Ugent divunaden brezonek, gant Taldir Jaffrennou, miz Meurzh-miz Here 1905. En-linenn digor war : http://mnesys-portal.archives-finistere.fr/?id=recherche_grandpublic_detail&doc=accounts%2Fmnesys_cg29%2Fdatas%2Firr%2Fbibliotheque%2Fjournaux_et_revues%2FFRAD029_0004MI079%2Exml (05/05/2019)

Brud, niv.50, Hañv 1975.

Dihunamb, 1905 (eus niv.3 da niv.6), 1906 (niv.9-10-12-14-15-16-18), 1907 (eus niv.22 da niv.26, niv.28), 1908 (niv.33-34), 1909 (43-44-48-49-50-51-54-55), 1910 (eus niv.55 da niv.59), 1911 (niv.69-70), 1912 (79-80-85-86-90), 1913 (92-93-95-96-101-102), 1914 (107-108), 1921 (eus niv.115 da niv.118), 1930 (niv.234-235), 1931 (niv.235-236-244-246), 1934 (niv.279-280-284-285), 1935 (niv.289-290), 1936 (niv.300-301), 1937 (niv.307-308-316-317), 1938 (niv.322-323-327-328), 1939 (niv.330-331-332-335-338-339-340), 1940 (niv.350-351), 1941 (eus niv.358 da niv.364), 1942 (eus niv.367 da niv.370), 1943 (eus niv.383 da niv.385), 1944 (niv.390-391).

Feiz ha Breiz, 1903 (niv.1), 1907 (niv.9), 1908 (niv.2), 1909 (eus niv.4 da niv.6), 1910 (niv.6-7-9-10-11), 1912 (eus niv.1 da niv.7, niv.12), 1913 (niv.1), 1919 (eus niv.1 da niv.5), 1920 (eus niv.8 da niv.18), 1921 (niv.1-2-7-8-10), 1922 (eus niv.1 da niv.12), 1923 (niv.3-4-6-7-12), 1924 (eus niv.1 da niv.6), 1925 (eus niv.2 da niv.6), 1926 (niv.2-3-4-10-12), 1927 (niv.1-3-4-6), 1928 (niv.3-4), 1929 (niv.4-8), 1930 (niv.2-4-6-12), 1931 (niv.1-2-3-4-7-8-11-12), 1932 (niv.1-4), 1935 (niv.1-4-5-6-7-10), 1936 (niv.1). En linenn digor war : <http://diocese-quimper.fr/bibliotheque/items/show/522> (12/06/2019).

Feiz ha Breiz ar Vugale, 1935 (niv.21), 1938 (niv.59).

Kroaz ar Vretoned, 1914 (niv.79), 1917 (niv.244-245). En-linenn digor war : http://bibliotheque.idbe-bzh.org/liste_theme.php?id=kroaz-ar-vretoned-430&l=fr(12/06/2019)

Mélusine, levrenn XI, 1912.

Revue Celtique, levrenn IV, 1879-1880. En-linenn digor war : <http://www.archive.org/stream/revueceltique04gaid#page/74/mode/2up> (10/06/2019)

Revue des Traditions Populaires, levrenn V, niv.11, 1890, levrenn VII, niv.6, 1892, levrenn X, niv.1, 1895, levrenn XXVI, niv.4-5, 1911, levrenn XXVII, niv.1, 1912. En-linenn digor war : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb344172122/date.r=revue+des+traditions+populaires.la ngFR> (12/06/2019).

Skol niv.4, 300 divinadell, Nedeleg 1955. En-linenn digor war : http://bibliotheque.idbe-bzh.org/data/cle_80/Skol_1955_niv_4_.pdf (10/06/2019).

Skol niv.4 (31bis), 300 divinadell, mouladur nevez ha kresket, 1966. En-linenn digor war : http://bibliotheque.idbe-bzh.org/data/cle_81/Skol_1966_niv_4_.pdf (10/06/2019).

Strollad ar Vrezhonegerien, eus niv.21 da niv.27, 1941-1943.

Weblennadur

Pennek ar brezhoneg, divinadelloù kinniget gant Diwan Lannuon, digor war <http://diwanlannuon.bzh/pennekarbrezhoneg/index.php/category/devinettes/> (10/06/2019).

Divinadelloù, c'hoari en-linenn, TES, 2016 (01/06/2019). En-linenn digor war : <http://www.reseau-canope.fr/tes/aaa/dl/divinadellou/HTML5/index.html> (12/06/2019)

Stagadenn 1 : an niver a zivinadelloù

Rummad		Niver a zivinadelloù disheñvel	Niver a zivinadelloù dastumet en holl
1	ejon	2	8
1	kazh	7	14
1	ki	10	25
1	marc'h	12	34
1	a bep seurt	0	3
2	kanig	1	1
2	kilhog	8	20
2	lapin (koulin)	2	5
2	gwazi	1	2
2	gwenan	9	18
2	vi	16	58
2	yar	10	23
3	buoc'h	15	27
3	dañvad	3	3
3	gavr	3	3
3	laezh	5	9
3	leue	6	20
3	pemoc'h	5	32
4	c'hwenenn	5	7
4	kelienn	2	2
4	kevnidenn	1	2
4	laou	2	6
4	logod	2	17
5	brennig	2	4
5	buzhugenn	3	13
5	fured	1	2
5	gad	5	15
5	gelaouenn	1	1
5	pig	6	18
5	laboused all	10	14
5	louarn	1	1
5	marmouz	1	1
5	melc'hwedenn	6	12
5	pesk	6	14
5	teureug	2	4
5	touseg	2	2

Stagadenn 2 : an divinadelloù

Setu da-heul roll an divinadelloù diwar-benn al loened renket diouzh o rummad.

E traoñ ar pajennoù e vez meneget pelec'h eo bet kavet an divinadelloù hag o respontoù.

An divinadelloù a vez kavet en ur gelaouenn, met an aliesañ ne vez ket roet ar respontoù er memes niverenn. Peurliesañ e vezont kavet en niverenn war-lerc'h, ar pezh a laosk amzer gant an dud da glask. An troidigezhioù kavet gant an divinadelloù zo bet lakaet en notennoù e traoñ ar pajennoù. Skritur orin an divinadelloù zo bet miret, gant vioù-koukoug a-wechoù.

Loened kompagnunezh ha labour

1-a Ejon

Pegoulz e vez ar rontañ an ejon ?

A pe vé é lipat édan é lost !¹³⁰

1-b Ejon

Pegours e vé er rontan en éjon?

A pe vé é lipat édan é lost !¹³¹

1-c Ejon

Pegours é vè er rontan en éjon? (Karnag)

A pe vè é lipat é lost !¹³²

1-d Ejon

Pegourz é vai rontan en eujon?

Pe vai é lipat he ziardran¹³³

---

¹³⁰ Skol niv. 4, div. 61

¹³¹ Dih.1906 niv. 15 p. 250, niv.16 p. 271

¹³² Dih. 1939 niv.339 p.338, niv.340 p.346

¹³³ RTP nov. 1890 t.V p 671

Quand est-ce que le bœuf sera le plus rond ?

- Quand il se lèchera le derrière.

1-e Ejon (buoc'h)

Pegouls eo ténvan ar vuoc'h?

Pa ve 'lipad he fons.¹³⁴

2- Kazh

Eur ribod fouer

Daou brenestr gwer

Peder vaz verr hag eun hir ?

Eur haz¹³⁵

3a- Kazh

Fébé é vonet d'é hulé,

Deu éraok Fébé;

Fébé é vonet d'é hulé,

Pear é tougein Fébé;

Fébé é vonet d'é hulé,

Deu é cheleuet Fébé;

Fébé e vonet d'é hulé,

Unan arlerh Fébé;

Fébé é vonet d'é hulé,

Dek mil ar gein Fébé.

Più é?

Er hah é monet de gousket¹³⁶

3b- Kazh

Febe o vont d'e wele,

Daou a-raok Febe;

Febe o vont d'e wele,

Pevar o tougen Febe;

Febe o vont d'e wele,

Daou o selaou Febe;

Febe o vont d'e wele,

Unan war-lerc'h Febe ?

Ur c'hazh o vont da gousket.¹³⁷

---

¹³⁴ Mélusine XI, page 413 –E.E.

Quand la vache a-t-elle le plus de largeur ? Quand elle se lèche le derrière.

¹³⁵ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 223

Un ribod d'excréments

Deux fenêtres de verre

Quatre bâtons courts et un long? Un chat. (Ploumilliau)

¹³⁶ Dih. 1931 niv. 235 p. 206, niv.236 p. 219

¹³⁷ Skol niv. 4, div. 227

3c- Kazh

Febe o vont d'e wele,
Daou a-raok Febe;
Febe o vont d'e wele,
Pevar o tougen Febe;
Febe o vont d'e wele,
Daou o selaou Febe;
Febe o vont d'e wele,
Unan warlerc'h Febe ?
Eur c'haz¹³⁸

4- Kazh

Job e zo marù dimerhé, hag en dé ma oè marù, éh oè guélet é ben é vonet get er hah édan er guélé? (Karnag)
Er hah, é monet édan er guélé, e oè é ben geton merhat !¹³⁹

5- Kazh

Penaos lared "eur haz gleb"
Heb lared na "kaz" na "gleb"?
Bichig, n'out ket seh.¹⁴⁰

6- Kazh

Pevar troad dindan pevar troad o c'hortoz pevar troad,
pevar troad ne zeu ket,
pevar troad a ya kuit,
ha pevar troad a chom ?
Ur c'hazh o c'hortoz ul logodenn dindan ur bank.¹⁴¹

7a- Kazh

Peseurt loen a zo an heñvelañ ouzh ur c'hazh ?
Ur gazhez.¹⁴²

---

¹³⁸ FhB1930 niv.2 p. 80, niv.4 p. 160

¹³⁹ Dih. 1939 niv.330 p. 200, niv.331 p. 215

¹⁴⁰ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 243

Comment dire "un chat mouillé",
Sans dire ni "chat" ni "mouillé"?
Minet, tu n'es pas sec. (Ploumilliau)

¹⁴¹ Skol niv.4, div. 222

¹⁴² Skol niv.4, div. 74

7b- Kazh

Piou hen euz daoulagat eur c'has, fri eur c'has, beg eur c'has, dent eur c'has, piviar eur c'has, ivinou eur c'has, kroc'henn eur c'has, ha n'ez eo ket eur c'has. (Poullan)

- Eur gaez.¹⁴³

8a-Ki

Me am-eus eur hi
E penn ma zi,
Ne zant ha ne harz
Med krafignad a ra evel eun targaz ?
Eun drezenn¹⁴⁴

8b-Ki

M'em es ur hi
é pen me zi
Ne grog na ne harh
Meit krabisat e hra èl un targarh?
Un dreizen.¹⁴⁵

9- Ki

Petra zo heñvel deuz eur hi
Ha n'eo ket eur hi? Eur giez¹⁴⁶

10- Ki

Daou o toulla,
Daou o talc'hen da doulla,
Daou o sellet toulla,
Unan o fess' toulla,
Daou o chilou toulla. (Ploare)
Eur c'hi.¹⁴⁷

---

¹⁴³ L-F. Sauvé, 131

Qui a les yeux d'un chat, le nez d'un chat, la gueule d'un chat, les dents d'un chat, les pattes d'un chat, les griffes d'un chat, la fourrure d'un chat, et n'est pas un chat ?

- Une chatte. (Cf. E. R., 383. – Fanch-Cos, p. 21.)

¹⁴⁴ Brud, div. 237

¹⁴⁵ Dih 1911 niv.69 p.211, niv.70 p. 227

¹⁴⁶ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 228.

Qu'est-ce qui est semblable à un chien, Qui n'est pas un chien? Une chienne. (Ploubezre)

¹⁴⁷ RC IV, niv.33a. Deux qui creusent, Deux qui continuent à creuser, Deux qui regardent creuser,

Un qui sent creuser, Deux qui écoutent creuser.

- Un chien. (Ses pattes de devant, ses pattes de derrière, ses yeux, son nez et ses oreilles.)

11- Ki

N'ouzout ket pelec'h ema toull ar c'hi e-ti ar person.
Dindan e lost.¹⁴⁸

12- Ki

Pe sort boull a ra aoun d'al laer?
Eur bouldog¹⁴⁹

13a- Ki

Pegeid a zo etre an tommder hag ar yenion (yenijenn) ?
Hed ur c'hi : ur c'hi a vez tomm e revr ha yen e fri.¹⁵⁰

13b- Ki

Pegeit zo etre an tommder hag ar yenion ewid eur hi?
Teus ket med boutañ eur biz 'barz e fri
Hag egile 'barz e henou
A dapi 'ne(z)e o-daou
N'eus ket med daou viz, neuze.¹⁵¹

13c- Ki

Pegeit zo etre ar yenion hag an dommder?
Keit a zo etre fri ar hi hag e reor.¹⁵²

13d- Ki

Pegeit zo etre an hañv hag ar goañv?
Hirded ar c'hi : lak da viz e toull e reor hag eun all war beg e fri
Hag a weli.¹⁵³

---

¹⁴⁸ J. Gros p.334 .Tu ne sais pas où est le trou du chien chez le curé? Sous sa queue.
(On peut traduire toull ar c'hi par *la niche du chien*, ce qui rend la question plus difficile).

¹⁴⁹ Martin 93

¹⁵⁰ J. Gros p. 334. Quelle distance y a-t-il entre la chaleur et le froid ? La longueur d'un chien : un chien a le derrière chaud et le nez froid.

¹⁵¹ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 238

Combien y a-t-il entre la chaleur et le froid pour un chien? Tu n'as qu'a lui fourrer un doigt dans le nez, Et l'autre dans la bouche Et tu les auras tous les deux. Il n'y a donc que deux doigts. (Mantallot) (jeu de mots entre les 2 sens possibles de **daou viz**, 2 doigts et 2 mois, ce qui suggère à la fois la durée et la longueur)

¹⁵² D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 238

Quelle distance y a-t-il entre le froid et le chaud? Autant qu'entre le nez du chien et son derrière. (Ploubezre)

¹⁵³ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 238

Quelle distance y a-t-il entre l'été et l'hiver? La longueur d'un chien: tu n'as qu'a lui mettre un doigt dans le cul et un autre sur le bout du nez, Et tu verras. (Plougasnou)

14a- Ki

Petra en deu dra ieinan e zo édan en daol épad pred?
Fri er hi ha glin er mestr.¹⁵⁴

14b- Ki

Petra eo an daou zra yena a zo en ti? (Vourc'h Wenn)
Penn daoulin an ozac'h ha fri ar c'hi.¹⁵⁵

14c- Ki

Petra eo yena daou dra zo en ti? (Guinevez)
Penn-glin an ozac'h ha fri ar c'hi.¹⁵⁶

14d- Ki

Petra eo yenañ daou dra a zo en ti ?
Penn-glin an ozac'h ha fri ar c'hi.¹⁵⁷

15- Ki

Pegoulz ez a ar chas d'an iliz ?
Pa vez digor an nor.¹⁵⁸

16a- Ki

Perag e tro ar hi teir gwech a-raog kousked?
Dre ma ne gav penn ebed d'e wele.¹⁵⁹

16b- Ki

Perak e tro ar c'hi teir gwech a-raok kousket ?
Dre ma ne gav penn ebet d'e wele.¹⁶⁰

---

¹⁵⁴ Dih. 1938 niv. 327 p. 135, niv.328 p. 151.

¹⁵⁵ FhB 1926 niv.2 p. 80, niv.3 p. 120

¹⁵⁶ FhB 1931 niv.11 p. 440, niv.12 p. 482

¹⁵⁷ Skol niv.4, div. 112

¹⁵⁸ Skol niv.4, div. 88

¹⁵⁹ Brud, div. 235

¹⁶⁰ Skol niv.4, div. 209

16c- Ki

Perak é tro er hi tèr gueh kent kousket?
Rak ne gav pen erbet d'é huélé.¹⁶¹

16d- Ki

Perak é tro er hi ter gueh kent kousket? (Neulieg)
Rak ne houi ket émen é ma pen é hulé.¹⁶²

17a- Koad/loen

Bev a-raok,
Marv er c'hreiz,
Badeziant war-lerc'h ?
Ar marc'h, an alar, ar paotr.¹⁶³

17b- Koad/loen

Blenchou bevin, griou houarn, eur c'horf koat hag eul lost kristen. (Poullan)
- Ar c'holeou deuz ann alar hag al labourer douar.¹⁶⁴

18a- Koad/loen

Koad er c'hreiz ha kig en daou du ?
An ejoned ouzh ar c'harr.¹⁶⁵

18b- Koad/loen

Kreiz biù ha deu gosté marù?
Ur jau étre en deu vrankard¹⁶⁶

18c- Koad/loen

Kreiz biù ha deu gostè marù?
Ur jao étre en diù oallen¹⁶⁷

---

¹⁶¹ Dih.1942 niv.369 p. 41, niv.370 p. 51

¹⁶² Dih.1912 niv.90 p. 178, 1913 niv.92 p. 219

¹⁶³ Skol niv.4, div. 261

¹⁶⁴ L-F. Sauvé, 51

Extrémities de viande de bœuf, coutures de fer, un corps de bois et une queue chrétienne.
- Les bœufs à la charrue et le laboureur (qui conduit l'attelage). (Cf. Mél., 97, col. 261.)

¹⁶⁵ Skol niv.4, div. 128

¹⁶⁶ Dih. 1906 niv.15 p. 250, niv.16 p. 271

¹⁶⁷ Dih. 1941 niv.360 p. 286, niv.361 p. 296

18d- Koad/loen

Biù é kreiz, marù doh en deu gosté. Petra é?
Ur jao étre en diù oalen-gar.¹⁶⁸

18e- Koad/loen

Koad ar c'hreiz ha kig ann daou du. (Ploneve)
- Ann ejennet ouz ar c'harr.¹⁶⁹

18f- Koad/loen

Daou gostez koat hag ho c'hreiz kig. (Huelgoat)
Eur marc'h e limon.¹⁷⁰

18g- Koad/loen

Kreiz biw ha deu gosté marw?
Karr ronsèd.¹⁷¹

18h- Koad/loen

Daou gostez koad hag o c'hreiz kig.
Eur marc'h el limon.¹⁷²

18i- Koad/loen

Daou gostez koad hag en o c'hreiz kig ?
Ur marc'h el limon.¹⁷³

19- Marc'h

Dek troad ha tri benn,
Toull e rer war lein e gein?
Eun den war eur gazek pa ve ebeul gant homa.¹⁷⁴

---

¹⁶⁸ Dih.1943 niv.384 p. 280, niv.385 p. 287

¹⁶⁹ L-F. Sauvé, 50

¹⁷⁰ RC IV,49.

Les deux côtés de bois et le milieu de chair. - Un cheval au brancard d'une voiture.

¹⁷¹ RTP nov. 1890 t.V p. 666. Milieu vivant et les deux côtés morts ? - Une charette attelée d'un cheval.

¹⁷² SAV 22/35, 23/81

¹⁷³ Skol niv.4, div. 127

¹⁷⁴ Taldir, 8

20- Marc'h

Eun dip ha dapez
Eur wink ha winkez,
Eun tonton besk
O redek en o mesk?
- Eur marc'h-kalloc'h o pignat war eur gazek.
Pe
'-Eur gwiader o labourat war e stern.¹⁷⁵

21a- Marc'h

Kant e fichein
Pear é skoein?
Lost ur jao hag é bear troed a p'en dé doh um zigelioñnein.¹⁷⁶

21b- Marc'h

Kant o ficha
Pevar o lopa. (St Noug)
Eur marc'h oc'h en em zigeilhena; e lost o ficha hag e bevar droad o lopa.¹⁷⁷

21c- Marc'h

Kant o ficha
Pevar o lopa. (Plouneour-Trez)
Divesker ha lost eur marc'h¹⁷⁸

22- Marc'h

Eun tousek bridet war lein ann erw,
Touzet he benn, touzet he reor,
Tremenet dre ar pout mitonn,
Malet gant ar vilin askorn. (Langoad)
- Koc'h marc'h pe vioc'h.¹⁷⁹

---

¹⁷⁵ Taldir, 42

¹⁷⁶ Dih.1921 niv.116 p. 208, niv.117 p. 224

¹⁷⁷ FhB 1920 niv.12 p. 384, niv.13 p. 406

¹⁷⁸ FhB 1922 niv.10 couv. p. 5, niv.12 p. 383

¹⁷⁹ L-F. Sauvé, 127

Un crapaud attaché sur un sillon,
Sa tête est tondue et son c.. aussi;
Il a passé par la marmite à mitonner,
Après avoir été moulu par le moulin à os.
- Du crottin de cheval ou de la bouse de vache.

23- Marc'h

Nebeutañ tra a weler er foar ?
Kezeg sparlet, moc'h dipret.¹⁸⁰

24a- Marc'h

Pevar 'pastouillad er fank
Eur skubelell hag eur bank?
Ul loen kezeg.¹⁸¹

24b- Marc'h

Peder bah fang
Ur chubelen hag ur bank?
Ur jau¹⁸²

24c- Marc'h

Peder baz-fank, ur skubellenn hag ur bank?
Ur gazeg¹⁸³

24d- Marc'h

Peder baz-frañs hag ur frañserez, toull ar varrenn-houarn hag un diskargerez?
Ar gazeg, he feder gar, he lost, he genou hag he revr.¹⁸⁴

24e- Marc'h

Pevar pil-fank,
Ur skubellenn hag ur bank ?
Ur marc'h : treid, lost ha kein.¹⁸⁵

---

¹⁸⁰ Skol niv.4, div. 262

¹⁸¹ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 218

Quatre qui patagent dans la boue

Un balai et un banc?

Un cheval. (Le Vieux-Marché)

¹⁸² Dih.1906 niv.9 p. 162, niv.10 p. 167

¹⁸³ J. Gros p.333

¹⁸⁴ J. Gros p.333

Quatre bâtons à franges et une frangeuse, le trou de la barre de fer et une déchargeuse ?

Les quatre jambes d'une jument, sa queue, sa bouche et son derrière.

¹⁸⁵ Skol niv.4, div. 144

24f- Marc'h

Pevar pill-fank,
Err skubelen hag eur bank ?
Eur marc'h (e dreid, e lost, e gein).¹⁸⁶

25- Marc'h

Petra e ia dér chil dér marhad ?
- Hoarn ur jau.¹⁸⁷

26- Marc'h

Piv a ya a-dreuz d'ar marc'had ?
ar sac'h war gein ar marc'h.¹⁸⁸

27a- Marc'h

Petra 'z eo ann hevala tra deuz penn eur marc'h er prenestr ? (Ar Faou)
- Penn eur gazez.¹⁸⁹

27b- Marc'h

Petra a zo an heñvelañ ouzh penn gwenn ur gazez,
E prenestr an ti kozh e kastell Kervadeg ?
Penn gwenn ur marc'h.¹⁹⁰

27c- Marc'h

Petra a zo heñvel ouzh hern a-raok ur marc'h ?
Hern a-raok ur gazez.¹⁹¹

---

¹⁸⁶ Taldir, 137

¹⁸⁷ RTP p.666

Qu'est-ce qui va à reculons au marché ?

- Le fer du cheval.

¹⁸⁸ Skol niv.4, div. 38

¹⁸⁹ L-F. Sauvé, 130

Qu'est-ce qui ressemble le plus à une tête de cheval à une fenêtre ? (Le Faou)

- La tête d'une jument.

¹⁹⁰ Skol niv.4, div. 104

¹⁹¹ Skol niv.4, div. 67

28a- Marc'h/prad

Me 'roy dit daou devez reoreg
Ma roez din da vachin douzet da lakaad ma loen bleweg?
Eur hemener 'neva c'hoant da lakaad e gazeg 'barz prad eur menajer.¹⁹²

28b- Marc'h/prad

Prestet d'in-me ho tra douzet
Da lakat va zra blenvek;
Me roio d'hoc'h tri devez reorek. (Primelin)
Eur foennek, eur marc'h ha tri vi.¹⁹³

28c- Marc'h/prad

Prestit din ho tra touzet,
Da lakaat va zra blevek,
Ha ma a roio deoc'h labour tri devezh ?
Ur prad, ur parc'h¹⁹⁴ ha tri vi.¹⁹⁵

28d- Marc'h/prad

Prest d'in me da dra douzet
Da lakât va loan bleveg
Ha me a raio d'it tri dervez pleget.
Prest d'in da brad da lakât va bioc'h ha me a raio d'id tri dervez griat.¹⁹⁶

28e- Marc'h/prad

Prest d'in-me da dra douzet,
Da lakât va loen blevek
Ha me raio d'it tri dervez pleget. (St Nic)
Prest d'in da brad da lakât va beoc'h da beuri ha me 'raio d'it tri dervez gwriat.¹⁹⁷

---

¹⁹² D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 223

Je te donnerai 2 jours sur le derrière, Si tu me donnes ta machine tondue pour mettre mon animal poilu?
Un tailleur qui voulait mettre sa jument sur le pré d'un paysan. (Ploubezre)
(en échange de la pâture il offrait 2 journées de travail "sur le derrière", allusion à la posture des tailleurs).

¹⁹³ RC IV,39 [cf ER, 37]

Prêtez-moi votre tondu, Pour y mettre mon poilu;
Je vous baillerais trois journées de c.. (Primelin)
- Un pré, un cheval et trois œufs.

¹⁹⁴ Ret eo lenn « marc'h »

¹⁹⁵ Skol niv.4, div. 259

¹⁹⁶ FhB 1912 niv.12 p. 378, 1913 niv.1 p. 31 (Digaset gant A. Spagnol, euz Gwitevede)

¹⁹⁷ FhB 1926 niv.3 p. 120, niv.4 p. 160

28f- Marc'h/prad

Prest din da dra touzet da lakaad ma loen bleveg ha me a ray dit tri devez pleget?
Ar c'hemener a c'houlenn ur prad da lakaad e vuoc'h hag a baeje gand tri devez labour.¹⁹⁸

29- Niver

Mont e ran d'ar foar gant daou zek brid; prena e ran naontek marc'h; lakat e ran eur brid war
pep marc'h, hag e jomm eur brid gan-in heb implic'h. (Plonevez)
- Daou zek, ugent.¹⁹⁹

30a- Seizh troad

Deu veg, beg doh beg, seih troed hag ur lost?
Ur hah é ivet én ur gokoten²⁰⁰

30b- Seizh troad

Reg-oh-beg²⁰¹, seih paù hag ul lost? (Baud)
Ur hah é ivet én ur potarn.²⁰²

30c- Seizh troad

Deu veg, beg-oh-beg, seih troed hag ul lost?
Ur hah éh ivet én ur potarn troèdek²⁰³

30d- Seizh troad

Geno ouz keno, seiz troad hag eul lost.
Eur c'has 'lipan po-fer. (Trevereg)²⁰⁴

---

¹⁹⁸ J. Gros p.329

¹⁹⁹ L-F. Sauvé, 158

Je vais à la foire avec *deux dix* brides; j'achète dix-neuf chevaux; je mets une bride à chacun et il m'en reste une sans emploi. (Plonévez-Forzay)

- Deux (fois) dix vingt. (Daouzek, 2 + 10 = 12, et daou zek, 2 x 10 = 20.)

²⁰⁰ Dih. 1906 niv.14 p. 233, niv.15 p. 250

²⁰¹ Ret eo lenn' beg'

²⁰² Dih. 1910 niv.55 p. 11, niv.56 p. 31

²⁰³ Dih. 1941 niv.358 p. 243, niv.359 p.258

²⁰⁴ Mélusine XI, page 205 – E.E.

Bouche à bouche, sept pieds et une queue. (Devine!) Un chat qui lèche une marmite.

30e- Seizh troad

Seiz troad, peder skouarn hag eul lost. (Perwenan, E.E.)

Eur c'hochon bihan (pe eul loen all bennaket) o tibin bouet e-barz eur pout houarn.²⁰⁵

30f- Seizh troad

Deu vêg, bêg doh bêg, seih troèd hag ur lost?

Un hoh é ivet en ur marmitt.²⁰⁶

30g- Seizh troad

Seizh troad, daou veg hag ul lost ?

Ur c'hazh o lipat ur pod-houarn.²⁰⁷

30h- Seizh troad

Genou deuz genou, seiz troad hag eul lost?

Eul loen-kezek oc'h eva dour deuz eur pouthouarn tribiz.²⁰⁸

30i- Seizh troad

Genoù en genoù, seizh troad hag ul lost ?

- Ar porc'hell o tebriñ er pod-houarn.²⁰⁹

31a- Tri

Petra en tri zra diésan de gas d'er foér?

Ur hi hemb trolal

Un hoh hemp hohal

Ur plah iouank hemp fichal.²¹⁰

31b- Tri

Petra é en tri zra diésan de gas d'ur foér?

Ur hi hemp harhal, ur penmoh hemp skroénjal (grogner), ur plah hemb konz.²¹¹

---

²⁰⁵ RC IV, 65, Cf. Mél., 92, col. 261 - E.R., 42.

Sept pieds, quatre oreilles et une queue.

- Un petit cochon (ou quelque autre animal) mangeant dans une marmite. (Penvénan)

²⁰⁶ RTP nov 1890 t.V p.666

Deux bouches, l'une contre l'autre, sept pieds et une queue ? - Un chat buvant dans une marmite.

²⁰⁷ Skol niv.4, div. 201

²⁰⁸ Taldir, 41

²⁰⁹ Tro ma c'hanton p. 214

²¹⁰ Dih 1909 niv.54 p. 370, 1910 niv.55 p.11

²¹¹ Dih 1921 niv.117 p. 224, niv.118 p. 230

31c- Tri

Pere eo an ti zra diesa da gas d'ar foar
Eur c'hi heb trottal
Eun oc'h heb oc'hal
Eur plac'h yaouank heb fic'hal.²¹²

31d- Tri

Petra eo an tri dra diesa da gas da eur foar?
Chas heb harzal; moc'h hep oc'hal; merc'hed heb fic'hal.²¹³

31e- Tri

Petra eo an tri zra diesan da gas d'ar foar?
Eur pemoc'h (respet d'eoc'h) hep diroc'hal; eur c'hi hep trottal, ha diou vaouez hep kozeal.²¹⁴

31f- Tri

Pere eo an tri rouesañ tra a wel ar c'hantonier oc'h ober hent ?
div vaouez hep kaozeal,
ur pemoc'h hep roc'hal,
hag ur c'hi hep trottal.²¹⁵

---

²¹² FhB 1909 niv.4p127, niv.5 p159

²¹³ FhB 1920 niv.16 p. 480, niv.17 p. 503 (Y. Guiot, Goulc'hen)

²¹⁴ Martin 30

²¹⁵ Skol niv.4, div. 264

Loened porzh an atant

32- Kanig

Petra na ev nemet dour hag a gerz bepred d'an treuz ?
Eur C'hannig.²¹⁶

33a- Ki / louarn / ...

Dipa-Dipa, loenig kerc'h
Lamm al lidig war e lerc'h
Panevet ar c'himpa hag ar c'hampa
E oa tapet kripa-krapa??
-Loenig-kerc'h, kripa-krapa = ar yar
Al lidig = al louarn
Ar c'himpa pe ar c'hampa = ar c'hi.²¹⁷

33b- Ki / louarn / ...

Skripa-skrapa war ar herh
Lipa-lapa war he lerh,
Paneverd da Houpa-hapa,
A oa debret ar skripa-skrapa
Gand al lipa-lapa ?²¹⁸

33c- Ki / louarn / ...

Ripa-rapa warlerc'h kripa-krapa, panefe da chilpa-chalpa oa debret kripa-krapa gant ripa-rapa?
Piou int?²¹⁹

---

²¹⁶ Martin, 32. Qu'est-ce qui ne boit que de l'eau et qui marche toujours de travers.

²¹⁷ AL LIAMM niverenn 7, Meurzh-Ebrel 1948, p. 66

²¹⁸ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 233

Gratte-gratte sur l'avoine

Croque-croque sur ses traces

Sans aboie-aboie

La gratte-gratte aurait été mangée

Par le croque-croque?

Une poule, un renard et un chien. (Plouaret)

²¹⁹ Feiz ha Breiz ar Vugale, niv.21, mezeven 1935, p. 143

33d- Ki / louarn / ...

Kripa krapa etouez ar c'herc'h;
hilpa hilpa war e lerc'h;
panefe ar halpa halpa e vije tapet kripa krapa gant ar hilpa hilpa! (St Yan Trolimon)
Ar c'hillog, al louarn hag ar c'hi.²²⁰

33e- Ki / louarn / ...

Ripa-rapa warlerc'h Kripa-Krapa, panefe da chilpa-chalpa oa debret kripa-krapa gant ripa-rapa? (Plogoneg)
Al louarn, ar yar hag ar c'hi.²²¹

33f- Ki / louarn / ...

Ripa-rapa war-lerc'h Kripa-krapa,
Panevefe da Chilpa-chalpa,
E oa bet debret Kripa-krapa gant Ripa-rapa ?
Al louarn, ar yar hag ar c'hi.²²²

33g- Ki / louarn / ...

Skripa-skrapa war ar c'herc'h,
Lipa-lapa war e lerc'h,
Paneve da Hipa-hapa,
E vije bet debret Skripa-skrapa gant Lipa-lapa ?
Ar yar, al louarn, ar c'hi.²²³

33h- Ki / louarn / ...

Kripa-krapa war ar c'herc'h,
Lipa-lapa war he lerc'h.
Panevert (*panevet*) d'ar c'hipa-c'hapa
'Oa bet tapet kripa-krapa.
- Ar yar war ar c'herc'h,
Al louarn war he lerc'h.
Ma ne vije ket bet arriet ar c'hi
E oa tapet ar yar.²²⁴

---

²²⁰ FhB 1923 niv.3 p. 120, niv.4 p. 159

²²¹ FhB 1935 niv.6 p. 261, niv.7 p. 305

²²² Skol niv.4, div. 237

²²³ Skol niv.4, div. 263

²²⁴ Tro ma c'hanton (Eus Montroulez, 1943) p. 212

34a- Ki / louarn / ...

Pevar emaint o redeg an eil war-lerh egile :

An eil a zebr ar henta,

An trede a zebr an eil,

Hag ar pevare a zebr anezo oll ?

Eur had, eul louarn, eur hi hag eur bleiz.²²⁵

34b- Ki / louarn / ...

Pevar emaint o redek ann eil warlerc'h egile : ann eil a zreb ar c'henta, ann dride a zreb ann eil, hag ar pevare a zreb anezho holl. (Ploare)

Eur gad, eul louarn, eur c'hi hag eur blei.²²⁶

34c- Ki / louarn / ...

Pevar emaint o redek an eil war-lerc'h egile : an eil a zebr ar c'henta, an trede a zebr an eil, hag ar pevare a zebr anezo holl.

Eur c'had, eul louarn, eur c'hi hag eur bleiz.²²⁷

34d- Ki / louarn / ...

Pevar emaint o redek an eil war-lerc'h egile :

An eil a zebr ar c'hentañ,

An trede a zebr an eil,

Hag ar pevare a zebr anezho holl ?

ur c'had, ul louarn, ur c'hi hag ur bleiz.²²⁸

35a- Kilhog

Ar beg-askorn a zivun an den kousket;

An den kousket a zivun ar c'horf heb ene;

Ar c'horf heb ene a zivun an den kousket;

An den kousket a gerz dreist ar re varo,

Da vont e korf e vamm da zibri korf e dad.

Ar c'hilhog a zivun ar c'holc'her, a zivun ar beleg.²²⁹

---

²²⁵ Brud, 247

²²⁶ RC IV,38

Quatre sont à courir les uns après les autres : le second dévore le premier, le troisième dévore le second, et le quatrième les dévore tous. (Ploaré)

- Un lièvre, un renard, un chien et un loup.

²²⁷ SAV 26/92 27/58

²²⁸ Skol niv.4, div. 257

²²⁹ KarV niv.78 (30-08-1914)

35b- Kilhog

Ar beg karn a ziveun ann den hanter-varo;ann hantar-varo a ziveun ar c'horf heb a ene; ar c'horf heb a ene a ziveun ann den hantar-varo a ia e kov he vamm da zribi he dad. (Ploare)
Ar c'hok a ziveun ar c'holc'her; ar c'holc'her a vrall ar c'hloc'h; ar c'hloc'h a ziveun ar belek a ia d'ann ilis da gommunia.²³⁰

35c- Kilhog

Ar bek askourn a zifun an den kousket,
An den kousket a zifun ar c'horf heb ene
Ar c'horf heb ene a zifun ar den kousket;
An den kousket a gerz dreist ar re varo
Da vont e korf ha²³¹ vamm, da zribi korf he dud.
Ar c'hillog a zifun ar belek, etc.²³²

35d- Kilhog

Ar c'horf hep ene pa gomz a lak ar c'horf gant ene da sevel,
Ar c'horf gant ene pa sav a ya da di e vamm hag a zebr e dad?
Ar sakrist o vont da seniñ ar c'hleier d'ober d'ar person sevel ha monet d'an iliz da lavarout an oferenn.²³³

36a- Kilhog

N'on ked roue, hag e tougan kurunenn,
N'on ked marheg ha koulskoude em-eus kentrou,
N'on ked skrivagner hag e tougan eur bluenn,
N'on ked keginer hag e roan da zebri?
Ar hillog.²³⁴

---

²³⁰ RC IV, 118a - Cf. Mél. 26, col. 256 - E.R., 272.

Le bec de corne réveille l'homme à demi-mort; le demi-mort réveille le corps sans âme; le corps sans âme réveille l'homme à demi mort qui va dans le ventre de sa mère pour y manger son père.

- Le coq réveille le bedeau; le bedeau met en branle la cloche; la cloche réveille le prêtre qui se rend à l'église où il communie.

²³¹ Ret eo lenn « he »

²³² RTP t.X, janvier 1895 p. 54

Le bec d'os réveille l'homme endormi, L'homme endormi réveille le corps sans âme, Le corps sans âme réveille l'homme endormi, L'homme endormi marche par dessus les morts — Pour aller dans le corps de sa mère, manger le corps de son père.

Le coq, la cloche, le prêtre et l'église.

²³³ Skol niv.4 (31 bis), 1966, div. 310

²³⁴ Brud, 219

36b- Kilhog

N'oun ket roue, hag e tougan eur gurunen;
n'oun ket marc'heg, ha koulskoude am eus gentrou;
n'oun ket skrivanier, hag e tougan eur bluen;
n'oun ket keginer, hag e roan da zebri
Eur c'hilhog.²³⁵

36c- Kilhog

N'oun ket roue hag e tougan kurunenn;
n'oun ket marc'heg ha koulskoude em eus gentrou;
n'oun ket skrivagner hag e tougan eur bluenn;
n'oun ket keginer hag e roan da zebri.
Piv oun eta? (Milizag)
Ar c'hilhog.²³⁶

36d- Kilhog

N'oun ket roue hag e tougan eur gurunenn;
n'oun ket marc'heg ha koulskoude em eus gentrou;
n'oun ket skrivagner hag e tougan eur bleunenn;
n'oun ket keginer ha koulskoude e ran da zibri.
Eur c'hog.²³⁷

36e- Kilhog

N'on ket roue hag e tougan kurunenn,
N'on ket marc'heg ha koulskoude am eus kentrou,
N'on ket skrivagner hag e tougan ur bluenn,
N'on ket keginer hag e roan da zebriñ ?
Ar c'hilhog.²³⁸

37- Kilhog

Divin ur marvaill ?
Ur bramm kog en ur voutaill.²³⁹

---

²³⁵ FhB 1912 niv.5 p. 160, niv.6 p. 190 (digaset gant paotr an Aber, Lanildut)

²³⁶ FhB 1931 niv.7 p. 279, niv.8 p. 320

²³⁷ Martin, 44

²³⁸ Skol niv.4, div. 116

²³⁹ J. Gros p.335

Devine une merveille?

Un pet de coq dans une bouteille.

38- Kilhog

E pelec'h, en eur barrez,
ema 'tao an di enez?
E beg an tour.²⁴⁰

39a- Kilhog

Perak é lakér kentoh ur hog aveit ur iar ar veg en tour ? (Nein)
Rak pe vehé ur iar e vehé, p'en dehé dehi dovein, é vehé kollet hé uieu.²⁴¹

39b- Kilhog

Perak é hes ur hog ar lein en tour du-zé?
Rak pe vehé ur iar e vehé, a pe zovehé é torrehe en uieu.²⁴²

39c- Kilhog

Perag eo eur c'hok a lakeer war ann touriou eleac'h lakad eur iar? (Beuzek)
Abalamour ma vez lakeet eur iar, ha ma zeufe da zesvi, he viou en eur goeza a dorfe.²⁴³

39d- Kilhog

Perak e vez lakaet ur c'hilhog war beg an tour ?
Vioù ur yar a dorrfe en ur gouezhañ.²⁴⁴

39e- Kilhog

Perag zo eur c'hog war bek an tour duze?
Mar dije laket eur iar ha mar dije doet, e vije torret an ui.²⁴⁵

40a- Kilhog

Perag e vez lakêt ar c'hilhog var beg an tour?
Abalamour ma ne c'hell ket mont e unan.²⁴⁶

---

²⁴⁰ FhB 1921 niv.7 p. 3 couv, niv.8 p. 219 (E. Cavarec, Kerlouan)

²⁴¹ Dih. 1913 niv.92 p. 219, niv.93 p. 231

²⁴² Dih.1912 niv.79 p. 10, niv.80 p. 22

Diar "Diduamanchou ar bobl"

²⁴³RC IV, 147, [Fanch-Cos, p. 22 - E.R., 331]

Pourquoi met-on sur les clochers un coq au lieu d'une poule ?

- Par la raison que si l'on y mettait une poule, et qu'elle vînt à pondre, les œufs se briseraient en tombant. (Cf. Fanch-Cos, p. 22. - E. R., 331.) Beuzec-Cap-Sizun

²⁴⁴ Skol niv.4, div. 44

²⁴⁵ Taldir 80

²⁴⁶ FhB 1912 niv.12 p. 379, 1913 niv.1 p. 31 (gant Turzunel Argol)

40b- Kilhog

Perak e vez lakaet ur c'hilhog war veg an tour ?
Dre ma n'hell ket mont en e unan.²⁴⁷

41- Kilhog

Abalamour da betra n'eus ket a bavioù gant ar c'hog e beg tour an iliz ?
- N'eus mann da skrapat digant ar veleien !²⁴⁸

42- Kilhog

Peseurt kemm a zo etre ar c'hog war an tour hag ar plac'h o lakat butun ?
- Ar c'hog a dro e fri d'an avel, hag ar plac'h he revr.²⁴⁹

43a- Lapin

Maturinig a oa maro
Lahet daou goude he maro
Ha poahet dre gomzoù?²⁵⁰

43b- Lapin

Va zad hen deuz lazet ar pez ne wele ket,
Ha drebet ar pez ne oa ket ganet,
Ha poazet gant geriou. (Beuzek)
Eur vamm lapin, re vihan gant-hi, hag a oa poazet gant kaïerou koz leun a c'heriou.²⁵¹

44a- Lapin

Pidir flikez-flakez
Hag eun takon besk ?
Al lapin.²⁵²

---

²⁴⁷ Skol niv.4, div. 10

²⁴⁸ Dastumet gant Herve ar Bihan e Planiel e 1980

²⁴⁹ Tro ma c'hanton p. 213

²⁵⁰ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 240

MathurINETTE (nom donné à la hase) était morte
Deux tués après sa mort (elle avait 2 petits dans le ventre)
Cuite avec des mots (papier journal) (Canihuel)

²⁵¹ RC IV, 36

Mon père a tué ce qu'il ne voyait pas, Et mangé ce qui n'était pas né, Après l'avoir fait cuire avec des mots.
- Une lapine pleine que l'on a fait cuire au moyen de vieux cahiers couverts de mots. (Beuzec-Cap-Sizun)

²⁵² D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 236.

Quatre fic-flac, Et un petit lambeau de queue? Le lapin

44b- Lapin

Pidir flikez-flakez

Hag eun takon besk. (Douarnenez)

Al lapin.²⁵³

44c- Lapin

Peder flikez-flakez, hag un takon besk ?

Ar c'houlin.²⁵⁴

45a- Niver

Salud d'e-hoc'h, tregont penn-gwazi !

- Salokraz, emez-ho, n'edomp ket tregont penn-gwazi : hor c'hem'nt hag hon hanter-kem'nt ha nin a rafe tregont penn-gwazi. (Tregarantek)

- Daouzek.²⁵⁵

45b- Niver

Me ho salud, tregont a wai !

- Salud-kroas, 'me ar gars braz, ni n'emom ket tregond a wai : om c'hement hag om hanter-kement ha ni, ne raem nemet tregont a wai. (Langoat)

- Daouzek.²⁵⁶

---

²⁵³ RC IV, 32

Quatre flic-flac

Et un petit lambeau de queue. (Douarnenez)

- Le lapin.

²⁵⁴ Skol niv.4, div. 259bis

²⁵⁵ L.-F. Sauvé, 160a

Je vous salue, trente oies !

- Sauf votre respect, répondent-elles, nous ne sommes pas trente oies : notre entier, la moitié de notre entier et nous, ferions trente oies. (Trégarantec)

- Douze ($2x + x/2 = 30$.)

²⁵⁶ L.-F. Sauvé, 160b – E.E.

Je vous salue, trente oies !

- Sauf votre grâce, dit le grand jars, nous ne sommes point trente oies : notre quantité, et la moitié de notre quantité et nous, nous ne faisons que trentes oies.

- Douze.

46a- Ruskenn

- Eunn tiik plouz, eur saoiik mein,
Am beuz c'hoaz, Eginanerien,
Hag enn han oc'hpenn kant mil kel,
Hag enn ho kant mil demezel.
Mar d-oc'h 'vit gout petra reont-hi,
C'hui po grad-vad ha kefridi.
- Gand ho krad-vad ha kefridi,
Ni ielo tre 'barz enn ho ti;
Ar re-ze a zo ho kwenan,
A c'houl rei d'e-omp hon eginan.²⁵⁷

46b- Ruskenn

Tük²⁵⁸ plouz, leur-zi mein
toen mouded war e gein,
kanaouen tro-war-dro
'pad m'ema ar bleun er vro.
Eur goloen evit ar gwenan.²⁵⁹

47a- Ruskenn

Ur ganbr em es é pen me zi; kant ha mil e ia abarh ha mé n'hellan ket monet?
Ur ruchen.²⁶⁰

47b- Ruskenn

Bout zo ur gambr é pen me zi
Kant ha kant e ia énni
Ha mé n'hellan ket monet? (Karnag)
Ur rusken.²⁶¹

---

²⁵⁷ Barzaz Breiz, p. 449

- J'ai encore, étreneurs, une maisonnette couverte en chaume, avec un petit seuil de pierre,
Et elle a plus de cent mille chambres où il y a plus de cent mille demoiselles;
Si vous savez dire ce qu'elles font, votre demande sera bienvenue.

- Notre demande sera donc bienvenue et nous allons entrer chez vous :
Ces demoiselles-là sont vos abeilles qui veulent qu'on nous donne notre étrene.

²⁵⁸ Lenn tiik ?

²⁵⁹ FhB 1920 niv.13 p. 408, niv.15 p. 455 (Cath.Bourry, Plogastel-St-Germen)

²⁶⁰ Dih. 1907 niv.26 p. 432, niv.28 p. 443

²⁶¹ Dih.1939 niv.339 p. 338, niv.340 p. 346

47c- Ruskenn

Bez' ez eus ur gambr e penn va zi,
Kant ha kant a ya enni,
Ha me n'hellan ket mont ?
Ur ruskennad wenan.²⁶²

48a- Ruskenn

E-kichenn du-mañ ez eus eur maner,
A zo diwalled mad diouz al laer,
Ha n'eo ked gand eur hi eo c'hoaz,
Me a lavaro deoh goude warhoaz ?
- Eur gestenn gand gwenan.²⁶³

48b- Ruskenn

E-kichen du-mañ ez eus ur maner,
A zo diwallet-mat diouzh al laer,
Ha n'eo ket gant ur c'hi eo c'hoazh,
Me a lavaro deoc'h goude warc'hoazh ?
Ur gestenn gant he gwenan.²⁶⁴

49a- Ruskenn

Eun ti plouz
Leun a drouz?
Eur ruskenn gwenan.²⁶⁵

49b- Ruskenn

Eun tiik plouz
Leun a drouz.
Eur gestad wenan.²⁶⁶

---

²⁶² Skol niv.4, div. 174

²⁶³ Brud, 218

²⁶⁴ Skol niv.4, div. 111

²⁶⁵ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 217

Une maison de paille

Très bruyante?

Une ruche. (Mellionnec)

²⁶⁶ FhB 1921 niv.10 p.277, 1922 niv.1 p. 32 (Mari Floc'hlay, Gouezec)

50- Ruskenn

Hag anaout a rit eur c'hastel,
Zo ennan meur a zimezel,
N'int ket holl euz ar chentilla,
Mes traou a reont euz ar gwella?
Ar gwenan.²⁶⁷

51- Ruskenn

Petra ann ti a ve komanset dre lein da gentan? (Kemper-Goezennek)
Eur ruskenn-wenann.²⁶⁸

52a- Ruskenn

Me am-eus eur wezennig frank
Hag a zo enni mil brank,
Hag eun neizig e peb brank,
Hag eun evnig e peb neiz,
Ha pa ganont e kanont oll en eur vouez ?
- eur ruskennad gwenan.²⁶⁹

52b- Ruskenn

Me m'eus eur wezennig krank-krank
Hag a zo enni mil brank
Hag eun neizig e pep brank
Hag eun evnig e pep neiz,
Ha pa ganont, e kanont holl en eur vouez.
- Ar ruskenn.²⁷⁰

52c- Ruskenn

Ur wezenn e penn ma zi, mil brank enni, un neiz war bep brank, un evn e pep neiz, pa ganont
e kanont toud en ur vouez ?
Ur goloënn wenan.²⁷¹

---

²⁶⁷ FhB 1920 niv.9 p. 288, niv.10 p. 319 (I.Kerjean, Lokournan)

²⁶⁸ RC IV, 83, E.E.

Qu'est-ce que la maison que l'on commence par le fâite ? (Quimper-Guézennek)

- Une rûche.

²⁶⁹ Brud, 232

²⁷⁰ Feiz ha Breiz ar Vugale, niv.59, 10.7.1938, p. 3

²⁷¹ J. Gros p.334

Un arbre au bout de ma maison, qui a mille branches, un nid sur chaque branche, un oiseau dans chaque nid,
quand ils chantent, ils chantent tous d'une même voix (à l'unisson) ?
Une ruche (d'abeilles).

52d- Ruskenn

Me am eus ur wezennig frank
Hag a zo enni mil brank,
Hag un neizig e pep brank,
Hag un evnig e pep neiz,
Ha pa ganont e kanont holl en ur vouez ?
Ur ruskennad gwenan.²⁷²

52e- Ruskenn

Un ti bihan a-dreñv va zi,
Rannet e mil ha mil ti,
E pep ti neizioù e-leizh,
Ul labousig e pep neiz,
Pa gan unan anezho,
E kanont holl war-un-dro ?
Ur gestennad wenan.²⁷³

53- Ruskenn

Petra a ra an dro d'ar c'hoad (d'ar wezenn) hep mont e-barzh ?
Ar rusk.²⁷⁴

54- Ruskenn

Un tiig-plouz, un treuzoù mein,
Ur gazeliad plouz war al lein ?
Ur ruskenn.²⁷⁵

55a- Vi

Duvun a doler a-dreist ann ti
Ha pe glasker, 'gaer tri. (Treverek)
Eun û, pen é gwir eman ar bluskenn, ar gwenn hag ar melen-û.²⁷⁶

---

²⁷² Skol niv.4, div. 140

²⁷³ Skol niv.4, div. 251

²⁷⁴ Skol niv.4, div. 16

²⁷⁵ Skol niv.4, div. 185

²⁷⁶ RC IV, 46 b - E.E.

Devine ce qu'on jette par-dessus la maison, et quand on cherche, on en trouve trois ? (Trévéréec)
- Un œuf, puisqu'il y a la coque, le blanc et le jaune.

55b- Vi

Divin a skoi dreist an ti ?
Pa hin da klask e kavin tri?
Eunn u.²⁷⁷

55c- Vi

Divin ha dolan dreist an ty
Pac'han d'he glask he kavan try?
An u.²⁷⁸

56a- Vi

A-dreist ma zi unan a daolan,
Da glask pa 'z an, tri a gavan?
Eur vi.²⁷⁹

56b- Vi

Sko eun dra dreist an ti
Pah i da weled a gavi tri?
Eun u.²⁸⁰

56c- Vi

Unan taolet dreist an ti
Pa 'z aer en tu all e kaver tri? (Konk-Leon)
Eur vi.²⁸¹

56d- Vi

Eun dra 'meus taolet dreist an ti
P'oun aet d'e glask e kavan tri?
Eur vi.²⁸²

---

²⁷⁷ RTP janvier 1895 t.X p. 55 (variante de Tréguier)

²⁷⁸ RTP t.VII, juin 1892, p. 342

Devine ce que je jette par-dessus la maison,
Quand je vais le chercher, je trouve trois?

L'œuf. On trouve la coque, le blanc et le jaune. (G. Le Calvez, Pays de Tréguier)

²⁷⁹ Brud, 230

²⁸⁰ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 217

Jette une chose par-dessus la maison
quand tu iras voir tu en trouveras trois? Un œuf.

²⁸¹ FhB 1927 niv.3 p. 7 couv., niv.6 p. 7 couv.

²⁸² FhB 1927 niv.4 p. 7 couv., niv.6 p. 7 couv.

56e- Vi

Unan a sköan dreist an ti;
pa'z an da glask e kavan tri?
Un ui (ar gogenn, ar gwenn hag ar melen).²⁸³

56f- Vi

A-dreist va zi unan e dolon,
Da glask pa iaon, tri e gaon. (Poullan)
Eur vi.²⁸⁴

56g- Vi

A-dreist va zi unan a daolan,
Da glask pa 'z an, tri a gavan.
Eur vi.²⁸⁵

56h- Vi

A-dreist va zi unan a daolan;
Da glask pa 'z an, tri a gavan ?
Ur vi.²⁸⁶

57a- Vi

Me daol eun dra dreist an ti;
En tu-all e kavan tri. (Joseph le Roux, Kastel-Paol)
Eur vi.²⁸⁷

57b- Vi

Me a daol eun dra dreist an ti
Hag en tu all e kavan tri. (Guipavas)
Eur vi taolet dreist an ti a dorr hag e kaver tri : ar gwenn, ar melen hag ar c'hloz.²⁸⁸

---

²⁸³ J. Gros p.330

J'en jette...

²⁸⁴ RC IV,46 - E.R., 63

Par-dessus ma maison je jette un;

Quand je vais chercher, je trouve trois.

- Un œuf. (Poullan)

²⁸⁵ SAV 22/35, 23/81

²⁸⁶ Skol niv.4, div. 126

²⁸⁷ FhB 1920 niv.13 p. 408, niv.15 p. 455

²⁸⁸ FhB 1922 niv.7 p. 224, niv.8 p. 255

57c- Vi

Me daol eun draïg dreist va zi, pa 'z an da glask me a gav tri.
Eun ui.²⁸⁹

57d- Vi

Me Daul un dra ardran me zi
Pe ian dél hlask me grav tri?
Un ui-Chlor-guen ha melèn.²⁹⁰

57e- Vi

Me 'daol un dra dreist d'an ti,
Ha pa 'z an da glask e kavan tri?
Ar vi.²⁹¹

57f- Vi

Me a dol eun dra dreist an ti
Pa 'ch an da glask, e kavan tri ?
Eun ui (melen-ui, gwen-ui ha plusken).²⁹²

57g- Vi

Pan hen skoer dreist d'an ti
En tu all e kaver tri !
Pe
Me a daol un dra dreist d'an ti,
Pa'z an d'e glask e kavan tri ?
- Un u (*wi, ui, vi*) (ar melen, ar gwenn hag ar gogenn-vi).²⁹³

58a- Vi

Petra eo eun arbelig venn
N'e deuz nag alc'huez na prenn?
Eur vi.²⁹⁴

---

²⁸⁹ Martin 15

²⁹⁰ RTP nov. 1890 t.V p. 667

Je jette une chose par dessus ma maison, quand je vais la chercher j'en trouve trois ?

- Un œuf cassé, il donne trois choses : la coque, le blanc et le jaune.

²⁹¹ Skol niv.4 (31bis) p. 25 div.126

²⁹² Taldir 16

²⁹³ Tro ma c'hanton (dastumet gant Erwan gKonan, tro 13 vloaz) p. 210

²⁹⁴ FhB 1903 niv.1 p. 27

58b- Vi

Me am eus eun tiik bihan gwenn
Ha n'hen deus na dor na prenn [?]
Eur vi.²⁹⁵

58c- Vi

Me am eus eun armelik wenn
Ha n'he deus nag alc'houez na prenn.
Eur vi.²⁹⁶

58d- Vi

Un tñig bihan gwenn n'e-neus na dor na prenn?
Un ui.²⁹⁷

58e- Vi

Me 'm eus eun arvelig wenn (armelig)
N'he deus alvez na prenn.
Eun ui.²⁹⁸

58f- Vi

Duvun eur voestik vihan venn
N'e deuz na toull na prenn. (Treverek)
Eun û.²⁹⁹

58g- Vi

M'em euz eur ganpik (var. arbelik) venn
N'e deuz na dor na prenn. (Huelgoat)
Eur vi.³⁰⁰

---

²⁹⁵ FhB 1909 niv.5 p. 160, niv.6 p. 190

²⁹⁶ FhB 1912 niv.4 p. 128, niv.5 p. 158 (digaset gant M.F. Ollivier, Plouneour-Trez)

²⁹⁷ J. Gros p.330

²⁹⁸ Martin 43

²⁹⁹ RC IV, 44 b – E.E.

Devine un petit coffret blanc

Qui n'a ni trou ni serrure. (Trévéréec)

- Un œuf.

³⁰⁰ RC IV, 44a . J'ai une chambrette (var. une petite armoire) blanche

Qui na ni porte ni barre (pour la fermer). (Huelgoat)

- Un œuf. (Cf. E. R., 64. – Haute-Bretagne : Qui n'a ni porte ni fenêtre, et qui est plein jusqu'au faîte ?)

58h- Vi

Eur chroufrik gwenn

N'en deuz nag alc'houez na prenn?

Vi.³⁰¹

58i- Vi

Ur voestig vihan voan n'he deus na toull na krogen ?

Ur vi.³⁰²

58j- Vi

Un dra wenn

N'en deus na dor na prenn ?

- An u (vi).³⁰³

59a- Vi

En deiz all e oan e ti ma faeron,

Hag em-oa gweled daou er prizon

Lakaed heb an disterra torfed,

na gand archer, na gand den?

Ar melen hag ar gwenn er vi.³⁰⁴

59b- Vi

En deiz all 'oan bet e ti va faeron,

Hag em oa gwelet daou er prizon,

Lakaet hep an disterra torfed,

Na gand archer na gant den ebet. (Cleder)

Ar melen hag ar gwenn er vi.³⁰⁵

59c- Vi

En deiz all e oan e ti va faeron,

Hag em boa gwelet daou er prizon,

Lakaet hep an disterrañ torfed,

Na gant archer, na gant den ?

Ar melen hag ar gwenn er vi.³⁰⁶

---

³⁰¹ RTP janvier 1895 t.X p.54

³⁰² Skol niv.4, div. 131

³⁰³ Tro ma c'hanton p. 214

³⁰⁴ Brud, 245

³⁰⁵ FhB 1935 niv.10 p.318, 1936 niv.1 p.35

³⁰⁶ Skol niv.4, div. 241

60a- Vi

Me am-eus eur gambrig wenn,
A zo alhwezed en daou benn,
Ha n'eus forz petra a rin,
Ne din ked er-maez heb he zorri ?
Eur vi.³⁰⁷

60b- Vi

Me am eus eur gamprig wenn
Alc'houezet diouz an daou benn
Ha n'eus fors petra ri
N' di ket ebarz hep hen terri [?]
Eur vi.³⁰⁸

60c- Vi

Me 'm eus eur gamprig wenn
Alc'houezet en daou benn
Ne vern peseurt a ri
Ne 'z i ket 'barz hep he zerri. (Plougerne)
Eur vi.³⁰⁹

60d- Vi

Me am eus ur gambrig wenn,
A zo alc'houezet en daou benn.
Ha n'eus forzh petra a rin
Ne din ket e-barzh hep he zerrin ?
Ur vi.³¹⁰

60e- Vi

Me am meuz eur gamprig wen
Zo alc'houezet en daou benn,
Ha neuz fors petra a ri
N' ket e-barz hep terri !
Eun ui.³¹¹

---

³⁰⁷ Brud, 226

³⁰⁸ FhB 1912 niv.12 p. 379, 1913 niv.1 p. 31 (Y. Conq, Landunvez)

³⁰⁹ FhB 1925 niv.2 p. 80, niv.3 p. 120

³¹⁰ Skol niv.4, div. 154

³¹¹ Taldir, 77

61- Vi

Me 'm euz eun armellig³¹² wenn
Zo enni gwen ha melen,
Heb toul alc'houez na toull prenn?
Eur vi.³¹³

62a- Vi

M'em es ur gredansig guen, guen,
Ha cherret klos doh en deu ben?
Un ui.³¹⁴

62b- Vi

Ur gredans uen
Alhuéet kloz doh en deu ben?
Un ui.³¹⁵

62c- Vi

Ur gredans uen
Alhuéet kloz doh en deu ben?
Un ui.³¹⁶

62d- Vi

M'em euz eur ganbik vihan venn
Hag a zo alc'houeed en daou benn. (Tremeven)
- Eur vi.³¹⁷

62e- Vi

Un armell wenn,
Alc'houezet kloz diouzh an daou benn ?
Ur vi.³¹⁸

---

³¹² E Treger : eur pres

³¹³ FhB 1920 niv.11 p. 352, niv.12 p.382 (L. Kerbaol, Gwiniventer ha Jul. Cozian, Kersent-Plabennec)

³¹⁴ Dih. 1937 niv.316 p.352, niv.317 p.364

³¹⁵ Dih. 1905 niv.5 p. 85, niv.6 p. 114

³¹⁶ Dih.1937 niv.307 p.205, niv.308 p.220

³¹⁷ RC IV, 45 – E.E.

J'ai une petite chambrette blanche, Qui est fermée à clef des deux bouts. (Tréméven)

- Un œuf.

³¹⁸ Skol niv.4, div.182

63- Vi

M'em es ur variken em zi
Nen des kerlen na toul bont énni?
Un ui.³¹⁹

64- Vi

Ped vi (e Treger : ped u) poaz kalet a c'helle Rannou Trelever, krenva Tregeriad a vevas
biskoaz, da zibri pa veze voar yun ?
- An distera vi a zebro Rannou a dorro dezan e yun.³²⁰

65a- Vi

Pehini eo an dra ha seul-vui ma vez tom, seul-vui e vez fresk?
Eun dorz vara pe eur vi.³²¹

65b- Vi

Seul-vui vez freskoc'h,
Seul-vui vez tommoc'h! (Portsal)
Eur vi.³²²

66a- Vi

Petra a zalh és ar ziù flah,
Ha ne zalh ket ar er hravah?
Un ui.³²³

66b- Vi

Petra a zalc'h aes war ziv flac'h (divhar ar yar)
Ha ne zalc'h ket war ur c'hravazh?
Ur vi.³²⁴

67- Vi

Petra e zou guen en aer ha mélen ar en doar?
En ue.³²⁵

---

³¹⁹ Dih. 1910 niv.57 p. 39, niv.58 p. 55

³²⁰ FhB, Gouere 1919 niv.1 p. 32, Eost 1919 niv.2 p. 31

³²¹ FhB 1920 niv.8 p. 255, niv.9 p. 287 (René Mons, Treflaouenan)

³²² FhB 1923 niv.3 p. 120, niv.4 p. 159

³²³ Dih.1934 niv.284 p. 216, niv.285 p. 234

³²⁴ Skol niv.4, div. 274

³²⁵ RTP Mae-Mezheven 1911 t.26 p.148 (Morbihan, J. Frison)

Qu'y a-t-il de blanc dans l'air et de jaune sur la terre? L'œuf.

68a- Vi

Petra eo an naetañ tra a vez e-barzh un ti ?

- Ur vi !³²⁶

68b- Vi

Petra er mistan tra e zou é ti ur vouzen [?]

Un ui érauk men dé torret.³²⁷

68c- Vi

Petra er propan tra é ti ur vouzen?

En ui.³²⁸

68d- Vi

Petra eo an netta tra e ti eur gouillouren?

Eur vi abars m'eo torret.³²⁹

68e- Vi

Petra eo neta tra a zo e ti al loudourenn ? (Wourc'h-Wenn)

Ar vi.³³⁰

68f- Vi

Petra eo naetañ tra a vez kavet e ti ul loudourenn ?

Ur vi.³³¹

69a- Vi

Ur vrohig uen

Hep gouri na bréhegen?

Un ui.³³²

---

³²⁶ AL LIAMM niverenn 7, Meurzh-Ebrel 1948, p. 66

³²⁷ Dih. 1912 niv.85 p.105, niv.86 p. 121

³²⁸ Dih. 1934 niv.279 p.135, niv.280 p.157

³²⁹ FhB 1910 niv.6 p. 191, niv.7 p. 224

³³⁰ FhB 1931 niv.2 p. 80, niv.3 p. 160

³³¹ Skol niv.4, div. 13

³³² Dih.1944 niv.390 p. 28, niv.391 p. 39

69b- Vi

Ur vrozhiñ wenn,
Hep gwri na brec'henn ?
Ur vi.³³³

70- Vi (pemp)

Penez lodenna pemp vi etre pemp den ha c'hoaz e chomo unan war ar plad ?
- Evid lodenna pemp vi etre pemp den ha lezel unan war ar plad, me, eme F. David, a reio evellen : me a roio unan d'am zad, unan d'am mam, an trede d'am c'hoar vras, ar pevare a zalc'hin ganen hag ar pempet a jomo c'hoaz war ar plad a roin plad hag all d'am c'hoar vihan a raio evel a garo outan. En doare-ze an holl o devo bet kement ha kement ha den n'en devo tro den em glemm euz al lodenner.³³⁴

71a- Yar

- Pa d-oc'h-hu potred hag a oar,
Leret pet pluen zo er iar.
- Kement a blun a zo er iar
Ma zo stered endro d'al loar.³³⁵

71b- Yar

Pet plun a zo war ar iar ? (Huelgoat)
- Kement a blun a zo war ar iar
'Vel a steret endro d'al loar.³³⁶

72a- Yar

Pegoulz e vez ar muiañ pluñv war ar yar ?
- Pa vez ar c'hog warni.³³⁷

72b- Yar

Pegours é vè er muian a blu ar ur iar ? (Karnag)
Pe vè er hog arnehi.³³⁸

---

³³³ Skol niv.4, div. 221

³³⁴ FhB, Gouere 1919 niv.1 p. 32, Eost 1919 niv.2 p. 31

³³⁵ Barzaz Breiz, p. 448

- Puisque vous savez tant de choses, combien de plumes a la poule ?

- La poule a autant de plumes que la lune d'étoiles autour d'elle.

³³⁶ L-F. Sauvé - RC IV, 145

Combien de plumes a la poule ?

- Autant de plumes a la poule qu'il y a d'étoiles autour de la lune. (Cf. E. R., 403)

³³⁷ Dastumet gant Herve ar Bihan e Planiel e 1980

³³⁸ Dih, 1939 niv.332 p.235, niv.335 p.274

72c- Yar

Pe da vare a ve ar muia plun war ar iar ? (Ar Faou)

Pa ve ar c'hillock war he gorre.³³⁹

73- Yar

Lavar din, ma mignon, mar d-out ur paotr hag a oar, ped bouzellen a zo e-barz ar yar ?
Teir a zo a-dreuz, teir a zo a-hed, bouzellenn toull he revr a zo a-dreuz he beg.³⁴⁰

74- Yar

Para zo kaoz 'vez ar yar ordin 'kousked war eun troad?

Ma savje 'nê o-daou a gouefe.³⁴¹

75- Yar

Petare differans zo 'tre eur beleg hag eur iar ? (Perwenan)

- Ar beleg a c'hone he dewez dre ar geno, hag ar iar dre ar revr.³⁴²

76- Yar

Peseurt diforc'h a zo etre un alvokad hag ur yar ?

An alvokad a c'honez e voued dre e c'henou, hag ar yar dre he fenn a-dreñv.³⁴³

77- Yar

Petra zo dienez e Daoulas ! (Logonna-Daoulas)

Eur yar.³⁴⁴

78- Yar

Ur boufammig én ti

Mil dabon arnehi?

Er iar.³⁴⁵

---

³³⁹ RC IV, 146 – E.R. 352- Indov, XLIV,

En quelle saison la poule a-t-elle le plus de plumes?- Quand le coq est sur elle. (Le Faou)

³⁴⁰ J. Gros p.334

Dis-moi mon ami, si tu es un garçon qui le sait (un garçon bien informé), combien de boyaux il y a dans la poule? Il y en a 3 en travers, il y en a trois en long, le boyau de son derrière est en travers de son bec.

³⁴¹ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 243

Pourquoi la poule dort toujours sur une patte? Si elle les levait toutes les 2, elle tomberait. (Ploubezre)

³⁴² L-F. Sauvé, 154

Quelle différence y a-t-il entre un prêtre et une poule ? (Penvenan)

- Le prêtre gagne sa journée par la bouche, et la poule par le c...

³⁴³ Skol niv.4, div. 35

³⁴⁴ FhB 1931 p. 5 couv, niv.8 p. 320

³⁴⁵ Dih. 1907 niv.24 p. 400, niv.25 p. 406

Loened blevek all an atant

79- Buoc'h

Saladenn, dizaladenn,
Heb na kik na kroc'henn,
Ha gouskoude mamm saladenn
E deuz kik ha kroc'henn. (Beuzek)
- Ann amann hag ar veoc'h.³⁴⁶

80a - Buoc'h

Peder dimezell
o vond gand an hent
Ober a ra glao kement ha mein
Med na ra ket war o hein?
Tez, bronnou ar vuoh.³⁴⁷

80b - Buoc'h

Peder dimezell wenn, ha pa rafe glaw kement ha mein, ne rafe takenn war o c'hein?
Bronnou ar vuoc'h.³⁴⁸

80c - Buoc'h

Pedir dimezel o c'hont gad ann hent,
Goude ma rafe glo kement ha mein,
Ne rafe bered ebet war ho c'hein. (Braspars)
- Pedir bronn ar veuc'h.³⁴⁹

---

³⁴⁶ L-F. Sauvé, niv.30

Salé, non salé, Qui n'a ni chair ni peau, Et pourtant la mère du salé, A chair et peau. (Beuzec-Cap-Sizun)
- Le beurre et la vache.

³⁴⁷ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 237

Quatre demoiselles, Sur la route, Il pleut comme s'il tombait des pierres
Mais elle ne leur tombe pas sur le dos ?

Les trayons du pis de la vache. (Plouisy)

³⁴⁸ Gros p.334

Quatre demoiselles blanches, et même s'il tombait des gouttes de pluie aussi grosses que des cailloux, il ne leur tomberait pas une goutte dessus ?

Les mamelles de la vache.

³⁴⁹ L-F. Sauvé, 29a

Quatre demoiselles s'avancent sur le chemin,

Et quand il ferait de la pluie grosse comme des pierres,

Sur leur dos goutte ne tomberait [?] (Braspartz)

.- Les quatre pis de la vache. (Cf. une devinette française de Tr m loir : Quatre petites demoiselles dans le milieu d'une cour, quand i(l) tombe de la pluie, jamais i' n'se mouillent. – Les quatre triyons (trayons) d'une chèvre.)

80d - Buoc'h

Duvun peder dimezel
E font war-drao gant ar ru,
Hag ober glâ ken a zû,
Ha ne goue takenn ebet war-n-he ? (Lanrodek)
- Bronnao ar vioc'h.³⁵⁰

80e - Buoc'h

Divun din-me divunadenn :
Me am eus peder dimezell wenn,
Ha pa rafe glav kement ha mein,
Ne gouezhfe vanne war o c'hein ?
Divronn ur vuoc'h.³⁵¹

80f - Buoc'h

Peder dimezell e-kreiz ar park;
Glav a ra, ha n'int ket gleb ?
Peder vronn ur vuoc'h.³⁵²

80g - Buoc'h

Peder dimezell o vont gant an hent, kaer en deus glav ober, na vezont ket gleb ?
- Peder bronn ar vuoc'h.³⁵³

81 - Buoc'h

Daou a zo war benn ar vuoc'h,
Pevar a zo en ti;
Tregerniñ a ra pa vez c'hezhet ennañ,
Divogediñ pa vez sachet warnañ ?
Ar c'horn.³⁵⁴

---

³⁵⁰ L-F. Sauvé, 29b – E.E. – E.R., 45

Devine quatre demoiselles, Qui descendent la rue; Il fait de la pluie à verse,
Et il ne tombe pas une goutte sur elles ? (Lanrodec)

- Les pis d'une vache.

³⁵¹ Skol niv.4, div.113

³⁵² Skol niv.4, div. 87

³⁵³ Tro ma c'hanton p. 215 (desket gant ar familh Konan, e Montreal,e 1956)

³⁵⁴ Skol niv.4, div. 156

82a - Buoc'h

Drep, drep doh er stag
Dek é tennein doh pear. (Baud)
Deu zorn é hoérein ur vuoh.³⁵⁵

82b - Buoc'h

Dek o c'hoari gant pevar a-istribilh ?
Ur plac'h o c'horu.³⁵⁶

82c - Buoc'h

Dek o c'hoari
deuz pevar a-stribill !
O c'horu ar saout.³⁵⁷

83 - Buoc'h

Du evel un tok ha pa gouez e ra " plok ! " ?
Ar c'haoc'h-saout.³⁵⁸

84a - Buoc'h

Pevar en traon, pevar en ear,
Ha pevar da zigas d'ar gear.
Petra eo?
Eur veoc'h.³⁵⁹

84b - Buoc'h

Pevar en traon, pevar en ear,
ha pevar da zigas d'ar gear. (Guipavas)
Ar veoc'h.³⁶⁰

---

³⁵⁵ Dih 1909 niv.43 p. 207, niv.44 p. 224

³⁵⁶ Skol niv.4, div. 149

³⁵⁷ Taldir, 114

³⁵⁸ J. Gros p. 334

Noire comme un chapeau et quand elle tombe elle fait " floe ! " ?

La bouse de vache.

³⁵⁹ FhB 1912 niv.2 p. 96, niv.4 p. 127 (digaset gant J. Arzur euz a Blouvian)

³⁶⁰ FhB 1926 niv.10 p.400, 1927 niv.1p.7 couv

84c - Buoc'h

Me 'm euz pidir bik en er
Ha pidir en traon a gass profit d'ar ger. (Plouhinek)
Ar veuc'h.³⁶¹

85 - Buoc'h

Or bank get poar sred hag or chubelenn auid digelionnein?
Er vloh.³⁶²

86a - Buoc'h

Petra zo kaoz d'ar saout da c'hourvez ?
A-toue, n'hellont ket azezañ.³⁶³

86b - Buoc'h

Evit petra e c'hourvez ar zaout ?
Rak n'hellont ket azea.³⁶⁴

86c - Buoc'h

Perak e c'hourvez ur vuoc'h ?
Dre n'hell ket azeziñ.³⁶⁵

87 - Buoc'h

Peseurt koulz an deiz
'Vez ar muiañ a eonenn etre diouharr eul labourerez-douar?
Deuz ar beure ha deuz an noz
Pa vez o hoerad (o horo) ar zaout.³⁶⁶

---

³⁶¹ RC IV,28 (Mél., 88, col.260.- E.R., 44, 400)

J'ai quatre pointes en l'air, Et quatre en bas qui envoient profit à la maison.
- La vache (ses cornes, ses oreilles et ses trayons). (Plouhinec)

³⁶² RTP janvier 1912 t.27 p.13 (Morbihan, Joseph Frison)

Un banc avec quatre pieds et un balai pour chasser les mouches? - la vache

³⁶³ J. Gros p. 334

Pourquoi les vaches se couchent-elles? Parce qu'elles ne peuvent pas s'asseoir.

³⁶⁴ Martin, 54

Pourquoi les vaches s'allongent-elles? Parce qu'il leur est difficile de s'asseoir.

³⁶⁵ Skol niv.4, div. 75

³⁶⁶ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 242

A quel moment de la journée
Une fermière a le plus de mousse entre les jambes?
Le matin et le soir
quand elle traite les vaches. (Mellionec)

88 - Buoc'h

Peta eo gwelloh ganit? Pe riderid pe radarad
Pe eur grampouenn domm pe eur vuoh lard ?³⁶⁷

89 - Buoc'h

Petra a zo kaoz d'ar saout da dostaad ouz ar c'hleuz da beuriñ ?
A-toue, ar c'hleuz n'hall ket tostaad outo.³⁶⁸

90 - Buoc'h

Ur vuoc'hig velen am eus em frad,
Hag a ziskar an holl baotred vat ?
Ur voutailhad hini kreñv.³⁶⁹

91 - Buoc'h

Petra a fich bepred
Hep distag guech ebet ?
Lost ar veuc'h.³⁷⁰

92 – Buoc'h

Prest d'in da dra touzet
Evid lakaat ma loen blevek,
Ha me raï d'id tri devez pleget.
Eur c'hemener a c'houlen eur prat da lakaat e veuc'h da beuri evid tri devez gwriat.³⁷¹

93 – Foar/trok

Me a zo bet e Foar ar Merzer, e miz gouere diveza; al loan a oa ganen pa oan o vont, ne oa ket ganen ken, pa oan o tont d'ar gêr, ha koulskoude n'am oa na prenet na gwerzet loan ebed.
Petra am oa grêt eta ?
- Eur strop pe eun trok.³⁷²

---

³⁶⁷ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 239

Qu'est-ce que tu préfères? Une vipère ou un lièvre
Ou une crêpe chaude ou une vache grasse (une bouse de vache ou une limace)? (Bolazec)

³⁶⁸ J. Gros p.334

Pour quelles raisons les vaches s'approchent-elles du talus pour paître ?
Parce que le talus ne peut pas s'approcher d'elles.

³⁶⁹ Skol niv.4, div. 229

³⁷⁰ Martin, 95

Qu'est-ce qui bouge sans cesse et qui ne se détache pas ?
La queue d'une vache.

³⁷¹ Taldir, 86

³⁷² FhB, Eost 1919 p. 32, Gwengolo 1919 p. 95

94 – Gavr

Divin din-me eun divinadenn
Kant pouloutenn en eur gahadenn?
Kahadenn eur haor.³⁷³

95 – Gavr

Pegoulz a ve ar muia a vleo war ar c'haor?
Pa ve ar bouc'h warni.³⁷⁴

96a – Kof e vamm

Petra ra, brao bras, tro ar c'hoad
Ha ne stok dellien ouz e droad?
Al loan bihan e kof e vamm.³⁷⁵

96b – Kof e vamm

Divin pini a ia d'ar c'hoad
Hep touch ann deillenn deuz he droad [?] (Douarnenez)
Al leue e kof he vamm.³⁷⁶

96c – Kof e vamm

A ia da vale 'barz ar c'hoat
Ha na stok ket an douar d'e droad ?
Eun ebeul bihan en kof e vam.³⁷⁷

97a – Kof e vamm

Divin d'id divinadenn :
Petra a dreuzo ar ster hep bea glebet? (Braspars)
Al leue e kof he vamm.³⁷⁸

---

³⁷³ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 222

Devine ma devinette, Cent boulettes dans une chiée?
Une chiée de biquette. (Plouguerneau)

³⁷⁴ Taldir, 76

³⁷⁵ FhB 1920 niv.12 p.384, niv.13 p.406 (F. Raoul, Lanriouare)

³⁷⁶ RC IV, 31c

Devine ce qui va au bois, Sans toucher feuille du pied ? (Douarnenez)

- Le veau, etc...

³⁷⁷ Taldir, 51

³⁷⁸ RC IV, niv.31a - (E.R., 46)

Devine pour toi devinette : Qu'est-ce qui traversera sans être mouillé ? (Braspartz)
- Le veau dans le ventre de sa mère.

97b – Kof e vamm

Petra a dreuz ar ster hep beza glebiet?
Al leue e kof e vamm.³⁷⁹

98 – Kof e vamm

Petra e ia d'ar marc'hat hep touch he dreit en douar? (Huelgoat)
Al leue e kof he vamm.³⁸⁰

99 – Laezh

A vez kemmesket bemdez
Gwenn ha du asamblez [?] (Cleder)
Al laez hag ar c'hafe.³⁸¹

100 – Laezh

Petra dro ha ne finv ket
Rak n'en deus buhez ebet? (Plouvorn)
Al lêz.³⁸²

101 – Laezh

Petra e dro ha ne dro ket?
El laeh.³⁸³

102 – Laezh

Petra e za a gig é koed, a goed é arem, a arem é doar, a zoar é kig hag a gig é doar?
Leah.³⁸⁴

103a – Laezh

Ruig ha duig
A oar lakaad ar gwennig
Da zañsal ?
- Ar podad laez war an tan.³⁸⁵

---

³⁷⁹ SAV 21/34, 22/35

³⁸⁰ RC IV 31b

Qu'est-ce qui va au marché sans que ses pieds touchent terre ?

- Le veau, etc...

³⁸¹ FhB 1925 niv.5 p.200, niv.6 p 239

³⁸² FhB 1922 niv.4 p.128, niv.5 p.160

³⁸³ Dih. 1942 niv.367 p.18, niv.368 p.28

³⁸⁴ Dih. 1909 niv.48 p.274, niv.49 p. 294

³⁸⁵ Brud, 243

103b – Laezh

Duik war ruik a lak ar gwennik da lammet. (Plozevet)

- Ar goter, ann tan hag al lez.³⁸⁶

103c – Laezh

Ruig ha duig,

A oar lakaat

Ar gwennig

Da zañsal ?

Ur podad laezh war an tan.³⁸⁷

103d – Laezh

Ruz dindan du

A laka gwenn da vreskenn ?

An tan dindan ar podad laezh.³⁸⁸

103e – Laezh

Ruzik dindan duik

A laka gwennig da zañsal ?

- Al laezh o virviñ er chaodouron.³⁸⁹

104a – Leue

Kig 'barz eun toull kig

Pa ta er-mêz a ra flik?

Eul leue o tena.³⁹⁰

104b – Leue

Eun hibil kik 'n eun toull kik

Ha pa 'teu kuit e ra "flip!" (Huelgoat)

- Eul leue e tena d'he vamm.³⁹¹

---

³⁸⁶L-F. Sauvé, 70

Noiraud sur rougeaud fait sauter blanchet. - Un chaudron dans lequel on fait bouillir du lait. (Plozévet)

³⁸⁷ Skol niv.4, div. 168

³⁸⁸ Skol niv.4, div. 187

³⁸⁹ Tro ma c'hanton p 213

³⁹⁰ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 221

De la chair dans un trou de chair, Quand elle sort, elle fait flic? Un veau qui tête. (Locarn)

³⁹¹ L-F. Sauvé, 27 – (E. R., 290.)

Une cheville de chair dans un trou de chair, Quand elle en sort, elle fait "flip!".

- Un veau qui tette sa mère.

104c – Leue

Eun ibil kig en eun toull kig
Ha pa zeu kuit e ra "flip"[?]
Eul leue o tena d'e vamm.³⁹²

104d – Leue

Un ibil kig en un toull kig,
Ha pa 'zeu kuit e ra : kuik ! ?
Ul leue o tenañ.³⁹³

105a– Leue

Ped lost leue a ranker kaoud evid paka an neñv?
Unan, ma'z eo hir a-walh.³⁹⁴

105b– Leue

Ped lost leue
Zo ezomm da vond da dapoud an neñv ?
Unan, ma vez hir a-walh.³⁹⁵

105c– Leue

Ped lost leue a zo ac'hann da Venez-Bre?
Unan, mar bez hir a-walc'h.³⁹⁶

105d– Leue

Ped lost leue e ranker kaouet evit paka ann ne ? (Le Faou)
Unan, mar g-ez eo hir awalac'h.³⁹⁷

105e– Leue

Pet lost leue a ranker kaout evit paka an neñv?
Unan ma'z eo hir a-walc'h.³⁹⁸

---

³⁹² SAV 21/34, 22/35

³⁹³ Skol niv.4, div. 232

³⁹⁴ Brud, 215

³⁹⁵ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 224

Combien de queues de veaux, Faut-il pour atteindre les cieux? Une, si elle est assez longue. (Ploumilliau)

³⁹⁶ J. Gros p.334

³⁹⁷ RC IV, 150 – (E.R., 356)

Combien faut-il de queues de veau pour atteindre le ciel ? - Une seule, si elle est assez longue. (Le Faou)

³⁹⁸ SAV 24/83, 25/81

105f– Leue

Pet lost leue a ranker kaout evit pakañ an neñv ?
Unan ma 'z eo hir a-walc'h.³⁹⁹

105g– Leue

Pet lost leue a zo eus du-se da Venez-Bre ?
Unan, mar bez hir a-walc'h.⁴⁰⁰

105h– Leue

Pet lost leue a ranker kaout evit pakañ an neñv ?
Unan, mar bez hir a-walc'h.⁴⁰¹

105i– Leue

Ped lost loë
Zo deuz duze
Da Vene-Bre?
Unan (mar be hir awalc'h).⁴⁰²

106– Leue

Petra a ra eul loue p'en deus eur bla ?
Hen a grog en e zaou vloaz.⁴⁰³

107– Dañvad

A chom er park da labourad ha a ya e greoñ (ou : e greozenn) d'ar marc'had?
Un dañvad.⁴⁰⁴

---

³⁹⁹ Skol niv.4, div. 300

⁴⁰⁰ Skol niv.4, div. 41

⁴⁰¹ Skol niv.4, div. 48

⁴⁰² Taldir, 39

⁴⁰³ Martin, 67. Que fait un veau quand il a un an?

Il entre dans ses deux ans.

⁴⁰⁴ J. Gros p.333

108 – Niver

"Pêr", eme Fanch, "ro din eun dañvad hag em-bo kement ha te".

Per a respont : "Ro din kentoh unan euz da zeñved

Hag em-bo an hanter muioh evidout."

Ped dañvad zo e bandenn Fanch ha Pêr? Unneg ha nao.⁴⁰⁵

109 – Niver

Per, eme Fanch, ro d'in eun danve hag em bo kement ha te. Per a respont : ro d'in kentac'h unan euz da zenvet, hag em bo ann hantar muiac'h evidout. (Ploare)

Pet denvet zo e bandenn Fanch hag e bandenn Per ?

- Pemp ha seiz.⁴⁰⁶

110a - Pemoc'h

Eun 'toullañ

Daou 'hwesad an toull

Daou 'selled da doullañ

Daou 'selaou o toullañ

Pevar 'souten da doullañ

Hag eun skeiñ war an toull? Eur hochon.⁴⁰⁷

110b - Pemoc'h

Unan o turniat,

Daou o sellet,

Daou o chilaou,

Hag un o skeiñ war an toull.

Petra eo ?

– Ar c'hochon.⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁵ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 227.

"Pierre", dit François, "donne-moi un mouton et j'en aurai autant que toi".

Pierre répond: "Donne-moi plutôt un de tes moutons et j'en aurai la moitié plus que toi."

Combien de moutons y-a-t-il dans le groupe de Pierre, et de François?

Onze et neuf. (Trégor)

⁴⁰⁶ L-F. Sauvé, 161

Pierre, dit François, donne-moi une brebis, et j'en aurai autant que toi. Pierre répond : donne-moi plutôt une des tiennes, et j'en aurai la moitié plus que toi.

Combien de brebis dans la bande de François et dans celle de Pierre ?

- Cinq et sept. $x + 1 = y - 1$; $y + 1 = 2(x - 1)$.

⁴⁰⁷ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 232

Un qui creuse, Deux qui sentent le trou, Deux qui regardent creuser

Deux qui écoutent creuser, Quatre qui soutiennent pour creuser

Et un qui frappe sur le trou.

Un cochon (qui cherche à manger dans la terre). (Lannion)

⁴⁰⁸ Dastumet gant Herve ar Bihan e Trogeri e 2004.

110c - Pemoc'h

Unan é toullein; deu é huélet toullein; deu é cheleu toullein; pear é tougein de doullein hag unan é skoein ar doul en hani zou é toullein?

Ur penmoh é fonjellat; é zeulagad; é ziskoarn; é dreid; é lost.⁴⁰⁹

110d - Pemoc'h

Deu é terhel, deu é sellet, deu é cheleuet hag unan eh obér "plok plok" get gred?

Ur penmoc'h é tèbrein é void.⁴¹⁰

110e - Pemoc'h

Pear é terhel, deu é sellet, deu é cheleuet hag unan é hobér *plok*, *plok* é fouetal ar en toul ?
Er penmoh é tèbrein é void e zalh get é zeu droed, e sél get é zeu lagad, e cheleu get é ziù skoarn ha get é fri ean e hra *plok plok*, én nèu.⁴¹¹

110f - Pemoc'h

Unan o toulla

Unan o ficha,

Ha daou o c'hoesa;

Daou all o sellet

Ha daou o klevet

Pevar en o sav

Hebdo ne rafe netra.

Eur pennoc'h.⁴¹²

110g - Pemoc'h

Unan o turia, daou o sellet, daou o silaou, pevar o terc'hel, unan o fichal, ha n'ez eus, en holl, nemet unan. Petra eo? (Plogonneg)

Eur penmoc'h.⁴¹³

110h - Pemoc'h

Unan o toullañ,

daou o selled toullañ,

daou o selaou toullañ,

hag unañ o skeiñ war an toull ?

Ur porc'hell o turiad, e zaoulagad, e ziou-skouarn hag e lost.⁴¹⁴

⁴⁰⁹ Dih. 1912 niv.79 p.10, niv.80 p.22

⁴¹⁰ Dih. 1941 niv.363 p.327, niv.364 p.336

⁴¹¹ Dih.1906 niv.16 p.271, niv.18 p.295

⁴¹² FhB 1910 niv.9 p.288, niv.10 p.319

⁴¹³ FhB 1935 niv.1 p.44, niv.4 p.183

⁴¹⁴ J. Gros p.333

110i - Pemoc'h

Unan o toulla,
Daou o sellet toulla,
Daou o klevet toulla,
Unan o skei war an toull
Petra eo?
Eur penmoc'h o turiat douar.
Unan o toulla : fri ar penmoc'h.
Daou o sellet toulla : e zaoulagad.
Diou o klevet toulla : e ziskouarn.
Unan o skei war an toull : e lost o skei war doull...e reor.⁴¹⁵

110j - Pemoc'h

Daou o toullo
Daou o sellet toullo,
Daou o chilaou toullo,
Hag unan o skei war an toull [?]
Eur pemoc'h. E zaou droad a doull, e zaoulagad a zell, e ziouskoarn a glev, hag e lost a sko
var e benn-drenv.⁴¹⁶

110k - Pemoc'h

Unan 'teurnal
Ha daou sellet teurnal,
Ha daou o chilao teurnal
Ha daou o skrabat,
Hag unan o skei war ann toull. (Planniel)
Eur c'hochon.⁴¹⁷

110 l - Pemoc'h

Puar é terhel, deu é sellet, deu é cheleuet hag unan é ober "ploc ploc" é fouettal ar en toul?
Ur pèmoh é tarbrein hé voillad.⁴¹⁸

---

⁴¹⁵ KarV niv. 244, 04-11-1917, niv.245, 11-11-1917 (digaset gant Ivonig Picard)

⁴¹⁶ Martin 65

⁴¹⁷ RC IV,33b – E.E.

Un à fouiller

Et deux à regarder fouiller,

Et deux à entendre fouiller,

Et deux à gratter,

Et un à frapper sur le trou. (Pleudaniel)

- Un pourceau. (Son groin, ses yeux, ses oreilles, ses pieds de devant et sa queue.)

⁴¹⁸ RTP nov. 1890 t.V p. 666

Quatre à tenir, deux à regarder, deux à écouter et un à faire "ploc ploc" en frappant sur le trou?

- Un porc à manger son repas.

110m - Pemoc'h

Unan o turiañ,
Daou o sellout,
Daou o selaou,
Pevar o terc'hel,
Unan o fichañ,
Ha n'ez eus en holl nemet unan ?
Ur pemoc'h.⁴¹⁹

110n - Pemoc'h

Daou o toullañ,
Daou o sellout toullañ,
Hag unan o skeiñ war an toull ?
Ar pemoc'h.⁴²⁰

110 o - Pemoc'h

Unan o toulla, daou o weled toulla, daou o chilaou toulla, pevar o tougen da doulla, hag unan all o skei war eun toull da doulla?
Eur pemoc'h o turc'hia (E fri, e zaoulagad, e ziskouarn, e dreid hag e lost war doull e rer).⁴²¹

111 - Pemoc'h

Div chuchuenn,
Div c'houlouenn,
Pevar ibil kamm,
Da zougen ar samm.
Petra eo ?
- Ur penn-moc'h (*pemoc'h*).⁴²²

112 - Pemoc'h

Peder dipa-dapez,
Div olifantez
Hag an tonton besk (tompilh, kornigell)
O redek en o mesk ?
- Ar porc'hell.⁴²³

---

⁴¹⁹ Skol niv.4, div. 157

⁴²⁰ Skol niv.4, div. 86

⁴²¹ Taldir, 43

⁴²² Tro ma c'hanton (dastumet gant Erwan gKonan, tro 13 vloaz) p. 211

⁴²³ Tro ma c'hanton p. 214

113a - Pemoc'h

Breur ha c'hoar
O vond d'ar foar
Eun a lar gwir, egile a lar gaou
Hag a laront memestra o-daou? Un hoh hag eur wiz. Eur houblad moh eo.⁴²⁴

113b - Pemoc'h

Unan lar guir, en aral geu
Hag er mamp tra larant ou deu?
-Un hoh hag ur uiz e lar : *hoh!hoh!* ou deu,
ha neoah ur uiz nen dé ket un hoh !⁴²⁵

113c - Pemoc'h

Unan a lavar gwir, eun all gaou,
Hag e leveront henvel o daou!
An oc'h a lavar gwir, ar wiz a lavar gaou,
Rag "oc'h" a leveront o daou.⁴²⁶

113d - Pemoc'h

Daou botr koz o vont en hent,
Keit o baro hag o dent,
Unan a lavar gwir , eun all a lavar gaou,
Goude ma leveront hevelep tra o daou. (Plouneour)
Daou benn-moc'h, respet d'eoc'h, eun ouc'h hag eur wiz.⁴²⁷

113e - Pemoc'h

Breur ha c'hoar,
O vont d'ar foar,
Unan a lar gwir, egile lavar gaou
Ha koulskoude, e leveront, henvel o daou. (Logonna-Daoulas)
Eun houc'h hag eur wiz.⁴²⁸

---

⁴²⁴ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 226

Frère et sœur
Vont à la foire

L'un dit vrai, l'autre dit faux (mensonge)

Et ils disent la même chose tous les deux?

Un verrat et une truie. C'est un couple de porcs. (Lannéanou)

⁴²⁵ Dih.1938 niv.322 p.64, niv.323 p.70

⁴²⁶ FhB 1920 niv.9 p.288, niv.10 p.319 (F.Rioual, Lambaol-Gwimitau)

⁴²⁷ FhB 1923 niv.6 p. 240, niv.7 p. 280

⁴²⁸ FhB 1931 niv.11 p.440, niv.12 p.482

113f- Pemoc'h

Breur ha c'hoar 'ya da foar ar Faou
Unan 'lar gwir, eun all 'lar gaou
Hag e leront henvel o daou [?] (Logonna Daoulas)
An ouc'h hag ar wiz.⁴²⁹

113g- Pemoc'h

Daou o vond gand an hent, unan a lavar gwir,
unan a lavar gaou, memez tra e lavaront o daou?
- An hoc'h a lavar : "oc'h" hag a lavar gwir; ar wiz a lavar "oc'h" ive hag a lavar gaou
peogwir n'eo ket un hoc'h.⁴³⁰

113h- Pemoc'h

Aze zo daou o vont gant an hent
O daou lavar memes mod
Unan lar gwir, un all gaou
Petra eo?
Daou benmoc'h eo. Unan zo gouiz [gwiz] hani all zo hoc'h an daou a lavar hoc'h.⁴³¹

113i- Pemoc'h

Me 'm eus daou lônig e korn va c'hraou,
Unan lar gwir, an all lar gaou,
Hag ar memes tra a laront o daou.
Eun hoc'h hag eur wiz.⁴³²

113j- Pemoc'h

Daou zo o vont gad ann hent;
Unan a lavar gwir, eun all a lavar gaou,
Hag ar memeuz tra a lavaront ho daou. (Beuzek)
-Eur vez hag eun hoc'h.⁴³³

---

⁴²⁹ FhB 1931 niv.1 p.40, niv.4 p.160

⁴³⁰ J. Gros p.333

⁴³¹ kavet gant GwAM en e baperioù

⁴³² Martin, 82

⁴³³ RC IV, 34

Deux se promènent;

L'un dit vrai, l'autre dit faux,

Et tous les deux disent la même chose. (Beuzec-Cap-Sizun)

- Une truie et un verrat. (Parce que tous les deux grognent "hoc'h, hoc'h", ce qui, en breton, signifie verrat.)

113k- Pemoc'h

Daou 'zo o vont gant an hent
Unan a lavar gwir, eun all a lavar gaou
Hag ar memes tra a lavaront o daou.
Eur wiz hag eun hoc'h (houc'h) (o daou e lavaront : oc'h, oc'h).⁴³⁴

113 l- Pemoc'h

Daou a zo o vont gant an hent,
Unan a lavar : gwir !; un all a lavar gaou !;
Hag ar e⁴³⁵ memes tra a lavaront o daou ?
Ur wiz hag un hoc'h.⁴³⁶

113m- Pemoc'h

Breur ha c'hoar a ya da foar ar Faou,
Unan a lavar gwir, un all a lavar gaou?
Hag e lavaront heñvel o-daou?
An hoc'h hag ar wizh.⁴³⁷

113n- Pemoc'h

Daou o vond gant an hent,
Memez tra laront o daou,
Koulskoude unan a lar gaou?
An oc'h hag ar wiz.⁴³⁸

114- Pemoc'h

Bimbaoñ ouzh e skourr,
Re laosk en e dour,
Sourrellig a c'hed e damm,
Hag el lonko ma ra lamm ?
Ar mez hag ar pemoc'h.⁴³⁹

---

⁴³⁴ SAV 21/34, 22/35

⁴³⁵ Vi-koukoug

⁴³⁶ Skol niv.4, div. 233

⁴³⁷ Skol niv.(31bis), 1966, div. 312 p. 26

⁴³⁸ Taldir, 58

⁴³⁹ Skol niv.4, div. 255

115- Tri

Pere an tri sotañ tra a zo ?

- Ar beleg, an azen hag ar c'hewr (*gavr*). Ar beleg, pa gemer arc'hant digant an dud, a bedo evit ar re all ha kammed evitañ e-unan. An azen, rak pa vo lakaet dirakañ askol ha foenn, e lezo ar foenn evit debriñ an askol. Ar c'hewr, rak pa vo lakaet ur gwele pluñv dezhi e-kichen ur roc'hell ez ay war ar roc'hell da gousket.

Loened an ti

116a – C'hwen

Duig, takon

Berr e lost ha filbichon? Eur hwennenn.⁴⁴⁰

116b - C'hwen

Du du bihañnik.

Hein, hein boutoñnik?

Un huéenn.⁴⁴¹

117 - C'hwen

Eul loen hag en deuz triugent troad hag eur filbousierez?

Eur c'hoanen.⁴⁴²

118 - C'hwen

Kaseit onn, displij e hran d'en ol ha neoah ne vern émen é onn, betag er vraùan merh ieuank em hlask.

Un huennen.⁴⁴³

119a - C'hwen

Pa vez harp ennoun, her c'hlaskan

Pa vez pell, outi, ne ran van. (Plouneour)

Eur c'hoanenn.⁴⁴⁴

---

⁴⁴⁰ D. Giraudon, Jeux verbaux, p.236

Noiraude, taquine

La queue courte et excitée?

Une puce. (Le Vieux-Marché - Plouaret)

⁴⁴¹ Dih. 1910 niv.58 p.55, niv.59 p.67

⁴⁴² RTP janvier 1895 t.x p.55

⁴⁴³ Dih. 1913 niv.95 p.259, niv.6 p. 287

⁴⁴⁴ FhB 1924 niv.3 p.120, niv.4 p.160

119b - C'hwen

Pa vez ganen m'her c'hlask bepred;
Pa vez aet kuit, n'her c'hlaskan ket. (Plouneour-Traezh)
Eur c'hoanenn.⁴⁴⁵

120 - C'hwen

Petra e lak eur plac'h e-tre he dent hag e tistaol goudeze gant rukun?
Eur c'hoenen.⁴⁴⁶

121 - Kelien

En holl diez emaint en hanv
ha n'o gweler ket mui er goanv.
Ar c'helien.⁴⁴⁷

122 – Kelien

Un damezél é valé dré me zi
Ur vantel du geti? (Pléheneg)
Er gelionen.⁴⁴⁸

123a - Kevnidenn

Bez 'am euz eun amezogez
Ganti 'zo feson tiegez
Bez 'ez eo meurbed labourerez
Koulz ha n'euz fors pe seurt nezerez.
Eur gevniiden.⁴⁴⁹

123b - Kevnidenn

Bez 'em euz eun amezogez
Ganti zo feson tiegez
Meurbed ez eo labourerez
Koulz ha n'euz forz pe seurt nezerez. (Plouguin)
Ar gewnidenn.⁴⁵⁰

---

⁴⁴⁵ FhB 1925 niv.3 p.120, niv.4 p.159

⁴⁴⁶ Taldir, 71

⁴⁴⁷ FhB 1926 niv.10 p.400, 1927 niv.1 p.7 couv

⁴⁴⁸ Dih. 1908 niv.33 p.38, niv.34 p.52

⁴⁴⁹ FhB 1912 niv.12 p.379, 1913 niv.1 p.31 (J. Morizur : Plouzeniel)

⁴⁵⁰ FhB 1922 niv.10 p.5 couv, niv.12 p.383

124a - Laou

Et eo ma mam ha ma c'hoar da chaseal; ar pezh a dapfont a chomo eno, hag ar pezh ne dapfont ket a deui gante d'ar gêr.

O kribat o fenn, e lezont eno ar pezh a dapont; ar pezh ne dapont ket a renk dont gante d'ar gêr.⁴⁵¹

124b - Laou

Oeit é me mam ha me hoér de jiboèsat; er péh e gaveint nen dei ket geté hag er péh na gaveint ket e zeï?

É oent doh hum leuetat.⁴⁵²

124c - Laou

Unan a ia da chaseal; ar pezh a bako a losko eno, ar pezh ne bako ket a deui gantan d'ar gear.

O kribat e benn

Pe o klask e c'hoenn.⁴⁵³

124d - Laou

Da chaseal ez eo et: ar pezh e bako, war he lerc'h a jomo; ar pezh ne bako ket, d'he di e gasso. Ann dilaouad.⁴⁵⁴ (Pouldergat)

124e - Laou

Aet eo ma mamm ha ma c'hoar da chaseal; ar pezh a dapint a chomo eno, hag ar pezh na dapint ket a zeui d'ar gêr?

O kribat o fenn e lezont ar pezh a dapont; ar pezh na dapont ket a renk dont ganto d'ar gêr.⁴⁵⁵

125 - Laou

Eun den a oa et an de-all

E-kreiz eur c'hoat da chaseal,

A loened a lezaz enon

Hag ar c'hoat a zeuaz ganton?

Eun den o kribat e benn.⁴⁵⁶

---

⁴⁵¹ Arvorig 1913 niv.8 p.192, niv.10 p.231

⁴⁵² Dih.1909 niv.50 p.319, niv.51 p.328

⁴⁵³ FhB 1909 niv.4 p.127, niv.5 p.159 (F.Calvez, Vourc'h-Venn)

⁴⁵⁴ RC IV, 35 - (E.R., 80 - Luzel, Mél.,col. 465). Il est allé à la chasse : ce qu'il attrapera, il le laissera; ce qu'il n'attrapera pas, il le rapportera à la maison. - La chasse aux poux. (Pouldergat)

⁴⁵⁵ Skol niv.4 (31bis), 1966, div. 311 p. 26

⁴⁵⁶ Taldir, 52

126a - Logod

Eun ozahig toull-mouzer,
Rouz ha moal ha miliner,
E wreg a zo toull-mouzerez,
Rouz ha moal ha milinerez,
E vugale toull-mouzerien,
Rouz ha moal ha milinerien?
Eun neziad logod.⁴⁵⁷

126b - Logod

Eun ozahig toullmouzer,
Rouz ha moal ha miliner
E wreg toullmouzerez
Rouz ha moal ha milinerez
E vugale toullmouzerien,
Rouz ha moal ha milinerien ?
Eun neziad logod.⁴⁵⁸

126c - Logod

En oheh e zo rous, er vestrèz e zo rous, er vugalé e zo rous?
Logod.⁴⁵⁹

126d - Logod

Rous en tad, ha rous er vam, ha rous er vugalé vihan, ha rah é mant melinérien?
Klasket!
Un néhiad logod.⁴⁶⁰

126e - Logod

Rous en tad, ha rous er vam, ha rous er vugalé vihan hag ol é mant melinérien?
El logod.⁴⁶¹

---

⁴⁵⁷ Brud, 229

⁴⁵⁸ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 241

Un petit mari boudeur, Roux et chauve et meunier
Sa femme boudeuse, Rousse, chauve et meunière
Ses enfants boudeurs, Roux, chauves et meuniers?
Un nid de souris. (Lannion)

⁴⁵⁹ Dih 1913 niv.101 p.354, niv.102 p.373

⁴⁶⁰ Dih 1935 niv.289 p.295, niv.290 p.313

⁴⁶¹ Dih 1939 niv.338 p.310, niv.339 p.338

126f - Logod

An ozac'h a zo rous, touz, miliner;
Ar wreg a zo rouzez, touzez, milinerez;
Ar vugale a zo rouzien, touzien, tout milinerien?
Eun torrad logod.⁴⁶²

126g – Logod

An tad a zo rouz, touz, miliner;
Ar vamm a zo rouzez, touzez, milinerez;
Ar vugale a zo rouzien, touzien, milinerien.
Al logod.⁴⁶³

126h - Logod

An Tad a zo rouz, touz, miliner,
ar vamm a zo rouzez, touzez, milinerez,
hag ar vugale a zo holl rouzien, touzien, milinerien. (Plougerne)
Al logod.⁴⁶⁴

126i - Logod

Eur vroegik vihan rouz mouzerez,
He bugale rouz mouzerienn,
Hag holl int milinerien. (Perwenan)
Eul logodenn.⁴⁶⁵

126j - Logod

Un ozhac'hig toullmouzher,
Rous ha moal ha miliner;
E wreg a zo toullmouzherez,
Rous ha moal ha milinerez;
E vugale toullmouzherien,
Rous ha moal ha milinerien?
Un neizhiad logod.⁴⁶⁶

---

⁴⁶² FhB 1912 niv.1 p.32, niv.2 p.64 (digaset gant Yvon Paul, eus a Sant-Nouga)

⁴⁶³ FhB 1920 niv.17 p.504, niv.18 p.535 (Mari Doare, St Nic)

⁴⁶⁴ FhB 1925 niv.5 p.200, niv.6 p.239

⁴⁶⁵ RC IV 40b - E.E.

Une petite femme rousse, cachottière, Et ses enfants roux, cachottiers,
C'est une famille de meuniers. (Penvenan)

- Une souris.

⁴⁶⁶ Skol niv.4, div. 160

126k - Logod

Rous an tad, rous ar vamm, rous ar vugale vihan, hag holl ez int milinerien ?
Un neizhiad logod.⁴⁶⁷

126 l - Logod

Eun oac'hik bihan toullmouzer,
Rouz ha moal ha miliner,
E vreg a zo toullmouzeréz,
Rouz ha moal ha milineréz,
E vugale toullmouzerien,
Rouz ha moal ha milinerien.
Al logod.⁴⁶⁸

126m – Logod (razh)

Ann tad a zo rouzard,
Touzard ha melinouzard;
Ar vamm a zo rouzerez
Touzerez ha melinourez;
Ar vugale a zo rouzerienn
Touzerienn ha melinerienn. (Poullan)
Ar raeden, ar vamm hag ar re vihan.⁴⁶⁹

127a - Logod

Petra n'eo bed biskoaz ha ne vo biken ?
- Eun neiz logod e skouarn eur haz.⁴⁷⁰

127b - Logod

Petra 'peus ket gwelet ha na weli ket c'hoaz?
Eul logodenn 'ôr he neiz 'barz skouarn eur haz.⁴⁷¹

---

⁴⁶⁷ Skol niv.4, div. 200

⁴⁶⁸ Taldir, 121

⁴⁶⁹ RC IV niv.40a

Le père est roussâtre, Tondu, meunier;

La mère est roussâtre, Tondue, meunière;

Les enfants sont roussâtres, Tondus, meuniers. (Poullan)

- Le rat, sa femelle et ses petits (qui ont le poil roux et ras, et réduisent le bois menu comme farine avec leurs dents).

⁴⁷⁰ Brud, 236

⁴⁷¹ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 215

Qu'est-ce que tu n'as pas vu et que tu ne verras pas encore?

Une souris faire son nid dans l'oreille d'un chat. (Locarn)

127c - Logod

Eun dra ha n'eo ket bet gueleet biskoaz.
Eun neiz logod e skouarn ar c'haz.⁴⁷²

127d - Logod

Petra n'eo bet biskoazh ha ne vo biken ?
Un neizh logod e skouarn ur c'hazh.⁴⁷³

Loened an natur

128a - Brennig

Bugale,
a-raok o mamm o vale,
n'o deus ket bet baleet biskoaz
ha ne raïnt ket c'hoaz ? (Plouguin)
Ar brennig ouz ar c'harreg.⁴⁷⁴

128b - Brennig

Bugale,
A-raok o mamm o vale;
Ar vamm ne vale ket
Ha n'her graio ket! (Gwitalmeze)
ar roc'h hag ar brennig.⁴⁷⁵

128c - Brennig

Bugale a-raok o mamm o vale;
Ar vamm ne vale ket,
Ha n'her graio ket ?
ar roc'h hag ar brennig.⁴⁷⁶

---

⁴⁷² Martin, 42

Une chose qu'on a jamais vue.

Un nid de souris dans l'oreille d'un chat.

⁴⁷³ Skol niv.4, div. 210

⁴⁷⁴ FhB 1923 niv.12 p. 477, 1924 niv.1 p. 39

⁴⁷⁵ FhB 1931 niv.7 p.279, niv.8 p.320

⁴⁷⁶ Skol niv.4, div. 287

129 - Brennig

Va lez ha me da lezo,
Ma n'her grez, keuz az pezo,
Erru 'r mor hag hor beuzo.
Eur vrennigen hag eur c'haz tapet ganti a bouez e deod.⁴⁷⁷

130a - Buzhug

Divun piou a ya gand an hent,
N'en-eus na daoulagad na dent,
Hag a lavar dre ma'z a :
Serr da gillog ha da yar,
Ha lez da gi da harzal ?
Ar vuzugenn.⁴⁷⁸

130b - Buzhug

Petra a ya gand an hent hep na daoulagad
na dent hag a lavar stagañ ar c'hog hag ar yar ha lezel ar c'hi da harzal?
Ar vuzugenn.⁴⁷⁹

130c - Buzhug

Divun piv a ya gant an hent,
N'en deus na daoulagad na dent;
Hag a lavar dre ma 'z a :
Serr da gilhog ha da yar,
Ha lez da gi da harzhal ?
Ar vuzugenn.⁴⁸⁰

131a - Buzhug

Più e dréz naù deùeharad
Ha n'en des na troed na lagad?
Er vuhigen.⁴⁸¹

---

⁴⁷⁷ FhB 1921 niv.1 p.couv., niv.2 p.48 (G. Floc'h, Plougerne)

⁴⁷⁸ Brud, 221

⁴⁷⁹ J. Gros p.334

⁴⁸⁰ Skol niv.4, div. 170

⁴⁸¹ Dih.1930 niv.234 p.182, 1931 niv.235 p.206

131b - Buzhug

Piou a dreuz nao dervez arat
ha n'he deus na troad na lagad?
Eur vuzugenn.⁴⁸²

131c - Buzhug

Piv a dreuz nav dervezh arat,
Ha n'he deus na troad na lagad ?
Ur vuzugenn.⁴⁸³

132a - Buzhug

Kam-digam dré er repér
E lar distag er chas ha stagein er iér?
Er vuhigen.⁴⁸⁴

132b - Buzhug

Piou 'lavar en-dro d'am zi :
"Stag da yar ha lez da gi!" (Plabennec)
Ar vuzugenn.⁴⁸⁵

132c - Buzhug

Petra 'lavar wardro an ti
Stag da gilhog ha lez da gi? (Kerlouan)
Ar vuzugenn.⁴⁸⁶

132d - Buzhug

Eun dra a ra an drô d'an ti
Hag a lavar staga ar c'hillog ha distaga ar c'hi.
Ar vuzugen.⁴⁸⁷

---

⁴⁸² FhB 1930 niv.2 p.80, niv.4 p.160

⁴⁸³ Skol niv.4, div. 133

⁴⁸⁴ Dih. 1906 niv.10 p.167, niv.12 p.201

⁴⁸⁵ FhB 1924 niv.5 p.200, niv.6 p.240

⁴⁸⁶ FhB 1930 niv.6 p.240, niv.12 p.478

⁴⁸⁷ FhB 1910 niv.10 p.320, niv.11 p.349 (P.E. Plabennek)

132e - Buzhug

Un dra o vond gand an hent hag a lavar dre ma ya stagañ ar c'hog hag ar yar ha leuskel ar chas da redeg?

Ar vuzugenn.⁴⁸⁸

132f - Buzhug

Piv a dremen dre ar blasenn, a lavar stagañ ar c'hilhog ha leuskel ar c'hi da redek ?

Ar vuzugenn.⁴⁸⁹

132g - Buzhug

Piou a dremenn dre ar blasen, hag a lar staga ar c'hog, ha lezel ar c'hi da herzel ?

Ar vuzugen.⁴⁹⁰

133a - Fured

Me 'm eus eul loenig koant em zi

Ruz e zaoulagad, hir e fri,

Pa 'z an da droial er mêziou

Her c'hasan ganen a-wechou. (Bodilis)

Ar fured.⁴⁹¹

133b - Fured

Eul loenig bihan 'm eus em zi,

Ruz e zaoulagad, hir e fri. (Gwiseni)

Eur fured.⁴⁹²

134a - Gad

Dibaot e vefent donv,

dibaot e vefen du

Petra e vefent 'ta,

livirit d'in dioc'htu [?] (Brest)

Ar gedon.⁴⁹³

---

⁴⁸⁸ J. Gros p.333

⁴⁸⁹ Skol niv.4, div. 141

⁴⁹⁰ Taldir, 115

⁴⁹¹ FhB 1922 niv.5 p.160, niv.6 p.192

⁴⁹² FhB 1924 niv.4 p.160, niv.5 p.199

⁴⁹³ FhB 1932 niv.1 p.44, niv.4 p.176

134b - Gad

Dibaot e vefen doñv, dibaot e vefen du,
Petra e vefen eta, livirit din diouzhtu ?
Ur c'had.⁴⁹⁴

135a - Gad

Diou dipi-dapenn
Peder olifantenn
Eun tonton besk
O redeg en o mesk? Eur had.⁴⁹⁵

135b - Gad

Peder dibedibedipës,
Diou wibewibewipës,
Hag eur lost besk 'n ou mesk.⁴⁹⁶

135c - Gad

Diou c'houlouen
Diou gelaouen,
Pevar dipadapa
Hag eun takon besk.
Eur c'had.⁴⁹⁷

135d - Gad

Diw dibi-dapenn, peder olifantenn hag un tonton besk o redeg en o mesk?
Ur c'had, he diwskouarn, he fevar droad hag he lost.⁴⁹⁸

136a - Gad

Peder gwalladañs, diou lañserez
Eun toutig bihan besk hag eur vrommerez?
Eur had.⁴⁹⁹

---

⁴⁹⁴ Skol niv.4, div. 249

⁴⁹⁵ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 235

Deux cornets, Quatre hampes d'ivoire, Et un totton écourté, Courant parmi eux?

Un lièvre (ses deux oreilles, ses quatre pattes et sa queue) (Le Vieux-Marché - Plouaret)

⁴⁹⁶ E. Ernault, le Mot "Dieu", p. 29

⁴⁹⁷ FhB 1912 niv.2 p.63, niv.3 p.95 (digaset gant Job an Hamonic euz ar Vourc'h Wenn)

⁴⁹⁸ J. Gros p.334

⁴⁹⁹ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 235

Quatre pattes, deux lancettes (oreilles), Un petit totton et une péteuse? Un lièvre. (Le Vieux-Marché - Plouaret)

136b - Gad

Pevar dipadapa

Daou ibilig sonn hag eun toullig kaka? Eur had.⁵⁰⁰

137 - Gad

Pedér tik-tik, pedér tik-tak

Ridet, ridet eit hé atrap? (Langedig)

Ur had.⁵⁰¹

138a – Gad / tri

Péré en tri zra diésan de hobér ar en doar?

Klommein lost ur had; revinein ur peur; gobér ur gorden get sabl.⁵⁰²

138b – Gad / tri

Péré int en tri zra diésan d'obér ar en doar?

Skolmein lost ur had ; revinein ur peur; obér ur gordenn get jibl.⁵⁰³

138c – Gad / tri

Peré en tri zra diésan d'obér aveit un dén?

Skolmein lost ur had é redek; revinein ur peur; obér ur gordenn get sabl.⁵⁰⁴

138d – Gad / tri

Pere eo an tri zra diesan d'ober?

Skolmo lost ar c'had; revini eun den paour hag ober eur stag gand eun dornad zabl.⁵⁰⁵

138e – Gad / tri

Péré é en tri tra diésan e zou ar en doar?

Lakat ur gavr de voot dén hakené, klommein lost ur gad ha revinein ur peur.⁵⁰⁶

---

⁵⁰⁰ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 236

Quatre pattes, Deux chevilles droites et un petit trou du caca?

Un lièvre. (Lannion)

⁵⁰¹ Dih.1909 niv.49 p. 294, niv.50 p.319

⁵⁰² Dih 1906 niv.14 p.233, niv15 p.250

⁵⁰³ Dih. 1941 niv.362 p.303, niv.363 p.327

⁵⁰⁴ Dih. 1941 niv.358 p. 243, niv.359 p.258

⁵⁰⁵ Martin, 17

⁵⁰⁶RTP nov. 1890 t.V p.672

Quelles sont les trois choses les plus difficiles.

- Mettre une chèvre à l'amble, nouer la queue d'un lièvre et ruiner un pauvre.

138f – Gad / tri

Pere eo an tri zra diaesañ d'ober evit un den ?
Skoulmañ lost ur c'had o redek,
rivinañ ur paour,
hag ober ur gordenn gant traezh.⁵⁰⁷

139 - Gelaouenn

Pehini eo al lôn hag en em stag ar guellan ouz an den ?
Eur gelaouenn.⁵⁰⁸

140 - Kaouenn

Merenn a oa aet gant tri,
Merenn en doa debret tri,
Merenn a oa deuet d'ar gêr hep bezañ debret gant hini?
Ur gaouenn ovezañ tapet ur c'hazh bihan a gas anezhañ d'o merenn d'he zeir c'haouenn
vihan; ar c'hazh a dag an tri evn hag a zistro d'ar gêr.⁵⁰⁹

141 – Kazeg-koad

Eus an holl gezeg a weler e Kernev, Leon, Treger ha Gwened,
pehini a zebr an nebeutañ
hag a zo ar skañvañ?
Ar gazeg-koad.⁵¹⁰

142 – Koukoug

Unan o kana
An holl a c'hortoz anean,
Eur mevel o heuil anean
Ordinal prest d'hen zervija ?
Ar goukoug hag e eon.⁵¹¹

143 – Labous

Daouzek labous war eur brank, ar chasseour a lac'h unan : ped a jomm eno c'hoas ?
- Nikun.⁵¹² (Ar Faou)

---

⁵⁰⁷ Skol niv.4, div. 277

⁵⁰⁸ Martin, 89

Quelle est la bête qui s'attache le plus à l'homme. La sang-sue.

⁵⁰⁹ Skol niv.4, div. 282

⁵¹⁰ Skol niv.4, div. 58

⁵¹¹ Taldir 127

⁵¹² L-F. Sauvé, 155. Douze oiseaux sur une branche, le chasseur en tue un : combien en reste-t-il ? (Le Faou)
- Aucun. (Cf. E. R., 390. – Fanch-Cos, p. 22.)

144 a– Labous

Divunit piou a ya buan,
Heb fiñval e zivesker,
War eun hent ha n'eo ked meined?
Al labous.⁵¹³

144 b– Labous

Divin pera ez a buhen heb mannea he ziviskarr war eun hent n'e ket meinet? (Ploare)
Al labous.⁵¹⁴

144 c– Labous

Divunit piv a ya buan,
Hep fiñval e zivezker,
War un hent n'eo ket meinet ?
Al labous.⁵¹⁵

145– Labous

Gant petra e ra ar voualc'h he neiz ?
gant he beg.⁵¹⁶

146a– Labous

Nao barr en eur bod,
Nao mamm-golvan war beb barr,
Nao boñsin gand peb unan,
Hag eur hreunenn mell e beg peb poñsin.
Grit ar gont, ha c'hwi a lavaro din
Ped greunenn mell a zo ?
- hini ebed : a-raog m'ho-po echu, e vo lonked ar greun.⁵¹⁷

---

⁵¹³ Brud, 240

⁵¹⁴ RC IV,47

Devine ce qui va vite, sans remuer les jambes, sur un chemin où l'on n'a pas mis de pierres ? (Ploaré)
- L'oiseau.

⁵¹⁵ Skol niv.4, div. 163

⁵¹⁶ Skol niv.4, div. 51

⁵¹⁷ Brud, 253

146b– Labous

Nav barr en ur bod,
Nav mamm-golvan war pep barr,
Nav poñsin gant pep unan,
Hag ur c'hreunenn mell e beg pep poñsin,
Grit ar gont ha c'hwi a lavaro din pet greunenn mell a zo?
hini ebet : a-raok m'ho po echu e vo lonket ar greun.⁵¹⁸

147– Labous

Petra a ra al labouz er c'hoad
Pa ne bouez nemet war eun troad ?
- Zevel an troad-all.⁵¹⁹

148– Labous

Petra a zo kiriek d'an dridi da vezañ treut ?
Kalz a vez war nebeut.⁵²⁰

149a– Labous/pizh

Mar teuont ne teufont ket; mar ne teuont ket e teufont [?] (Braspars)
- Ar pijonet hag ar piz.⁵²¹

149b– Labous/pizh

Mar teuont, ne din ket;
Mar ne zeuont ket, e teuin ?
an evned hag ar pizh bihan.⁵²²

150– Louarn

Petra a ra al louarn pa e-nevez kac'het war Menez-Arre?
Serriñ e revr ha mond adarre.⁵²³

---

⁵¹⁸ Skol niv.4, div. 280

⁵¹⁹ Martin, 27. Que fait un oiseau sur une branche quand il ne repose que sur une patte ? - Il lève l'autre patte.

⁵²⁰ Skol niv.4, div. 288

⁵²¹ L-F. Sauvé, 120

S'ils viennent, ils ne viendront pas; S'ils ne viennent pas, ils viendront.

- Les pigeons et les pois. (Cf. E. R., 69. – Fanch-Cos, p. 22.) (Braspartz)

Notenn gant Sauvé : "Les énigmes auxquelles sert de pivot une restriction mentale constituent un genre dont on n'abuse en aucun pays plus volontiers qu'en Bretagne. Comme il serait sans intérêt de s'embarrasser dans une trame le plus souvent inextricable, je crois devoir me contenter d'en donner seulement quelques exemples."

⁵²² Skol niv.4, div. 218

⁵²³ J. Gros p. 334

Que fait le renard quand il a fait sa crotte sur les Monts d'Arrée? Il ferme son derrière et se remet en route.

151– Marmouz

Pe seurt differanz a zo etre eur beleg hag eur marmouz ? (Ar Faou)

- Eur beleg n'euz tamm bleo war gorre he benn, hag eur marmouz n'euz ket war he reor.⁵²⁴

152a– Melc'hwedenn

Anaout a rit eun intronig
Gwisket kaer ha gwisket flourig?
N'eo ket euz an diloüsa
Hag he kent a verk dre ma 'za.
Eur velfeden.⁵²⁵

152b– Melc'hwedenn

Anaout a rit eun intronig
Gwisket kaer ha gwisket flourig
N'eo ket euz an dilloüsa,
Hag he hent a verk dre ma 'z a.
Ar velfedenn.⁵²⁶

153– Melc'hwedenn

Livirit, mamm ha tad,
Piou a zo o redet an hentchou
Heb troad na lagad?
Eur velfedenn.⁵²⁷

154a - Melc'hwedenn-grogennek

Ano a zo bed euz unan hag a zo bed gweled o pignad gand tour Lanvelleg, heb sikour dorn na troad. An neb en-eus c'hoant e weled, her havo, hirio an deiz, war beg an tour, lojed brao en e di ?

- Penn da benn gand an tour beteg ar beg,
En deiz all,
Ti hag all,
Ez eo pigned ar velhwedenn grogennek,
Heb sikour dorn na troad,
Evel m'her hreder ervad.⁵²⁸

---

⁵²⁴ L-F. Sauvé, 152

Quelle différence y a-t-il entre un prêtre et un singe ? (Le Faou)

- Le prêtre n'a pas de cheveux sur le dessus de la tête (la tonsure), et le singe n'en a pas sur le c...

⁵²⁵ FhB 1920 niv.16 p.480, niv.17 p.503 (J.-L. 'n Aot, gwitevede)

⁵²⁶ FhB 1926 niv.12 p.476, 1927 niv.1 p.7 couv. (St Divy)

⁵²⁷ FhB 1935 niv.5 p.221, niv.7 p.305

⁵²⁸ Brud, 254

154b - Melc'hwedenn-grogennek

Anv a zo bet eus unan hag a zo bet gwelet o pignat gant tour Lanvelleg, hep sikour donr na troad. An neb en deus c'hoant e welout, her c'havo, hiziv an deiz, war beg an tour, lojet brav-tre en e di ?

penn-da-benn gant an tour betek ar beg,
En deiz all,
Ti hag all,
Ez eo pignet ar velc'houedenn grogennek,
Hep sikour donr na troad,
Evel m'hel c'hreder ervat.⁵²⁹

155a - Melc'hwedenn-grogennek

O tremen du-mañ en deiz all,
Em-oa gweled eur strollad fall,
Peorien vud ha dall,
O vond hag o tond, hag o tebri,
Ha c'hoaz e oa eur zamm war gein pep hini?
Melhwed krogennek.⁵³⁰

155b - Melc'hwedenn-grogennek

O tremen du-man en deiz all,
Em oa gwelet eur strollad peorien mud ha dall,
O vont, o tont, sevel disken hag o tibri
Ha c'hoaz, 'oa eur samm war gein pep hini? (Cléder)
Ar melfed krogennek.⁵³¹

155c - Melc'hwedenn-grogennek

O tremen du-mañ en deiz all,
Em boa gwelet ur strollad fall,
Peorien vut ha dall,
O vont hag o tont, hag o tebriñ
Ha c'hoazh e oa ur samm war gein pep hini ?
melc'houed krogennek.⁵³²

---

⁵²⁹ Skol niv.4, div. 281

⁵³⁰ Brud, 228

⁵³¹ FhB 1935 niv.5 p.221, niv.7 p.305

⁵³² Skol niv.4, div. 159

156 - Melc'hwedenn-grogennek

Pe 'vezo sec'hor, pe 'vezo glao
Me anavez eun aotrou
Hag e di ganthan a gasso.
Ar velfeden kroguennec.⁵³³

157a - Melc'hwedenn-grogennek

Piou a ya da vale gand e di war e gein?
Ar velhwedenn.⁵³⁴

157b - Melc'hwedenn-grogennek

Petra zav war eur bern mein
E di gantan war e gein ?
Eur velfedenn grogennek.⁵³⁵

157c - Melc'hwedenn-grogennek

Piv a ya da vale gant e di war e gein ?
Ar velc'houedenn.⁵³⁶

158a – Neizh-pig

Eun ti uhel, uhel saet,
A zo priatet mes n'e ket raet. (Douarnenez)
Eun neiz pik.⁵³⁷

158b – Neizh-pig

Un ti uhel savet,
A zo priatet,
Met neo ket razet ?
Un neiz-pig.⁵³⁸

---

⁵³³ FhB 1907 niv.9 p. 288, 1908 niv.2 p.64

⁵³⁴ Brud, 206

⁵³⁵ FhB 1922 niv.2 p.64, niv.3 p.95 (J.-Y. Cornec, Coat-Menac'h, Plouider)

⁵³⁶ Skol niv.4, div. 1

⁵³⁷ RC IV, 48a

Une maison haute, haut perchée;
On y a mis du mortier, mais pas de chaux. (Douarnenez)

- Un nid de pie.

⁵³⁸ Skol niv.4, div. 54

159 – Neizh-pig

Eur maner uhel n'euz bet kristen ganet ebet o sevel anezha. (Beuzek)
Eun neiz pik.⁵³⁹

160a – Neizh-pig

Un ti bihan nevez savet
N'eo na pri na raz na hini her ra
N'en deus na toenn na moger
Ha n'eo ket bet nav den ouzh hen ober ?
- Un neizh pig !⁵⁴⁰

160b – Neizh-pig

M'em eus eun ti e Porspoder
Stum ti n'en deus, na stum moger,
Ha n'eus bet den ouz hen ober.
Eun neiz pik.⁵⁴¹

160c – Neizh-pig

M'em eus eun ti e Plouider
N'en deus na stumm ti, na moger,
Ha n'eus bet den ouz hen ober?
Eun neiz pik.⁵⁴²

160d – Neizh-pig

Uhel, uhel ober
N'en deus na doare ti na doare moger,
Na doare den ouz e ober. (Lanhouarne)
Eun neiz pig.⁵⁴³

---

⁵³⁹ RC IV, 48b

Un manoir élevé qu'aucun chrétien né n'a bâti. (Beuzec-Cap-Sizun)

- Un nid de pie.

⁵⁴⁰ AL LIAMM niverenn 7, Meurzh-Ebrel 1948, p.65

⁵⁴¹ FhB 1912 niv.6 p.191, niv.7 p.219 (digaset gant J.Y. Rioual, Plouzane)

⁵⁴² FhB 1922 niv.8 p.256, niv.9 p.288

⁵⁴³ FhB 1928 niv.3 p.112, niv.4 p.151

160e – Neizh-pig

Uhel a dron,
Graet gand priañ ha mason,
n'e-neus na feson ti na feson moger,
na feson den ebed ouz hen ober?
Un neiz pik.⁵⁴⁴

161a - Neizh-pig

Un ti krouget ihuél hemb kalùé na menuzér?
Un néh pig.⁵⁴⁵

161b - Neizh-pig

Un ti krouget inwel
Hemb kalvé na menuzèr?
Neh pik.⁵⁴⁶

162a - Neizh-pig

Ur manérig ihuél saùet
Hemb toul taler na guibelet?
Un néh pig.⁵⁴⁷

162b - Neizh-pig

Ur manérig ihuél saùet
Hep toul taler na guibeled?
Un néh pik.⁵⁴⁸

162c - Neizh-pig

Ur manérig ihuél saùet
Hep toul tarer na guibelet?
Un néh pig.⁵⁴⁹

---

⁵⁴⁴ J. Gros p.334-335

⁵⁴⁵ Dih. 1907 niv.22 p.359, niv.23 p.375

⁵⁴⁶ RTP nov 1890 t.V p.667

Maison haut suspendue sans charpentier ni menuisier ?
- Nid de pie.

⁵⁴⁷ Dih. 1905 niv.3 p.51, niv.4 p.64

⁵⁴⁸ Dih. 1936 niv.300 p.82, niv.301 p.112

⁵⁴⁹ Dih. 1940 niv.350 p.122, niv.351 p.131

162d - Neizh-pig

Ur manerig uhel savet,
Hag a zaou du toullet,
Hep talar na gwimeled ?
Un neizh pig.⁵⁵⁰

163a - Pesk

Bevi e ra e lec'h ma varvfe ar ier; n'hen euz na pao nag askell hag ez a buhen.
Ar pesk.⁵⁵¹ (Douarnenez)

163b - Pesk

Beva a ra e lec'h ma varfe ar yer; n'en deus na pao nag askell hag ez a buan.
Ar pesk.⁵⁵²

163c - Pesk

Bevañ a ra e-lec'h ma varfe ar yer; n'en deus na pav nag askell hag ez a buan ?
Ar pesk.⁵⁵³

164 - Pesk

Deus pe seurt pesked 'ma 'r muia
O neunv, er mor, 'pad ar miz ma ?
Ar pesked gleb.⁵⁵⁴

165 - Pesk

Pe seurt pesket ar muia 'zo er mour ? (Douarnenez)
Pesket beo.⁵⁵⁵

166 - Pesk

Pere eo ar pesked a zo tosta o daoulagad an eil d'egile ?
- Ar pesked bihanna.⁵⁵⁶

---

⁵⁵⁰ Skol niv.4, div. 179

⁵⁵¹ RC IV, 43

[Quest-ce qui] vit où mourraient les poules, n'a ni pattes ni ailes et va vite ? - Le poisson. (Douarnenez)

⁵⁵² SAV 22/35 23/81

⁵⁵³ Skol niv.4, div. 125

⁵⁵⁴ FhB 1920 niv.11 p.352, niv.12 p.382 (J. Hascoët, ar Yeuc'h)

⁵⁵⁵ RC IV, 132.

De quels poissons y-a-t-il le plus dans la mer ? - De vivants.

⁵⁵⁶ FhB Gouere 1919 niv.1 p.32, Eost 1919 niv.2 p.31

167a - Pesk

Petra e zo er rontan ér mor?

Lagad ur pesk.⁵⁵⁷

167b - Pesk

Petra e zon rontan èr mor ?

- Lagad ur beschedenn.⁵⁵⁸

167c - Pesk

Petra a zo ar rontañ war ar mor ?

Lagad ur pesk.⁵⁵⁹

168a - Pesk Ebrel

Peseurt pesk n'en-eus tamm draen ebed ennañ?

Pesk Ebrel.⁵⁶⁰

168b - Pesk Ebrel

Pé pesk n'en des tam drein énonn?

Pesk imbrill.⁵⁶¹

168c - Pesk Ebrel

Pehini eo ar pesk n'en deus drean ebet? (Rosko)

Ar pesk Ebrel.⁵⁶²

168d - Pesk Ebrel

Pere eo ar pesked hep drein?

Ar pesked-ebrel.⁵⁶³

---

⁵⁵⁷ Dih. 1943 niv.383 p.254, niv.384 p.280

⁵⁵⁸ RTP nov.1890 p.667

Qu'est-ce qui est le plus rond dans la mer ?

- L'œil d'un poisson.

⁵⁵⁹ Skol niv.4, div. 80

⁵⁶⁰ Brud, 211

⁵⁶¹ Dih. 1931 niv.244 p.348, niv.246 p.376

⁵⁶² FhB 1929 niv.4 p.159, niv.8 p.320

⁵⁶³ Martin, 11

168e - Pesk Ebrel

Peseurt pesk n'en deus tamm draen ebet ennañ ?
Pesk Ebrel.⁵⁶⁴

169a – Pig

Petra dap an hini dap ar big?
Muioc'h a blu vit a gig.⁵⁶⁵

169b - Pig

Petra dap en hani e dap ur big?
Muioc'h a blu aveit a gig.⁵⁶⁶

169c - Pig

Petra e dap en hani e dap ur big?
Muioc'h a blu aveit a gig.⁵⁶⁷

169d - Pig

Petra dap an hini a dap ar big? (eun Tregeriad)
Muioc'h a blun eget a gig.⁵⁶⁸

170 - Touseg

Rouzik él lann ha bréhik ér prad
Petra é?
Un toseg hag un aer.⁵⁶⁹

171 - Touseg

Petra eo an tri droukañ aneval a vefe? (Trédrez)
Goz ma welfe
Sourd ma klevfe
Toñseg ma kredfe
Droukañ tri aneval 'valefe.⁵⁷⁰

---

⁵⁶⁴Skol niv.4, div. 68

⁵⁶⁵ Arvorig 1914 niv.3 p.41, niv.4 p.68

⁵⁶⁶ Dih. 1914 niv.107 p.80, niv.108 p.96

⁵⁶⁷ Dih. 1921 niv.115 p.189, niv.116 p.208

⁵⁶⁸ FhB 1920 niv.17 p.504, niv.18 p.535

⁵⁶⁹ Dih. 1909 niv.49 p.294, niv.50 p.319

⁵⁷⁰ D. Giraudon, Jeux verbaux, p. 241

Quels seraient les 3 animaux les plus méchants? La taupe si elle voyait, La salamandre si elle entendait, Le crapaud s'il osait (manger la terre), ce seraient les 3 plus méchants animaux sur terre.

172 - Teureug

Pe sort loen a zebr ha ne gac'h ket? (Braspars)

Ann teurek .⁵⁷¹

173a - Teureug

Petra han euz ankounaet ann aotrou Doue d'ober, pa oa oc'h ober tro ar bed?

Eun toull reor d'ann teurek.⁵⁷² (Huelgoat)

173b - Teureug

Petra en deus ankounac'haet an Aotrou Doue d'ober, pa oa oc'h ober tro ar bed ?

Eun toull reor d'an teureug.⁵⁷³

173c - Teureug

Petra en deus ankounac'haet an Aotrou Doue ober pa oa oc'h ober tro ar bed ?

Ober un toull e penn-a-dreñv an teureg.⁵⁷⁴

---

⁵⁷¹ RC IV, 41

Quelle espèce de bête mange et ne ch... pas? (Braspartz)

- La tique.

⁵⁷² RC IV, 42

Qu'est-ce que le seigneur Dieu a oublié de faire quand il voyageait sur la terre ? (Huelgoat)

- Un pertuis au c... de la tique.

⁵⁷³ SAV 24/83, 25/81

⁵⁷⁴ Skol niv.4, div. 266